

**Rozpravy
Národního
technického
muzea
v Praze
195**

Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2005

**Národní technické muzeum Praha
2006**

Redakční poznámka

Národní technické muzeum zveřejňuje v 195. svazku své řady Rozpravy NTM soubor referátů, přednesených na konferenci *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2005*, která se konala 30. listopadu a 1. prosince 2005 v konferenčním sále Národního archivu v Praze. Konference se konala s příspěvním grantu Ministerstva kultury ČR a programu MinervaPlus. Pořadatelé:

MinervaPlus

Ministerstvo kultury České republiky

Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR

Národní knihovna České republiky

Národní archiv

Národní technické muzeum

Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2005

© Národní technické muzeum
 Praha 2005
 Redakce: Jitka Zamrzlová, Vít Richter
 Obálka: Helena Češpivová, výběr zobrazení Magdalena Buriánková
 Redakční rada NTM: B. Fagner, J. Hulák, Z. Rasl, P. Kliment, J. Králík, P. Krajčí,
 K. Ksandr, J. Nekvasilová, M. Sekyrková, J. Štulc, J. Zamrzlová

ISBN: 80-7037-149-8

Na obálce výběr z digitalizovaných archiválií ze sbírek Národního technického muzea (odshora): čsp. Auto, roč. 1929, část plánu Rudolfovy vodní štoly v Praze (Isaac Phendler, 1593), výkres rozhledny na Petříně (1891), Komenského mapa Moravy (Marchionatus Moravice, Auct. I. Comenio, 1660) a úmrtní oznámení Franze Josepha von Gerstnera (1832).

OBSAH

ÚVODEM Zuzana Bauerová	6
EVROPSKÁ KNIHOVNA A PROJEKT TEL-ME-MOR Eva Marvanová	8
MINERVAPLUS A MICHAELPLUS Zuzana Bauerová	12
PLÁNY EVROPSKÉ KOMISE – EVROPSKÁ DIGITÁLNÍ KNIHOVNA Zuzana Bauerová	14
INFORMAČNÍ PORTÁL O MOŽNOSTECH FINANCOVÁNÍ PROJEKTŮ ZE ZDROJŮ EU Romana Křížová	16
MOŽNOSTI VYUŽITÍ PROGRAM ECONTENTPLUS PRO ZPŘÍSTUPNĚNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ Martin Hiršal	17
CALIMERA – SPOLUPRÁCE MÍSTNÍCH KULTURNÍCH INSTITUCÍ, UPLATŇOVÁNÍ NOVÝCH METOD PRÁCE A DIGITALIZACE REGIONÁLNÍHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V EVROPĚ Miroslav Ressler	18
EGMUS – EVROPSKÁ SKUPINA PRO MUZEJNÍ STATISTIKU Marcela Straková	24
NOVELA AUTORSKÉHO ZÁKONA Z HLEDISKA KNIHOVEN, ARCHÍVŮ A MUZEÍ Adéla Faladová	27
DLOUHODOBÉ UKLÁDÁNÍ ELEKTRONICKÝCH DOKUMENTŮ V NOVÉM ARCHIVNÍM ZÁKONU Miroslav Kunt	31
PRACoviŠTĚ NÁRODNÍHO ARCHIVU PRO DLOUHODOBÉ UCHOVÁVÁNÍ A ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ ED - KONCEPCE A LEGISLATIVNÍ VÝCHODISKA Tomáš Kalina	35

MOŽNOSTI INTENZIVNÍ DIGITALIZACE ČASOPISŮ A KNIH Stanislav Psohlavec	38
INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE V ARCHÍVE PAMIATKOVÉHO ÚRADU SR BRATISLAVA Martina Orosová	42
EDIČNÍ ŘADA DIGART – DIGITÁLNÍ GALERIE UMĚNÍ – NOVÉ TITULY A JEJICH VYUŽITÍ Andrej Šumbera - Zdeněk Proks	46
MANUSCRIPTORIUM - SLUŽBA BADATELŮM I SPRÁVCŮM DOKUMENTŮ Stanislav Psohlavec	48
CENTRÁLNA EVIDENCIA MÚZEJNÝCH ZBIEROK V SR Ján Jurkovič	49
STRATÉGIA KOOPERÁCIE PAMÄŤOVÝCH INŠTITÚCIÍ NA SLOVENSKU Dušan Katuščák	52
STANDARDSY DIGITÁLNÍCH KNIHOVEN – NOVÉ ZKRATKY Martin Vojnar	56
INTERNETOVÝ PRŮVODCE PO FONDECH A SBÍRKÁCH ARCHIVU HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY Tomáš Dvořák	63
AUTORITY A ICH ÚLOHA PRI SPRACOVANÍ MUZEJNÝCH ZBIEROK Nadežda Andrejčíková	67
SOUBORY NÁRODNÍCH AUTORIT JAKO CENTRALIZOVANÝ ZDROJ AUTORIT PRO ZPRACOVÁNÍ SBÍREK V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH, MUZEÍCH A GALERIÍCH (A ARCHIVECH?) Zdeněk Bartl	71
TIMEMAP - GEOREFERENCované HISTORICKÉ DOKUMENTY A MAPY Petr Přidal	79
CIDOC CRM (CONCEPTUAL REFERENCE MODEL) Zdeněk Lenhart	89
RFID – EFEKTIVNÍ SPRÁVA A INVENTARIZACE FONDŮ Jindřich Vobora	95

TECHNOLOGIE RETROKON JAKO KOMPLEXNÍ NÁSTROJ PRO DIGITALIZACI A ZPŘÍSTUPNĚNÍ KATALOGŮ, KARTOTÉK A SOUPISŮ PROSTŘEDNICTVÍM INTERNETU Miroslav Bareš	98
PROJEKT DIGITÁLNÍ KNIHOVNA AV ČR A VÝVOJ SYSTÉMU KRAMERIUS Martin Lhoták	105
TEZE KONCEPCE TRVALÉHO UCHOVÁNÍ KNIHOVNÍCH SBÍREK TRADIČNÍCH A ELEKTRO-NICKÝCH DOKUMENTŮ V KNIHOVNÁCH ČR DO ROKU 2010 Bohdana Stoklasová	108
RETROKONVERZE KATALOGU KNIHOVNY PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM Ivo Brožek	114
AUTOŘI	121

Úvodem

Zuzana Bauerová

Ministerstvo kultury České republiky již druhým rokem v rámci mezinárodního projektu MinervaPlus finančně podpořilo realizaci mezinárodní konference a vydání sborníku *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě*. Konference je věnována spolupráci paměťových institucí v oblasti digitalizace, dalšího využití informačních a komunikačních technologií pro ochranu a zpřístupnění kulturního dědictví a udržitelné ochraně digitalizovaných údajů.

Program letošní konference byl v porovnání s programem konference, která se konala v prostorách Národního archivu v roce 2004, rozšířen o systematický přehled informací o možnostech ochrany a zabezpečení přístupu ke zdrojům kulturního dědictví ve spektru programů, fondů a iniciativ Evropské Komise a dalších finančních mechanismů. Tento úvodní blok prezentací jsme sestavili s ambicí vytvořit mozaiku nejaktuálnějších informací, které se týkají všech paměťových institucí, jejich spolupráce a postavení ve víru politiky, iniciativ a programů Evropské Komise. Důležitost našeho záměru vidíme zejména ve třech bodech:

- 1) rádi bychom Vám zprostředkovali informace o aktuálním dění v Evropské Komisi a obrátili Vaši pozornost alespoň k části již realizovaných a taky do budoucna zamýšlených politických zaměření v oblasti ochrany, záchrany a prezentace kulturního dědictví;
- 2) věříme, že tyto informace o dostupných možnostech zapojení se do mezinárodních projektů na evropské úrovni zejména v oblasti digitalizace zdrojů kulturního dědictví Vás inspirují a společnými silami se staneme jejich aktivními partnery;
- 3) Česká republika by se měla v roce 2009 stát předsednickou zemí Evropské Unie. Na základě jednání mezi politickými reprezentanty Evropské Komise, Evropského parlamentu a Českou republikou byly již přijaty politické dokumenty pro přípravu tohoto předsednictví. Jednou z priorit je i kulturní dědictví a to zejména z pohledu jeho postavení jako nekonečného a nevyčerpatelného zdroje informací, dynamického a heterogenního celku, který odráží složitost, přitažlivost a bohatství soudobé společnosti a prostřednictvím nejrozličnějších vjemů a podnětů ovlivňuje naše vnímání, každodenní rituály a utváří tak naši identitu. Evropská Komise „ústí“ komisaře pana Jána Fígeľa (Education, Training, Culture and Multilingualism) dne 22. listopadu 2005 vyzvala členské státy EU k podpoře jazyků a v návaznosti na rčení: „*Koľko jazykov vieš, toľkokrát si človekom!*“, zdůrazňuje opět svůj závazek k mnohojazyčnosti a přijala svoje historicky vůbec první sdělení (IP/05/1451). V něm stanovila novou rámcovou strategii mnohojazyčnosti s návrhy konkrétních činností, které se týkají tří samostatných oblastí, v nichž jazyky hrají v každodenním životě lidí v Evropské unii významnou úlohu: společnosti, hospodářství a vztahů Komise s občany EU. Komise vyzvala členské státy, aby se svým vlastním dílem zapojily do podpory výuky, studia a využívání jazyků a u této příležitosti byl na interinstitucionálních internetových stránkách EUROPA uveden do provozu nový webový portál o jazycích, dostupný ve všech 20 úředních jazycích – <http://europa.eu.int/languages>.

V návaznosti na prezentaci některých mezinárodních projektů (např. TEL-ME-MOR, MinervaPlus, MichaelPlus, EGMUS, CALIMERA) a projektů národních (např. Informační portál vytvořený ve spolupráci s Úřadem vlády týkající se finančních zdrojů Evropského společenství a zemí EHP na podporu regionálního rozvoje a mezinárodní spolupráce, dále Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví ministerstva kultury), Vám rádi představujeme CD, které vzniklo v rámci projektu MinervaPlus na ministerstvu kultury ve spolupráci s odborem ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií ministerstva kultury a Národní knihovnou ČR. Jeho ambicí je poskytnout kolegům pracovní pomůcku -

prezentace, dokumenty, překlady a internetové odkazy pro jejich další práci v oblasti digitalizace zdrojů kulturního dědictví.

Hlavním obsahem konference i sborníku, který se Vám dostává do rukou, jsou příspěvky domácích a zahraničních odborníků z nejrůznějších paměťových institucí a s nimi spolupracujících firem, či organizací k hlavním tématům konference. Věříme, že se nám podařil vytvořit prostor pro prezentaci vývoje, postupů a výsledků nejrůznějších přístupů této specifické formy záchrany a ochrany kulturního dědictví.

Evropská knihovna a projekt TEL-ME-MOR

Eva Marvanová

Projekt TEL-ME-MOR: The European Library: Modular Extensions for Mediating Online Resources. Evropská knihovna - modulární rozšíření pro zprostředkovávání on-line zdrojů (www.telmemor.net) byl zahájen 1. února 2005, je dvouletý a financován v rámci 6. rámcového programu (FP6) EU technologie informační společnosti (IST).

Partneři projektu

Do TEL-ME-MOR jsou zapojeny národní knihovny 10 nových členů států, jež vstoupily do Evropské unie v květnu 2004, ale také British Library, National Library of the Netherlands, Swiss National Library, CENL (Sdružení evropských národních knihoven), Die Deutsche Bibliothek, která je koordinátorkou projektu a Eremo srl, (italská společnost specializující se na projektový management v oblasti kulturního dědictví).

Informace o projektu TEL-ME-MOR

Informace o projektu TEL-ME-MOR jsou přístupné na webových stránkách zúčastněných národních knihoven: **Česká Republika** URL: <http://knihovnam.nkp.cz/>, (Programy podpory knihoven), Estonsko, Řecko (Kypr), Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko.

Realizace a výsledky projektu

- § TEL-ME-MOR uskutečnil průzkum požadavků národních knihoven a ostatních důležitých institucí v oblasti výzkumu, vývoje a nasazení nových technologií a v oblasti jejich připravenosti na účast v evropských projektech.
- § Na základě průzkumu byl pro jednotlivé země vypracován **Plán realizace- New Member States Implementation Plan** v rámci začlenění sbírek knihoven do portálu **Evropské knihovny**. Realizace Plánu započala 10.10. 2005 a bude dokončena 30.11. 2006. Národní knihovna ČR zapojí do TEL: svůj elektronický katalog, Souborný katalog České republiky a digitální knihovny Manuscriptorium a Kramerius.

§ **Celkový počet sbírek, které budou začleněny do Evropské knihovny partnerů projektu:**

Celkový počet sbírek	46
- z toho digitálních sbírek	32

Blíže viz dokument New Member States Implementation Plan

URL: <http://www.telmemor.net/docs/TMM-D2.2-ImplementationPlan20051007.doc>

§ Webové stránky projektu TEL-ME-MOR informují o výzvách k projektům EU, přinášejí informace o novinkách, aktuálních konferencích.

§ Vychází informační zpravodaj – Newsletter.

§ Webová stránka TEL-ME-MOR je věnována organizacím a společnostem, které mají v úmyslu zúčastnit se programů IST z oblasti vzdělávání a kultury, chtějí informovat a svých projektových záměrech a hledají vhodné partnery nebo se chtějí připojit k již existujícím projektům. Na webových stránkách TEL-ME-MOR mohou zveřejnit své projektové záměry, vyhledat partnery z jiných zemí. Mohou rovněž využít službu [IDEAL-IST](#), která umožňuje:

§ Hledání projektových partnerů.

§ Možnosti připojit se k existujícím projektům

Evropská knihovna - The European Library (TEL)

<http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/index.htm>

§ Evropská knihovna je portálem, který nabízí přístup ke klasickým a digitálním informačním zdrojům 43 národních knihoven Evropy.

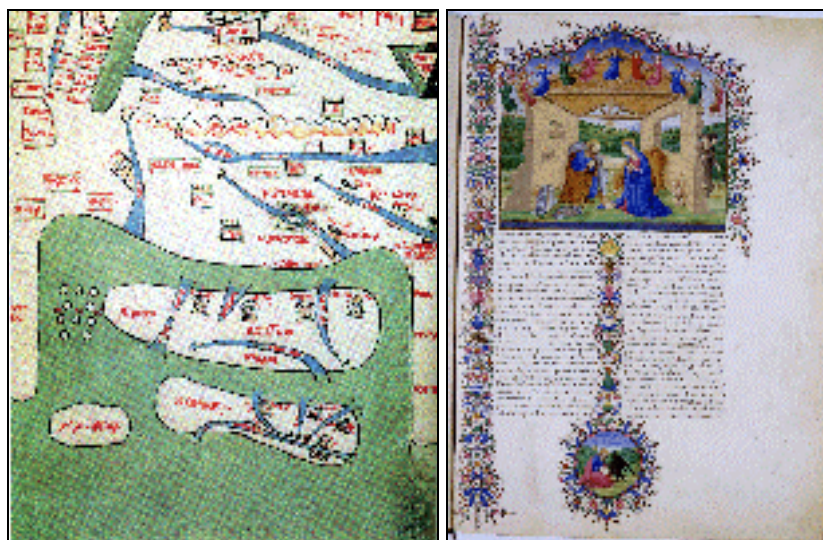
§ Umožňuje prohledávání a dodávání digitálních dokumentů.

§ Evropská knihovna informuje o pokladech evropských digitálních knihoven.

Viz: http://libraries.theeuropeanlibrary.org/treasures_en.xml

The European Digital Library Treasures

Záměrem Evropské knihovny je :

- § Poskytování rovného přístupu ke sbírkám evropské vzdělanosti a kultury

Které knihovny jsou zapojeny v European Library?

- § Plné zapojení mají národní knihovny v [Rakousku](#), [Chorvatsku](#), [Finsku](#), [Francii](#), [Německu](#), [Itálii](#), [Holandsku](#), [Portugalsku](#), [Srbsku](#), [Slovinsku](#), [Švýcarsku](#), [Velké Británii](#), spolu s [ICCU](#) (italský institut ústřední katalogizace) a [CENL](#) (Konference Evropských Národních knihoven).
- § Základní účast má dalších 31 evropských národních knihoven. Jejich sbírky budou zahrnuty později.
- § Management, marketing, realizaci, servis, design, vývoj, technologickou pomoc atd. spravuje [European Library Office team](#), se sídlem v Koninklijke Bibliotheek – Národní knihovně Holandska.

Pracovní plán projektu TEL-ME-MOR

Plán práce projektu TEL-ME-MOR je organizačně rozdělen do pěti pracovních bloků. Tři z nich vedou instituce z nových členských zemí EU.

1 Analýza požadavků pro oblast výzkumu

- § Cílem je zjistit požadavky národních knihoven a jejich uživatelů z nových členských zemí z oblasti výzkumu a zavádění technologií. Pozornost je zaměřena na výzkum a nové služby, které se týkají Programu IST (technologie informační společnosti). Vedením 1. pracovního bloku je pověřena [Národní knihovna České republiky](#).

2 Rozvoj sítě pro přístup k národním informačním zdrojům.

- § Cílem je pomoci národním knihovnám z nových členských států v zavádění nástrojů efektivních informačních a komunikačních technologií a podpoře služeb sítě, která bude mít všechny rysy [Evropské knihovny](#), aby uživatelé, vědečtí pracovníci, měli přístup k informacím, které potřebují a to odkudkoliv a kdykoliv, což zároveň vyústí ve zkvalitnění profilu sítě poskytování informací v nových členských zemích. Vedením 2. pracovního bloku je pověřena [Národní knihovna Holandska](#).

3 Rozvoj mnohazyčného obsahu sítě.

§ Cílem je položit základy k rozvoji funkcí zaměřených na vícejazyčnost tak, aby byly k dispozici informace a znalosti z národních knihoven nových členských zemí za pomoci rozhraní a vyhledávacích mechanismů v každém národním jazyce. Vedením 3. pracovního bloku je pověřena [Národní knihovna Slovinska](#) ve spolupráci s [Národní knihovnou Švýcarska](#).

4 Zvyšování informovanosti a vytváření elektronického informačního prostoru pro spolupráci v oblasti výzkumu

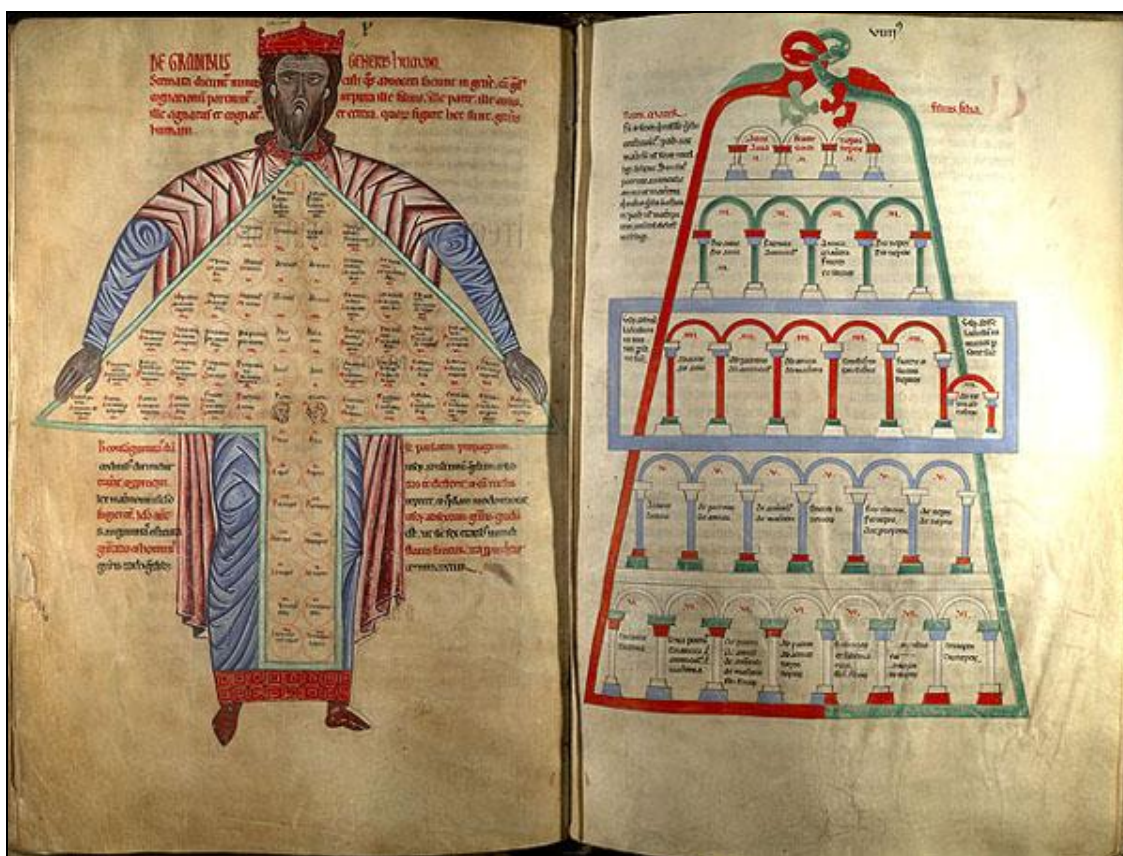
§ Cílem je informovat zodpovědné pracovníky v nových členských zemích o příležitostech k zapojení do spolupráce v oblasti výzkumu a jejich možné spoluúčasti k vytváření výzkumné agendy. Budou k tomu využity webové stránky přeložené do jazyků všech členských zemí, regionální konference, e-novinky a Evropská konference. Vedením 4. pracovního bloku je pověřena [Národní knihovna Estonska](#).

5 Management

§ Část 5 se týká vedení, spolupráce a kontroly činností projektu. Vedením 5. pracovního bloku je pověřena [Německá národní knihovna](#).

Vliv, výsledky projektu TEL-ME-MOR

- TEL-ME-MOR bude významně přispívat k vzestupu účasti nových členských států EU v budoucích výzvách na projekty v oblasti kulturního dědictví a vzdělání a rovněž na dalších výzkumných projektech financovaných EU.
- Služby Evropské knihovny budou zpřístupněny v národních knihovnách všech deseti nových členských států s rozhraním v jejich národních jazycích.
- Bohatství zdrojů největších národních knihoven v Evropě bude možné souběžně prohledávat všemi uživateli odkudkoliv a kdykoliv pomocí brány Evropské knihovny.

Ukázka digitalizovaného rukopisu ze 13. století: Biblioteca Nacional, Portugal, název: Etymologiae

MinervaPlus a MichaelPlus

Zuzana Bauerová

MinervaPlus

Ministerstvo kultury je od 1. 2. 2004 zapojeno do speciálního meziresortní projektu EU zaměřeného na digitalizaci významných částí movitého kulturního dědictví MinervaPlus (sít ministerstev kultury pro podporu digitalizace kulturního dědictví). MinervaPlus navazuje na projekt Minerva (2002) a je rozšířením sítě spolupracujících institucí o nové přístupové státy EU v roce 2004. Ukončení projektu MinervaPlus je plánováno na leden 2006.

Minerva a MinervaPlus působí ve dvou úrovních: politické a technické:

- a) politická rovina garantuje spolupráci mezi členskými státy EU prostřednictvím nejvyšších kulturních institucí – ministerstev kultury, Evropské komise a mezinárodních organizací;
- b) technická rovina zahrnuje tvorbu sdílené platformy pro identifikaci nejlepších přístupů, postupů, poskytování rad a pravidel pro digitalizaci zdrojů kulturního dědictví.

Projekt přispívá k ochraně movitého kulturního dědictví a zvyšuje možnosti jeho prezentace pomocí elektronických médií. Evropská komise přizvala k projektu nejvyšší kulturní instituce všech členských států EU, které jsou nositeli národních programů v této oblasti. Proto na národní úrovni spolupracují zástupci tzv. National Representative Groups (NRG); jejich úlohou je garance úzké spolupráce mezi ministerstvem, kulturními institucemi a EK. NRG je koordinátorem aktivit v rámci projektu, zabezpečuje administrativu projektu, i implementaci idejí projektu na národní úrovni. Důležitým posláním NRG je zprostředkování kontaktů v rámci EU a poskytování odborného poradenství, včetně aktuální otázky výběru nejvhodnějšího obsahu pro digitalizaci.

V rámci projektu jsme podpořili i vznik některých publikací a konferencí – Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2004, pracovní CD a workshop prof. Kamiuchiho v červnu letošního roku. V lednu 2006 bude ministerstvo kultury hostit závěrečné hodnocení projektu MinervaPlus.

Ambicí pracovního CD je spolu s krátkou prezentací Odboru ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií Ministerstva kultury, garantem projektu MinervaPlus na národní úrovni, zprostředkovat nejdůležitější aktuální informace z oblasti digitalizace kulturního dědictví na Evropské úrovni:

- a) představení politiky Evropské unie, aktuálních iniciativ a dokumentů,
- b) představení programů, fondů a iniciativ Evropské Komise z pohledu možnosti zapojení se českých kulturních institucí;
- c) představení projektu MinervaPlus a jejich aktivit na mezinárodní a národní úrovni;
- d) zprostředkování publikací a nejdůležitějších dokumentů věnovaných digitalizaci kulturního dědictví v jejich anglické, české nebo slovenské verzi;
- e) představení některých mezinárodních projektů, v kterých jsou úspěšně zapojeny české paměťové instituce (Národní muzeum, Národní knihovna).

MichaelPlus

V návaznosti na strategickou „rolling agenda“ projektů byl v oblasti mnohojazyčné dostupnosti internetových portálů evropských paměťových institucí v rámci programu EK eTen finančně podpořen společný projekt Itálie, Francie a Velké Británie [Michael](http://www.michael-culture.org) (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe – www.michael-culture.org).

Ministerstvo kultury je partnerem rozšířeného projektu Michael. Kick – off meeting je plánován na únor 2006. Garantem projektu na národní úrovni bude Odbor muzeí a galerií Ministerstva kultury, který hodlá v rámci projektu podpořit zejména strukturu dosavadních programů zaměřených na digitalizaci zdrojů kulturního dědictví. Kontaktní osobou pro oba projekty je Zuzana Bauerová z MK ČR.

Plány Evropské Komise – Evropská digitální knihovna Zuzana Bauerová

V současné době Evropská Komise v návaznosti na kritickou zprávu bývalého nizozemského ministerského předsedy Wima Koka (uveřejněné 4.listopadu 2004), aktualizovala směřování politiky Evropské Komise v intencích Lisabonské strategie a na jaře 2005 představila iniciativu Rady pod názvem *i2010:digital libraries – i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost*. Evropská rada v něm označila znalosti a inovace jako hnací sílu udržitelného růstu a stanovila, že je nutné vytvořit informační společnost přístupnou bez rozdílu všem, a to na základě rozšířeného používání informačních a komunikačních technologií (ICT) ve veřejných službách, malých a středních podnicích a domácnostech.

Partnerství pro růst a zaměstnanost je v rámci této iniciativy *obnoveným počátkem lisabonské strategie*, navržené dne 2.února 2005 Evropskou Komisí. Obnovený počátek lisabonské strategie je zaměřený na dva hlavní úkoly – zajistit vyšší a trvalý růst a větší počet lepších pracovních míst za účelem zabezpečení jedinečného sociálního modelu v podmínkách rostoucí globalizace trhů, technologických změn, environmentálních tlaků a stárnoucí populace. Pro naplnění tohoto cíle bude muset Evropa více investovat do mladých lidí, výchovy, výzkumu a inovace, aby tak mohla společnosti zajistit přínos a vyhlídku na vytváření bohatství a zajištění bezpečnosti každého občana. Všechna politická opatření představená v lisabonském programu Společenství nabízejí jasnou přidanou hodnotu díky zvětšení důrazu na politiky členských států prosazující znalosti, vzdělávání a schopnosti s cílem posílit konkurenceschopnost a udržitelný rozvoj EU. Hnací silou udržitelného růstu jsou znalosti a inovace: technologická inovace a získání lidí a kapitálu pro evropský výzkum a inovační obchodní podnikání.

Klíčem k úspěchu obnovené lisabonské strategie je spolupráce a doplňování mezi programem Společenství a reformními programy členských států; lisabonské partnerství vyžaduje dlouhodobou komunikační strategii, díky které budou občané nejen informováni, ale budou rovněž zapojeni do samotného procesu.

Nový strategický rámec Evropské Komise, *i2010* proto propaguje otevřené a konkurenceschopné digitální hospodářství a podtrhuje úlohu informačních a komunikačních technologií jako prvku, který podnítl začlenění všech skupin obyvatelstva do těchto oblastí a zvýší kvalitu života. Strategický rámec *i2010* bude jakožto klíčový prvek obnoveného lisabonského partnerství sloužit k vytváření integrovaného přístupu k informační společnosti a politikám audiovizuálních médií v EU. Komise v tomto strategickém rámci navrhuje pro evropské politiky v oblasti informační společnosti a médií tři priority:

- a) dokončení jednotného *evropského informačního prostoru* propagujícího otevřený a konkurenceschopný vnitřní trh pro informační společnost a média;
- b) posílení *inovací a investic* do výzkumu informačních a komunikačních technologií s cílem podporovat růst, jakož i lepší pracovní místa a zvýšení jejich počtu;
- c) vytvoření *široce přístupné evropské informační společnosti*, která bude propagovat růst a zaměstnanost způsobem, který je v souladu s udržitelným rozvojem a který klade důraz na zlepšení veřejných služeb a kvality života.

V souvislosti s vytvořením jednotného evropského informačního prostoru je zapotřebí, aby byly řešeny čtyři hlavní úkoly: rychlost, bohatý obsah, interoperabilita, a bezpečnost. V oblasti inovací a investic je důležité snižování překážek mezi výsledky výzkumu a hospodářským přínosem (zejména využitím technologií pro využití v oblasti znalostí, obsahu a tvořivosti, včetně poznávací schopnosti, simulace a vizualizace, pokročilé a otevřené komunikační sítě a bezpečného a spolehlivého softwaru). Pro začleňování občanů do informační společnosti Komise hodlá propagovat zejména digitální knihovny,

jejichž cílem bude usnadnit používání multimediálních zdrojů a zvýšení jeho interaktivity v návaznosti na bohaté dědictví Evropy ve spojování multikulturních a vícejazyčných prostředí s technologickým pokrokem a novými obchodními modely.

Viviane Reding, komisařka pro Informační společnost a média ve svém projevu (29. září 2005) identifikovala tři základní pilíře podpory tzv. *Evropské digitální knihovny* v kontextu ekonomickém, legislativním, organizačním a technickém:

- 1) digitalizace
- 2) zpřístupnění zdrojů kulturního dědictví přes síť
- 3) ochrana a archivace digitálních zdrojů.

V době předsednictví Velké Británie byla živě diskutována definice Evropské digitální knihovny. Z její poměrně úzké charakteristiky omezené pouze na knihovny a její informační zdroje, byly na setkání ministrů kultury členských zemí v listopadu 2005 přijaty závěry, na základě kterých je Evropská digitální knihovna definována jako společná iniciativa všech paměťových institucí zprostředkovat svůj informační a kulturní potenciál. Evropská Komise proto vyzvala tyto instituce ke spolupráci a v rámci svých programů hodlá finančně podpořit aktivity naplňující tuto strategii.

V návaznosti na naplnění tohoto cíle byly přijaty dva základní dokumenty - *National Representative Group: Terms of Reference a Dynamic Action Plan*, týkající se aktuálních a budoucích aktivit tzv. National representative group, která vznikla v čase švédského předsednictví v roce 2002 jako „strážce“ Lundských zásad a je složena z nominovaných zástupců ministerstev kultury členských států EU.

Pokud se týká financování Společenství, navrhla Komise dva hlavní výdajové programy na období let 2007 – 2013, konkrétně *Sedmý rámcový program pro výzkum, technický rozvoj a demonstrace (RTD)* a *rámcový program pro konkurenceschopnost a inovaci*.

Návrh Sedmého rámcového programu pro výzkum, technický rozvoj a demonstrace se zaměřuje na podporu špičkových výzkumných kapacit a na fragmentaci výzkumného úsilí v Evropě, na volný pohyb znalostí a výzkumníků, na nedostatky při využívání výsledků výzkumu v Evropě a na podporu regionálních uskupení zaměřených na výzkum a vývoj. Navrhované činnosti, využívající strategické plány výzkumu vypracované technologickými platformami vedenými průmyslem, jsou pro potřeby průmyslu vysoce relevantní. Zahrnují zintenzivnění výzkumu a inovace informačních a komunikačních technologií (ICT). Iniciativa *i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost* se snaží o podporu produkce a o využití těchto technologií jako hlavní hnací síly sociálního a hospodářského rozvoje. Zvláštní pozornost se bude věnovat možnostem růstu malých a středních podniků, při provádění výzkumu nebo při jeho zadávání externím subjektům, při rozvíjení produktů a trhů založených na nových technologiích, rozšiřování sítí, využívání výsledků výzkumů, získávání technologického know-how a školení zaměstnanců, aby ovládli dovednosti nezbytné ke změně – a tímto způsobem vytvořily více pracovních příležitostí.

Rámcový program pro konkurenceschopnost a inovaci bude zaměřen především na zlepšení přístupu k trhům, financím a podpurným službám a bude podporovat inovaci obchodu, napomáhat zavádění informačních a komunikačních technologií (ICT) a technologií environmentálních, přičemž bude usnadňovat jejich financování pomocí rizikového kapitálu.

Program FP7 navrhuje roční příspěvek ve prospěch informačních a komunikačních technologií ve výši 1 800 milionů EUR.

Program na podporu politiky informačních a komunikačních technologií, který tvoří součást programu pro konkurenceschopnost a inovaci, navrhuje na roky 2007 až 2013 poskytnutí částky 800 milionů EUR s cílem povzbudit zavádění a využití informačních a komunikačních technologií.

Informační portál o možnostech financování projektů ze zdrojů EU

<http://www.programy-eu.cz>

Romana Křížová

V listopadu 2005 byl v rámci projektu „Informační agentura pro podporu účasti českých subjektů v programech EU“, realizovaného firmou Cross Czech a.s., spuštěn nový informační portál zaměřený na zprostředkování informací o možnostech čerpání finanční podpory z fondů a programů Evropské Unie. Činnost agentury je financována z prostředků grantového systému Odboru pro informování o evropských záležitostech Úřadu vlády ČR a byla schválena v rámci 1.výzvy k předkládání projektových záměrů. Projekt je jednou z řady aktivit, které mají za cíl zahájit celonárodní debatu o EU a zajistit dlouhodobé informování veřejnosti prostřednictvím vybudování informační infrastruktury.

Vzhledem ke komplexnosti problematiky a množství dílčích programů a fondů Evropské Unie, ze kterých mohou české subjekty získat finanční prostředky pro své záměry, se portál zaměřuje na ty nejdůležitější z nich a dále na ty programy, které zpracovatelský tým nejlépe pokrývá svou praxí a odborným zaměřením (vzdělávání, kultura, informační technologie, životní prostředí). Do budoucna se plánuje rozšíření nabídky informací i o další, např. nově vznikající, programy a fondy.

V současné době na portálu naleznete informace o následujících programech:

- 1) Strukturální fondy CR (všechny operační programy, JPD2, JPD3)
- 2) 6. Rámcový program Společenství pro vědu a výzkum
- 3) Safer Internet Plus
- 4) eContent Plus
- 5) eTEN
- 6) Finanční mechanismy EHP/Norska
- 7) EUREKA
- 8) SOCRATES II: Comenius
- 10) eLearning
- 11) Culture 2000
- 12) Youth

Informace o každém programu obsahují jeho základní popis, základní materiály (pracovní programy, příručky apod.) ke stažení, odkazy na oficiální informační zdroje, relevantní oficiální kontakty na evropské i národní úrovni a aktuální výzvy k předkládání projektů.

Kromě aktuálních informací z oboru naleznete na stránkách rovněž on-line poradnu, databázi odborných zpracovatelů projektových žádostí pro jednotlivé programy i často kladené otázky a odpovědi.

Činnost informační agentury je zaměřena na široké spektrum cílových skupin, jako jsou zaměstnanci státní správy, zástupci neziskových organizací, vzdělávací instituce, podnikatelské subjekty a další. Agentura klade důraz na přímý kontakt s klienty a poskytuje bezplatné poradenské služby formou e-mailů i telefonických či osobních konzultací.

VÍCE INFORMACÍ A KONTAKT:

Informační agentura pro podporu účasti českých subjektů v programech EU

Cross Czech a.s.

Mgr. Romana Křížová

Španělská 4, Praha 2, 120 00

+420 221 590 762

info@programy-eu.cz

Možnosti využití programu eContentPlus pro zpřístupnění kulturního dědictví

Martin Hiršal

Ministerstvo informatiky je odborným gestorem komunitárního programu eContentplus pro období 2005-2008. V rámci tohoto programu, jehož rozpočet činí 149 mil. EUR, je možné podávat projekty zejména do oblastí geografických informačních systémů, vzdělávacího obsahu, kulturního obsahu, odborného a vědeckého obsahu.

Program podporuje především širší využití již digitalizovaných informací a posiluje spolupráci mezi poskytovateli digitálního obsahu. Výzvy pro předkladatele jsou vyhlašovány přibližně jednou ročně s rozpočtem cca. 25 mil. EUR a mohou se jich účastnit právnické osoby z členských zemí EU. Výše spolufinancování bývá obvykle 50 % z celkových nákladů projektu. V letošním roce proběhla první výzva k předkládání projektů, doposud nejsou známy výsledky, avšak z množství dotazů aktivit před ukončením výzvy lze předpokládat velký zájem o tento komunitární program. Termín vypsání další výzvy není v současné době známý, ale předpokládá se, že v roce 2006 vyhlásí Evropská komise nejméně jednu.

Více informací naleznete na stránce Evropské komise <http://europa.eu.int/econtentplus/> nebo na stránce Ministerstva informatiky <http://www.micr.cz/eu/programy/>.

Ministerstvo informatiky zajišťuje také hledání a propojení partnerů nezbytných pro úspěšné podání projektu. Zaregistrujte se do databáze pro rozesílání novinek či hledání partnerů na mailové adrese martin.hirsal@micr.cz.

Česká republika ve spolupráci s Rakouskem, Slovenskem a Maďarskem se účastní iniciativy pro podporu programu eContentplus, v rámci které se připravuje konference na téma geoinformační systémy, která se uskuteční ve dnech 9. a 10. února 2006 v Praze. Účast na konferenci potvrdili také ministryně informatiky - Ing. Dana Běrová, ředitel jednotky eContentplus Evropské komise - Richard Swetenham, zástupce DG Joint Research Centre Eva Pauknerová a mnozí další. Účelem konference je mimo jiné nalézt vhodné partnery pro Vaše projekty. Bližší informace včetně registračního formuláře jsou k dispozici na stránce www.econtentplus.net, kde po kliknutí na název Česká republika je k dispozici česká verze stránek.

CALIMERA – spolupráce místních kulturních institucí, uplatňování nových metod práce a digitalizace regionálního kulturního dědictví v Evropě

Miroslav Ressler

Úvod

Koordinační akce CALIMERA (**C**ultural **A**pplications: **L**ocal **I**nstitutions **M**ediating **E**lectronic **R**esource **A**ccess) probíhala od 1.12. 2003 do 31.5. 2005 za finanční podpory Evropské komise, a opírala se o výsledky, jichž bylo dosaženo při budování vzorové sítě projektu PULMAN, který vytvořil zázemí pro podporu úspěšné praxe v místních institucích v rámci Evropy a poskytl základ pro realizaci výše uvedené akce.

Finanční koordinaci projektu prováděla paní Anna Maria Runkel z Oddělení knihoven a archivů Městského úřadu v Lisabonu, vědeckým koordinátorem a manažerem projektu byl pan Robert Davies z firmy MDR Partners ve Velké Británii.

Na koordinační akci se podílelo celkem 48 knihoven a dalších institucí z oblasti kultury z

Arménie, Belgie, Bosny a Hercegoviny, Bulharska, České republiky, Dánska, Estonska, Finska, Francie, Holandska, Chorvatska, Irska, Islandu, Itálie, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Makedonie, Moldavska, Německa, Norska, Polska, Rakouska, Rumunska, Ruska, Řecka, Slovenska, Slovinska, Spojeného království, Srbska, Španělska, Švédsko, Turecko a Ukrajiny.

Za Českou republiku se koordinační akce zúčastnila Národní knihovna ČR, zastoupená Mgr. Adolfem Knollem, ředitelem NKČR pro vědu, výzkum a mezinárodní vztahy, který byl manažerem projektu v NKČR a Knihovna Kroměřížska, jejíž ředitelka PhDr. Šárka Kašpárková byla národní koordinátorkou akce. Při realizaci projektu spolupracovala s Knihovnickým institutem NKČR, Ústřední archivní správou, Národním ústředním archivem a Asociací muzeí a galerií ČR. Bylo také podle potřeby využíváno zkušeností členů pracovní skupiny pro realizaci projektu ve složení

PhDr. Hana Mazurová, ředitelka, Městská knihovna Chrudim,
PhDr. Ivo Frolec, ředitel, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti,
PhDr. Eva Žáková, ředitelka, Krajská knihovna Karlovy Vary,
Mgr. Lucie Křížová, Moravský zemský archiv Brno
PhDr. Miroslav Ressler, Knihovnický institut NKČR.

Hlavní strategické cíle projektu

- § zajistit, aby místní kulturní instituce (veřejné knihovny, muzea a archivy) mohly aktivně přispět k realizaci Programu rozvoje výzkumu a technologií informační společnosti 2002-2006 a úspěšně využívat jeho výsledků
- § podpořit místní kulturní instituce, aby se mohly zúčastnit budoucích programů vyhlašovaných Evropskou komisí
 - koordinací strategií zpracovávaných místními úřady
 - identifikací výzkumných problémů
 - ustavením společných pracovních skupin a
 - organizací seminářů, jichž se zúčastní ti, kteří jsou odpovědní za vytváření sítí, zástupci státních orgánů, místních úřadů a průmyslových podniků
- § koordinovat a mobilizovat místní kulturní instituce k realizaci jejich nové role klíčových zařízení transformujících inovativní technologie do služeb užitečných pro řadové občany resp. institucí informační společnosti, usilujících o to, aby evropské kulturní dědictví sloužilo občanům

- § podporovat postavení místních kulturních institucí jako prostředníků mezi technologickou modernizací a koncovými uživateli, vytvářejících a poskytujících přístup ke kulturnímu dědictví a kulturní turistice a identifikujících rámec pro výzkum zaměřující se na využitelnost zdrojů místního kulturního dědictví a její usnadnění
- § přispět ke zpracování strategií pro uchování evropské kolektivní a komunitní paměti v celé její rozmanitosti a rozvoji ekonomiky založené na znalostech
- § přispět ke sdílení poznatků z úspěšné praxe lokálními institucemi zpracováním doporučení a srovnávacích nástrojů a přípravou vysoce účinných aktivit přispívajících k popularizaci těchto poznatků

Informace o průběhu akce

Během prvních dvou měsíců roku 2004 byl ve všech zemích spolupracujících na projektu zpracován přehled orgánů a organizací odpovědných za činnost veřejných knihoven, místních muzeí a archivů na celostátní úrovni, přehled firem, jejichž služeb by mohlo být využito v oblasti digitalizace kulturního dědictví v obcích a regionech a zjištěn současný stav v oblasti zajímavých projektů týkajících se digitalizace kulturního dědictví a realizovaných v knihovnách, muzeích a archivech (s využitím dotazníku zpracovaného pro potřeby projektu CALIMERA profesorem Petrem Brophym, ředitelem „Centre for Research in Library & Information Management“ při Metropolitní univerzitě v Manchesteru). Jednotlivé země prostřednictvím svých národních koordinátorů také zajistily během prvního pololetí roku zpracování situačních zpráv o místních veřejných knihovnách, muzeích a archivech. Za Českou republiku tuto zprávu zpracovali Mgr. Dagmar Fialová, výkonná ředitelka Asociace muzeí a galerií, PhDr. Lenka Linhartová, pracovnice Ústřední archivní správy Ministerstva vnitra České republiky a PhDr. Miroslav Ressler, vedoucí Studijního a informačního oddělení Knihovnického institutu NKČR. V ČR byla také vytvořena webová stránka věnovaná aktivitám projektu v ČR v rámci portálu Knihovnického institutu NKČR. Za řízení Mgr. Adolfa Knolla, ředitele NKČR pro vědu, výzkum a mezinárodní vztahy byl uspořádán workshop, který se uskutečnil ve dnech 16. a 17. dubna 2004 v Praze a byl věnován strategickým otázkám využití informační a komunikační technologie v místních kulturních institucích, novému poslání, roli a službám místních kulturních institucí a aplikaci inovativních projektů digitalizace při vytváření „paměti obce.“

Po zpracování situačních zpráv došlo ke zpracování dotazníku zaměřeného na získání přehledu o stavu formálního i neformálního vzdělávání archivářů, knihovníků a pracovníků muzeí a také informací týkajících se dalšího rozvoje vzdělávání pracovníků kulturních institucí pro jednání semináře v Dánsku, který byl na tyto otázky zaměřen. (Uskutečnil se 5. - 6. listopadu roku 2004 v Aarhusu). Na základě zmíněného dotazníku a také jednání semináře došlo pak v prvním pololetí roku 2005 ke zpracování *Training guideline* (Směrnice ke vzdělávání), jejímiž autorkami jsou Anne-Marie Schmidt (Aarhus Public Library – Dánsko) a Kristina Virtanen (Helsinki City Library).

Doporučení projektu CALIMERA

Patrně nejnáročnější etapou celého projektu z hlediska odborného i organizačního bylo zpracování a překlad Doporučení projektu CALIMERA. Koordinace zpracování Doporučení CALIMERA se ujal Essex County Council (Rada hrabství Essex – Spojené království), partner koordinační akce a celkovou redakci provedla paní Julia Harrison. Po zpracování 2 verzí dokumentu bylo za 10 týdnů třeba zajistit překlad více než 400 stran náročného textu při velmi nízkém rozpočtu na tuto činnost. Nakonec se díky obětavé práci překladatelského týmu podařilo celou publikaci přeložit v termínu. Na překladu „Guidelines“ do češtiny se podíleli: Mgr. Antonín Jeřábek, PhDr. Vladimír Mach, PhDr. Petra Šťastná, PhDr. Eva Marvanová a PhDr. Miroslav Ressler

Cílem těchto doporučení je poskytnout odborníkům pracujícím v kulturních zařízeních na místní úrovni (obzvláště v místních knihovnách, muzeích a archivech) a exekutivním orgánům resp. jejich pracovníkům ve zhuštěné a odpovídající formě přehled stavu využívání

nových technologií. Záměrem doporučení je také objasnit čtivým a zajímavým způsobem jak tyto technologie mohou být rozvinuty až k poskytování takových služeb, které by uspokojovaly reálné potřeby uživatelů - sociální, kulturní a ekonomické- a stimulovaly v co nejširší míře adaptabilitu a tvořivost naší odborné komunity. Zamýšlejí také podpořit lepší pochopení klíčové role, kterou místní kulturní instituce a jejich služby mohou hrát při plnění závažných politických cílů v Evropě včetně těch, jež uvádí Akční plán široce založeného konceptu e-Europe (e-Europe Action Plan).

Doporučení navazují na ta, jež byla zpracována při budování sítě projektu PULMAN v rámci 5. rámcového programu Evropské komise, přeložena do 26 jazyků, a v elektronické podobě publikována v letech 2002- 2003 (v některých zemích- mj. i v ČR- byla vydána i knižně) a mají podobnou strukturu. Hlavní rozdíl mezi oběma dokumenty je v tom, že CALIMERA doporučení jsou nejen aktualizovanou verzí, ale také verzí rozšířenou o služby nabízené archivy a muzei. Podobně jako tomu bylo v případě Doporučení projektu PULMAN i v případě těchto doporučení byly zpracovány v první polovině roku 2005 překlady do mnoha evropských jazyků. Všechny verze (překlady) jsou dostupné na webové stránce projektu CALIMERA.

Celý komplet obsahuje 23 tematicky samostatných kapitol doporučení. Jsou rozděleny do tří hlavních oddílů, jež pokrývají sociálně politickou problematiku, řízení a technické otázky využití nových technologií. K ulehčení využívání souboru pracovníky přetíženi pracovníky exekutivy, je v úplné verzi přiložen ke každému doporučení souhrn. Poslední část každého doporučení tvoří řada webových adres odkazujících k inovativním aplikacím technologie týkajícím se nebo ovlivňujícím místní kulturní instituce, které mají napomoci uživatelům posoudit hlavní vývojové trendy v Evropě z jejich vlastního hlediska.

Doporučení jsou (jako v případě projektu PULMAN) volně k dispozici k dalšímu vydání. Národní koordinátorka projektu se dohodla s Knihovnickým institutem NKČR, že i tato doporučení budou vydána v klasické knižní podobě. (Publikace byla k dispozici na konferenci „Knihovny, archivy a muzea v digitálním věku 2005“.)

Soubor strategických nástrojů

Kromě uvedených doporučení byl také v rámci projektu zpracován dokument „Soubor strategických nástrojů“. Dokument byl zpracován za pomoci odborníků z mnoha zemí, koordinaci prováděl MLA (Museums, Libraries and Archives Council) ze Spojeného království a užitečnými komentáři a redakčními připomínkami ke konečné podobě materiálu přispěla celá řada odborníků- mezi jinými také pan Mgr. A.Knoll z NKČR.

Záměrem zpracovatelů tohoto souboru je podpora všech těch, kteří se zabývají spoluprací mezi muzei, archivy a knihovnami. Soubor informuje pracovníky decizivní sféry o účinných způsobech vytváření služeb citlivě reagujících na potřeby uživatelů, jež přispějí k rozvoji demokracie a občanské společnosti, celoživotního vzdělávání, sociálního a ekonomického rozvoje a kulturní rozmanitosti. Pro odborné pracovníky, kteří se zabývají vytvářením sítí a ty, kteří působí v místních institucích nabízí tento materiál nové přístupy k promýšlení a pojednávání otázek souvisejících s tím jak získat podporu úřadů přímého řízení a také útvarů odpovědných za financování kultury.

Soubor nástrojů poskytuje také krátký úvod k základním otázkám strategie a odkazuje k důležitým dokumentům zpracovaným účastníky projektu CALIMERA a dalšími autory. Nabízí praktické vedení a užitečné rady týkající se partnerství a spolupráce mezi muzei, knihovnami a archivy při realizaci projektů digitalizace. Součástí souboru je také řada případových studií, které uvádějí příklady inovativních způsobů úspěšné spolupráce mezi muzei, knihovnami a archivy a také stručný výkladový slovníček.

Výše uvedený dokument usiluje o vytvoření politické atmosféry na národní a evropské úrovni pro přijetí technologií založených na výzkumu a vytváření paměti obce v místních kulturních institucích prostřednictvím sdílení zkušeností a odborných poznatků.

Měření vlivu činnosti kulturních institucí na veřejnost

Z hlediska dalšího zkvalitňování služeb místních kulturních zařízení stojí za pozornost také seminář pořádaný jednou z partnerských institucí koordinační akce CALIMERA CERLIM, (Centre for Research in Library and Information Management, Manchester Metropolitan University), který byl zaměřen na otázky vlivu resp. dopadu činnosti místních kulturních zařízení na veřejnost. (18. únor 2005).

Seminář tvořil součást permanentního úsilí projektu CALIMERA zlepšit praxi a zmapovat výzkumnou agendu pokud se týká místních kulturních zařízení v celé Evropě. Poskytl také hodnotné fórum pro úvahy a plánování zaměřené na otázky vlivu a dopadu činnosti zařízení v kulturní sféře.

Účastníky semináře byly osobnosti s vysokou odbornou erudicí a zkušenostmi z Evropy a USA.

Seminář se zabýval hlavně

- porovnáním dostupných odborných znalostí a zkušeností o měření vlivu místních kulturních zařízení na uživatele resp. veřejnost
- identifikací kroků nezbytných k dosažení systematictějšího hodnocení vlivu v rámci celé oblasti kulturních zařízení

Referát ze semináře zdůrazňuje především „klíčová zjištění“, jež vyplynula z prezentací a diskusí, jimiž jsou :

- potřeba průkaznosti vlivu, aby bylo možno navrhnout odpovídající opatření a požadované modely hodnocení vlivu (např. vliv na jednotlivce, personál a různé skupiny populace)
- nutnost sdílení informací nejen mezi resorty, ale i přes hranice států
- potřeba měření výsledků vzdělávání

Dokument rovněž obsahuje odkazy k mnoha užitečným studiím a zprávám z Evropy i odjinud včetně inovativních studií amerických expertů.

Referát obsahuje 21 obsažných a podrobných doporučení. Závěrečné doporučení vyzývá k mezinárodní spolupráci v této oblasti mezi výzkumníky, pracovníky decizivní sféry i odborníky z praxe.

Cestovní mapa výzkumu

CERLIM, resp. profesor Peter Brophy, připravil také dokument „Cestovní mapa výzkumu“, který identifikuje opatření a akce, jež by měly být rychle podniknuty k rozvoji digitálního a „síťového prostředí“ v místních institucích kulturního dědictví k nimž patří muzea, knihovny, archivy, galerie a stále rostoucí počet soukromých subjektů v obcích, které vyvíjejí kulturní činnost.

V závěrech materiálu jsou uvedeny tyto priority, na něž je třeba se zaměřit:

- § potřeby, preference, ambice a „sny“ uživatelů
- § vývoj nástrojů, umožňujících uživatelům samotným vytvářet obsah, a systémů, jež dovolí, aby obsah byl spravován systematicky a trvale
- § vývoj systémů, které spojí vzdělávání a zábavu
- § spolupráce s akreditovanými institucemi v oblasti vzdělávání
- § komunikace a rozšiřování informací o zdrojích, dokumentech a službách místních kulturních institucí
- § angažovanost kulturních institucí v každodenním životě občanů

Fórum úspěšné praxe

Během závěrečného období Koordinační akce CALIMERA, která skončila v květnu roku 2005 bylo zahájeno na její webové stránce „Fórum úspěšné praxe“.

Diskusní fórum je věnováno tématům jimiž se projekt v průběhu 18 měsíců zabýval a jistě bude zajímat ty, kteří se angažují v oblasti rozvoje, řízení a provozu místních kulturních institucí, muzeí, archivů a knihoven.

Prvním diskusním tématem je Cestovní mapa výzkumu projektu Calimera, které se zaměřuje na následující otázky:

- jak se priority a postupy identifikované v Cestovní mapě vztahují a promítají do Programu Technologie informační společnosti pro léta 2005 - 2006 (IST Programme for 2005 - 6)
- jak se mohou místní kulturní instituce efektivně účastnit právě vyhlášeného Programu

Další témata pro diskusi budou oznamována na webové stránce projektu Calimera.

Užitečná URL koordinační akce CALIMERA

1. Webová strana projektu informující o úspěšné praxi, relevantním výzkumu a inovativních řešeních (<http://www.calimera.org/default.aspx>), základní informace v češtině najdete -v rámci portálu Knihovnického institutu NKČR (<http://knihovnam.nkp.cz/>)
2. Situační zprávy (tzv. Country Reports) o stavu místních veřejných knihoven, muzeí a archivů v zemích účastnících se projektu - Situační zprávy ze všech zemí účastnících se projektu - anglicky <http://www.calimera.org/Countries/>, zpráva za ČR - česky <http://knihovnam.nkp.cz/docs/CALWEB2.doc> (v rámci portálu Knihovnického institutu NKČR)
3. Doporučení technického, sociálně politického a řídicího charakteru nově zaměřená na potřeby archivů a muzeí a také koncového uživatele a na možnosti srovnávání výsledků činnosti
česky:
http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/07_CALIMERA/06_CalimeraDokumenty.htm
anglicky
<http://www.calimera.org/Lists/Guidelines/Forms/default.aspx>- anglicky
4. Soubor strategických nástrojů, jehož záměrem je podpořit opatření k rozvoji spolupráce muzeí, knihoven a archivů - <http://www.calimera.org/tool-kit/default.htm> - anglicky
5. Doporučení týkající se měření dopadu činnosti místních kulturních zařízení - <http://knihovnam.nkp.cz> česky
6. Fórum úspěšné praxe- online“.
<http://forum.calimera.org/profile.php?mode=register&sid=b7a3c022f28c17d72efd017f9a9dd00a> - anglicky
7. Směrnice ke vzdělávání (Training guideline)
<http://www.calimera.org/Lists/Resources%20Library/Dissemination,%20networking%20and%20training/Training%20Guideline%20-%20Version%202.pdf> -anglicky
8. „Cestovní mapa“ výzkumu (**Calimera Research Roadmap v5 Final**) - anglicky

Důležité je také upozornit na oddíl webové stránky projektu CALIMERA „Calimera Solutions Board“ http://noticeboard.calimera.org/calimera/site/Home/t_section, který přináší:

- profily expertů, soukromých společností a neziskových organizací poskytujících, nebo zainteresovaných v poskytování řešení vztahujících se k informačním a komunikačním technologiím resp. jejich využití v místních kulturních institucích
- odborně posouzené produkty, návrhy služeb a zdrojů nabízejících místním kulturním institucím nové možnosti zlepšení služeb

Oddíl webové stránky „Calimera Solutions Notice Board“ nabízí tedy místním kulturním institucím přehled nejnovějších řešení a pomáhá usnadnit zavádění ICT v oblasti kultury.

POZNÁMKA:

Výše uvedená URL odkazují pouze k těm (podle našeho názoru) nejdůležitějším výstupům. Během realizace projektu se však uskutečnila celá řada dalších akcí, z nichž byly zpracovány zprávy a studie. Informace o nich v angličtině, případně materiály ke stažení najdete na <http://www.calimera.org/Lists/Resources/Forms/showall.aspx>

EGMUS – Evropská skupina pro muzejní statistiku Marcela Straková

Evropská skupina pro muzejní statistiku EGMUS (European Group for Museum Statistics) vznikla propojením dvou aktivit. Na jedné straně se jednalo o iniciativu ze strany berlínského institutu pro muzejní výzkum (Institut für Museumkunde), který od roku 1995 každoročně pořádá konferenci orientovanou na muzejní statistiku. Na druhé straně byla iniciativa Statistického úřadu EK (Eurostat), kterým byl v Lucemburku v roce 1997 započat projekt zaměřený na harmonizaci statistických údajů o kultuře v rámci Evropské unie (Leadership Group on Harmonization of Cultural Statistics in the EU). Závěrečná

zpráva projektu LEG – Cultural Statistics in the EU (evropská kulturní statistika) je uveřejněna v Eurostat Working paper 3/2001/No 1 na internetové adrese http://europa.eu.int/comm/culture/eac/overview_en.html. Hlavním cílem harmonizace údajů statistiky kultury bylo dosažení co nejvyššího stupně porovnatelnosti údajů z jednotlivých zemí. Obě tyto skupiny se po předchozí spolupráci spojily v roce 2002 pod hlavičkou EGMUS. Předchozí spolupráce těchto dvou subjektů probíhala v rámci pracovní skupiny pro muzejní statistiku (Working Group for Museum Statistics), která se scházela od roku 1999. Hlavními koordinátory projektu jsou Holandsko, Německo a Lucembursko.

EGMUS – European Group on Museum Statistics – Microsoft Internet Explorer

Adresa <http://www.digital-sepia.de/legmusgw/>

EGMUS
European Group on Museum Statistics

contact sitemap EGMUS français deutsch LINKS

STATISTICS VISITORS PUBLICATIONS POLITICS DIGITISATION PORTALS

navigation abstract print impressum

What is EGMUS

The abbreviation EGMUS denotes the "European Group on Museum Statistics". European integration is not only an economic, monetary and political process - it is also a cultural process. Increased possibilities and facilities for travel, students exchange and many other opportunities bring European neighbours closer together. This does not end at the borders of the European Union. However Europeans are today, they share common roots. Many of the artefactual witnesses of these roots and of the developments starting therefrom are kept in Museums throughout Europe. These common roots and interweaved developments are the cultural foundation for modern Europe.

A Europe growing together will necessarily foster the (re-)creation of a common European culture, in the long run at least. It will be a culture build on unity, tolerance and plurality. Europe is the chance for everyone to take advantages from the experiences of his neighbours. This opportunity can only be realised if we use the same terms or at least the same conceptions in the same way.

What is considered a museum in Spain may not be seen as such in Hungary or Finland. And the set of data Slovenia collects to describe its museums might be very different from such a set collected in Belgium. It is more than only a question of words, it is a question of ideas and conceptions too. European integration builds upon an understanding of these differences. To communicate, to learn from another and to cooperate demands such understanding.

Tasks of EGMUS

This is the task of EGMUS: Collect national museum data and present them in a way that everyone may partake in the experiences of every other. To achieve this, EGMUS has necessarily to collect ideas and conceptions about museums and the ways to describe them. EGMUS is in itself an example for the European way of integration: No one is forced to change his conceptions (e.g. of what a museum is). It is basically for the purpose of comparison and of understanding one another that something like a fundamental-conception has to be found. With an European administration more and more centralised such commonly agreed basic concepts are getting even more important.

How EGMUS came about

The history of EGMUS dates back to the 1990s. It grew out of two different efforts. On the one hand there was the initiative of the German Institut für Museumkunde (IMK) of the Staatliche Museen zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz (BMB) which in 1995 took the initiative to organise an annual conference on museum statistics. The meeting was initiated in order to establish a European group (not only of EU-countries) to describe the (different) ways of handling museum statistics in each country, encourage mutual inspiration by learning from others' practice, clear the path, if possible, for a potential harmonisation - and thus: to discuss related topics. To serve this purpose, one meeting every year has been held in Berlin since 1995.

Also in the 1990s the lack of comparable cultural statistics at EU level was discussed in a number of European conferences. On 20th November 1995, the

Mezi hlavní aktivity EGMUS patří EGMUS pracovní setkání (expert meetings), která se konají pravidelně dvakrát ročně, zpravidla v květnu v Lucemburku a v říjnu v Berlíně. Hlavním cílem těchto pracovních schůzek je aktualizace statistických údajů o muzeích a galeriích, diskuze koordinátorů projektu z účastnických zemí, aktualizace statistického dotazníku a formulace otázek v tomto dotazníku na základě měnící se legislativy, výměny zkušeností, konzultací s odborníky, za účelem vytvoření jednotného dotazníku, který by umožnil poskytování co nejvíce porovnatelných informací ze zemí, které na projektu participují.

V roce 2004 byla vydána první publikace : *A Guide to European Museum Statistics* (Institute for Museum Research/ Istitute für Museumkunde) a v roce 2005 byla zprovozněna webová stránka EGMUS <http://www.digital-sepia.de/egmusqua/>. Prozatím se jedná o zkušební provoz. Tato stránka bude sloužit jako veřejný zdroj statistických údajů o muzeích a galeriích z evropských zemí, které v projektu participují. V současné době je v EGMUS zastoupeno více než 25 evropských zemí.

Jedním z cílů neustálého aktualizování statistických dat a úprav definic otázek ve statistickém dotazníku je také přizpůsobení statistických údajů potřebám muzeí a muzejních pracovníků. Jednou z aktivit je například návaznost statistického zjišťování na nové trendy digitalizace a úprava statistického zjišťování tak, aby i údaje týkající se digitalizace sbírek byly ve statistických zjišťování obsaženy. Dalším přínosem porovnatelnosti statistických údajů mezi jednotlivými zeměmi bude nejenom výměna informací, ale i snadná orientace uživatelů například ve velikosti výstavní plochy při plánování putovních výstav s mezinárodním dopadem, či při hledání partnerů v případě spolupráce mezi muzei na evropských projektech.

Česká Republika se projektu EGMUS aktivně účastní od října 2005 (aktivní účast na 10th expert meeting, Berlín 12.-13.10.2005). Kapitola týkající se statistických zjišťování o muzeích a galeriích v ČR bude uveřejněna v dalším vydání EGMUS publikace (plánovaná na rok 2007) a na webové stránce EGMUS. Tato webová stránka bude obsahovat i odkazy týkající se projektů, pro které mohou být údaje EGMUS přínosné a projektů, které pracují s daty a bylo by tak možné jejich výstupy pro harmonizaci statistiky v rámci EGMUS použít.

Na posledním schůzce EGMUS byl prezentován projekt *euromuse.net*. Jedná se o portál, který poskytuje informace o muzeích a aktuálních výstavách probíhajících ve více než 15 evropských zemích. Jedná se tak o jeden z projektů, který se projektu EGMUS a práce s daty a informacemi přímo dotýká a v budoucnu se plánuje propojení těchto stránek a obdobně zaměřených stránek se stránkou EGMUS. Iniciátoři *euromuse.net* vyslovili zájem o účast českých muzeí a galerií v tomto projektu. Více informací o *euromuse.net* najdete na: www.euromuse.net.

Více informací o projektu EGMUS: marcela.strakova@mkcr.cz.

EGMUS – EUROPEAN GROUP ON MUSEUM STATISTICS

Summary

The abbreviation EGMUS denotes the "European Group on Museum Statistics". European integration is not only an economic, monetary and political process - it is also a cultural process. This opportunity can only be realised if we use the same terms or at least the same conceptions in the same way.

The principal task of EGMUS is to collect national museum data and present them in a way that everyone may partake in the experiences of every other. To achieve this, EGMU's principal activity is to collect ideas and conceptions about museums and the ways to describe them. EGMUS is in itself an example for the European way of integration: No one is forced to change his conceptions (e.g. of what a museum is). The project aims at comparison and understanding one another that something like a fundamental-conception has to be found. Considering more and more centralised European administration, such commonly agreed basic concepts are getting even more important.

The history of EGMUS dates back to the 1990s. It grew out of two different efforts.

1. Firstly there was the initiative of the German Institut für Museumskunde (IfM) of the Staatliche Museen zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz (SMB) which in 1995 took the initiative to organise an annual conference on museum statistics.

2. Secondly, the statistical institute of the European Union, Eurostat set up a pilot project, the so - called Leadership Group (LEG) on "Harmonisation of Cultural Statistics in the EU", approved by SPC, Statistical Programme Committee 13th March 1997 with the task of "developing cultural statistics capable of describing the European cultural scene and enabling inter-country comparisons to be made easily".

Both groups cooperated already for some time when they formally joined in June 2002 to build EGMUS.

EGMUS expert meeting is held twice a year – usually in May in Luxemburg and in October in Berlin. The main agenda of meetings consists generally of presentations of up-dated statistical data from member countries, definitions of questions in EGMUS common questionnaire and discussing all closely related issues e.g. legal matters regarding museum administration in various countries. Meeting minutes are published at EGMUS website.

So far one publication has been published by EGMUS: A Guide to European Museum Statistics (2004).

The most recent event within EGMUS is the newly released EGMUS web site at: <http://www.digital-sepia.de/egmusqua/>.

Czech republic has been actively participating in the project since October 2005 when Country report has been presented at the 10th expert meeting in Berlin (13 – 14 October 2005). Country report is to be soon available on the EGMUS web page and it will be also included in the second edition of the Guide to European Museum Statistics (to be released in 2007).

For more information on Czech participation in the project contact Ms. Marcela Straková at marcela.strakova@mkcr.cz.

Novela autorského zákona z hlediska knihoven, archivů a muzeí

Adéla Faladová

V září tohoto roku byl Parlamentu České republiky předložen návrh novely autorského zákona č. 121/2000 Sb., o jehož přípravě byly účastníci loňského ročníku této konference informováni. Problematice autorských práv byly tehdy věnovány dva příspěvky JUDr. Hartmanové a JUDr. Masopustové, první pojednávající o platné právní úpravě zpřístupňování digitálních dokumentů a o možnostech řešení problematiky takového zpřístupňování knihovnami v budoucnu, druhý zaměřený na jednotlivé praktické autorskopravní problémy knihoven, muzeí a galerií a rovněž na tehdy teprve připravovanou novelu autorského zákona. V letošním roce je problematice autorských práv věnován pouze jeden příspěvek, který se pokusí navázat na oba předchozí a poskytnout stručnou informaci o stávající podobě návrhu novely autorského zákona.

Platný autorský zákon č.121/2000 Sb. byl zatím novelizován pouze jednou zákonem č. 81/2005 Sb., který nabyl účinnosti dne 23. února 2005. Tato novela se knihoven, archivů a jiných nevýdělečných školských, vzdělávacích a kulturních zařízení, tj. např. muzeí a galerií (dále, pro zjednodušení, jen „knihovny“) dotkla pouze okrajově v souvislosti s kolektivní správou práv a s vyjednáváním o hromadných a kolektivních smlouvách. I nadále platí, pokud jde o možnosti knihoven nakládat s předměty ochrany (díla, výkony výkonných umělců, záznamy zvukové i zvukově obrazové a vysílání), stávající právní úprava, umožňující knihovnám na základě zákonných licencí upravených v § 37 odst. 1 a v § 38 odst. 1 a 2 zhotovovat rozmnoženiny děl a záznamů pro archivní a konzervační účely a půjčovat prezenčně i absenčně originály či rozmnoženiny vydaných děl (zejména periodickou a neperiodickou literaturu).

Pro jiné způsoby užití, např. pro zpřístupňování děl v digitální podobě (na internetových stránkách, ať už volně nebo proti registraci či zaplacení určitého poplatku nebo pro zasílání dokumentu prostřednictvím elektronické pošty konkrétní osobě na objednávku), již musí knihovna uzavřít licenční smlouvu s nositelem práv. Pro určité kategorie předmětů ochrany, konkrétně počítačové programy a rozmnoženiny zvukových a zvukově obrazových záznamů, platí přísnější režim. Výjimka ve prospěch půjčování těchto předmětů ochrany neplatí (pokud nejde o půjčování výlučně pro potřeby zdravotně postižených v souvislosti s jejich postižením) a knihovna musí uzavírat licenční smlouvu pro jakýkoli způsob užití, tj. včetně jejich prezenčního a absenčního půjčování.

Hlavním úkolem novely autorského zákona, která je nyní projednávána v Parlamentu České republiky, je doladění harmonizace české právní úpravy s úpravou evropskou, transpozice nejnovější směrnice týkající se práv duševního vlastnictví, tj. směrnice 2004/48/ES o vymáhání práv duševního vlastnictví z dubna 2004, a dále, s ohledem na zkušenosti z aplikační praxe, zpřesnit či doplnit ta ustanovení, která se ukázala jako problematická či nejasná. Doladění harmonizace se týká, pokud jde o problematiku knihoven, především směrnice 92/100/EHS o právu na pronájem a půjčování, jakož i o některých právech příbuzných právu autorskému v oblasti duševního vlastnictví, a dále směrnice 2001/29/ES o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (dále jen „směrnice o informační společnosti“).

V platném autorském zákoně jsou omezení a výjimky z práva autorského (tj. volná užití a tzv. zákonné licence) upraveny především v Dílu 4 Hlavy I autorského zákona. Celý Díl 4 je v návrhu novely přeformulován a přináší řadu nových ustanovení, z nichž některá se významně dotknou i činnosti knihoven. Nutno zdůraznit, že i nadále bude platit ustanovení označované jako tzv. třístupňový test a obsažené v § 29 odst. 1. Ustanovení sice dozná dílčí formulační změny, která sladí úpravu s mezinárodními smlouvami a směrnicí o informační společnosti, ale podstata zůstane stejná: výjimky a omezení autorského práva budou možné jedině ve zvláštních případech (výslovně uvedených v autorském zákoně), přičemž zároveň takové užití nebude v rozporu s běžným způsobem užití díla a nebudou nepřiměřené

dotčeny oprávněné zájmy autora. Rovněž je důležité zdůraznit, že knihovní licence se vztahuje na díla zveřejněná, rozumí se oprávněně zveřejněná, tj. se souhlasem autora. Přísnější režim je stanoven pro tzv. absenční půjčování hmotných rozmnoženin, kdy musí jít o dílo vydané, nikoliv pouze zveřejněné, takový způsob užití však není předmětem tohoto příspěvku.

Dosavadní úprava výjimek ve prospěch knihoven obsažená ve dvou ustanoveních (§ 37 a § 38) by měla být podle návrhu novely nahrazena novým zněním § 37 upravujícím tzv. knihovní licenci. S ohledem na téma konference budou zmíněna pouze ta navrhovaná ustanovení, která s tímto tématem souvisejí:

- v § 37 odst. 1 písm.a) zůstává zachována v původním znění výjimka ve prospěch pořizování rozmnoženin děl a záznamů pro archivní a konzervační účely

Ustanovení je, pokud jde o podobu rozmnoženiny, ponecháno v „technologicky neutrálním“ znění. Knihovna tak může pořízovat rozmnoženiny pro archivní a konzervační účely jakýmkoli způsobem, resp. na jakékoli médium (tiskové rozmnoženiny, záznamy na mikrofilmy, digitální rozmnoženiny na CD-ROM apod.). Častou otázkou je, zda může knihovna s takto zhotovenou rozmnoženinou dále nakládat, konkrétně ji půjčovat veřejnosti. Odpověď zní nikoliv, dokud neuplyne doba ochrany autorského práva k danému dílu či záznamu. K tomu nutno dodat, že navrhovaná novela v tomto směru přináší částečnou, jistě pozitivní, změnu: za podmínek stanovených v odst. 1 písm. b) může knihovna zhotovit rozmnoženinu díla, jehož rozmnoženina byla poškozena nebo ztracena, a takovou rozmnoženinu může v souladu s odst. 2 také půjčovat. Podmínkou je, pokud jde o rozmnoženinu celého díla, že takové dílo již není nabízeno k prodeji (není na trhu) a tuto skutečnost lze při rozumně vynaloženém úsilí zjistit. Taková podmínka nemusí být splněna v případě pořizování rozmnoženiny malé části díla, která byla poškozena nebo ztracena.

- v § 37 odst. 1 písm. c) je v souladu s čl. 5 odst. 3 písm. n) směrnice o informační společnosti upravena výjimka ve prospěch zpřístupňování předmětů ochrany (děl a záznamů), které jsou součástí sbírky a jejichž užití není předmětem prodejních nebo licenčních podmínek, knihovnou prostřednictvím k tomu určených terminálů umístěných v prostorách knihovny jednotlivcům ze strany veřejnosti výhradně pro účely výzkumu nebo studia takových osob.

Ustanovení výslovně uvádí, že součástí této výjimky je i právo knihovny zhotovit pro tyto účely rozmnoženinu nezbytnou pro takové zpřístupnění.

Ve stávajícím znění návrhu novely je uveden termín „terminál“, předpokládá se však, že v průběhu projednávání návrhu v parlamentu dojde ke změně a „terminál“ bude nahrazen obecnějším pojmem „technické zařízení“, které nebude vyvolávat spory, zda se tím myslí pouze monitory počítače nebo i např. čtecí zařízení pro záznamy na mikrofilmech apod.

V případech, kdy v prodejních podmínkách (nejčastěji v podobě výhrad uvedených na rozmnoženině díla či záznamu) nebo v licenční smlouvě, na základě které knihovna nakládá s určitým předmětem ochrany, je stanoven jiný režim (ať už pro knihovnu příznivější nebo naopak omezující), uvedená výjimka se neuplatní.

Výjimka upravuje zpřístupňování děl a záznamů na místě samém, tj. v prostorách knihovny, např. prostřednictvím intranetu, nikoliv zpřístupňování prostřednictvím internetu. Knihovny sice poskytují a ve stále větším počtu budou poskytovat veřejnosti přístup k internetu, to však z pohledu autorského práva neznamena a ani do budoucna nebude znamenat, že knihovny samy mohou prostřednictvím internetu (ať už umístěním na internetové stránky nebo zasíláním dokumentů na vyžádání elektronickou poštou) zpřístupňovat předměty chráněné autorským zákonem bez dalšího, tj. bez souhlasu nositelů práv poskytnutých licenční smlouvou. Úprava vychází z požadavků směrnice o informační společnosti, podle které mohou členské státy upravit výjimku z práva na rozmnožování a na sdělování ve prospěch knihoven způsobem výše popsáním (na místě samém, prostřednictvím terminálů k tomu

určených atd.). Taková výjimka však nemá zahrnovat užití předmětů ochrany formou užití tzv. on-line.

Ustanovení zároveň ukládá knihovně povinnost zajistit, aby si osoby, jimž jsou takto zpřístupňovány předměty ochrany, nemohly samy zhotovit rozmnoženinu takového předmětu ochrany. Nejjednodušším a nejefektivnějším způsobem bude jistě technické zabezpečení, nikoliv pouhé písemné nebo ústní upozornění, jehož dodržování by bylo pravděpodobně nemožné kontrolovat. Tím není dotčena možnost knihovny zhotovit čtenáři tiskovou rozmnoženinu takto zpřístupněného díla za podmínek stanovených v § 30, resp. § 30a a v § 25, tzn., že takovou rozmnoženinu zhotoví na objednávku fyzické osoby pro její osobní potřebu nebo, nově, na objednávku právnické osoby či podnikající fyzické osoby pro její vlastní vnitřní potřebu, a zaplatí odměnu příslušnému kolektivnímu správci.

Uvedená výjimka ve prospěch zpřístupňování děl a záznamů se týká všech předmětů ochrany s výjimkou počítačových programů, na které se, jak vyplývá z výčtu v § 66 odst. 7 návrhu novely knihovní licence nevztahuje. V případě počítačových programů musí mít knihovna pro jakékoli nakládání s nimi (prezenční či absenční, zpřístupňování prostřednictvím technických zařízení atd.) licenci jako kterýkoli jiný uživatel počítačového programu. V této souvislosti je vhodné upozornit na nová ustanovení v § 46 upravujícím licenční smlouvu, která by měla vyřešit dosavadní víceméně teoretické spory, zda je či není uzavřena licenční smlouva při nákupu počítačového programu v obchodě či při jeho (legálním) stažení z internetových stránek apod. Navrhovaná úprava doplňuje pro účely autorského zákona obecnou úpravu uzavírání smluv upravenou občanským zákoníkem. Podle navrhovaného odstavce 5 se za návrh na uzavření smlouvy bude považovat i projev vůle směřující vůči neurčitému okruhu osob a podle odstavce 6 se bude smlouva považovat za uzavřenou i v případě, kdy s ohledem na obsah návrhu smlouvy nebo na praxi, kterou strany mezi sebou zavedly, nebo s ohledem na zvyklosti osoba, které je návrh určen, vyjádří souhlas s takovým návrhem tím, že se podle něho zachová, zejména tím, že přijme nebo poskytne plnění. Na základě těchto ustanovení bude moci knihovna nakládat s některými počítačovými programy v souladu s příslušnou licencí, pod níž jsou takové programy šířeny. Kromě toho se navrhuje doplnit § 66 upravující právní režim nakládání s počítačovým programem o nový odstavec 3, podle kterého se za půjčování (a za pronájem) počítačového programu nepovažuje takové půjčování (pronájem), kde samotný program není podstatným předmětem půjčování (pronájmu), tj. kdy slouží pouze jako nástroj přístupu k dílu.

Zpřístupňování předmětů ochrany knihovnami prostřednictvím internetu bude i nadále podmíněno souhlasem nositelů práv udělených licenční smlouvou. Ve snaze zjednodušit situaci knihoven obsahuje návrh novely doplnění ustanovení § 101 odst. 9, upravujícího dobrovolnou kolektivní správu a tzv. rozšířené hromadné licence, o nové písmeno f). Podle navrhované úpravy by se licence, udělená knihovně příslušným kolektivním správcem k zpřístupňování zveřejněného díla knihovnou jednotlivcům ze strany veřejnosti a rovněž i ke zhotovení rozmnoženiny takového díla pro takový účel, vztahovala nejen na nositele práv, kteří mají s kolektivním správcem uzavřenu smlouvu o zastupování pro takovýto způsob užití, ale i pro nositele práv smluvně nezastupovaných. Toto pravidlo však nebude platit absolutně: nebude platit v případě takových nositelů práv, kteří to výslovně zakáží, dále v případech, kdy knihovna užívá dílo na základě licenční smlouvy, která takovéto užití upravuje, a dále to nebude platit v případě některých předmětů ochrany zde výslovně uvedených, tj. v případě počítačových programů, zvukových a zvukově obrazových záznamů a vydaných notových záznamů děl hudebních nebo hudebně dramatických. Neznačená to, že by nebylo možné uzavřít s kolektivním správcem, který bude mít ve svém oprávnění zahrnutu správu takového práva (způsobu užití), hromadnou licenční smlouvu, ta se však bude vztahovat jen na ty nositele práv, kteří uzavřou s kolektivním správcem smlouvu o zastupování.

Návrh novely autorského zákona obsahuje dále ustanovení (§ 37 odst. 4), které bylo, alespoň v této fázi, prosazeno zástupci knihoven podporovaných zástupci muzeí a galerií a které se týká zpřístupňování rozmnoženin děl či jejich části za účelem jejich nabídky

k půjčení a k jinému zpřístupnění (vystavením na výstavě či poskytnutím on-line apod.) Ustanovení upravuje možnost zpřístupnit dílo či jeho část obsažených na obálce (publikace) v katalogu sbírek. Takový katalog je pak možno zpřístupňovat veřejnosti (jakkoli, tj. i on-line), vždy je však nutno zamezit zhotovení rozmnoženiny výtvarného díla, která by mohla být užita k přímému či nepřímému hospodářskému nebo obchodnímu účelu. Podmínkou bude rovněž uvést jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, jejímž jménem je dílo uváděno na veřejnost.

Není vyloučeno, že v budoucnu dojde v oblasti autorských práv v souvislosti s problematikou digitalizace a zpřístupňování dokumentů knihovnami k dalším změnám, těžko odhadnout v jakém rozsahu. Jak se lze dočíst v dokumentech zveřejněných Komisí k projektu „Evropské digitální knihovny“, který již byl na této konferenci představen¹, výsledky veřejné konzultace, vyhlášené Komisí k tomuto tématu na konci září letošního roku a do které by se měly zapojit všechny zainteresované strany – jednotlivci a organizace, z privátního i veřejného sektoru, by měly sloužit jednak k přípravě doporučení Evropské komise o digitalizaci, jednak k revizi s digitalizací souvisejících ustanovení autorského práva. Problematika výjimek a omezení autorského práva, mj. i v souvislosti s činností knihoven, byla rovněž na programu jednání Stálého výboru pro právo autorské a práva související Světové organizace duševního vlastnictví v listopadu 2005. Bude proto jistě zajímavé, a pro českého zákonodárce i nezbytné, pečlivě sledovat vývoj této oblasti na mezinárodním poli a případně hájit zájmy českých zainteresovaných subjektů, a to nejen knihoven, jakožto uživatelů předmětů práv chráněných autorským právem, ale i nositelů těchto práv.

¹ Informace ke strategii EK k digitálním knihovnám a odkaz na on-line konzultace lze nalézt na internetových stránkách:

http://www.europa.eu.int/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm

Dlouhodobé ukládání elektronických dokumentů v novém archivním zákonu

Miroslav Kunt

V České republice platí od letošního roku nová archivní legislativa. Vedle zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě jsou to také dvě prováděcí vyhlášky - č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení archivního zákona a 646/2004 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby. Lze konstatovat, že zatímco na přípravu zákona měla odborná archivní obec vliv malý, na zmíněné vyhlášky byl její vliv prakticky nulový. Důsledky podcenění některých problémů při legislativní přípravě se již objevují - zejména v předarchivní péči (výběru archiválií) a spisové službě. Nejinak je tomu v oblasti elektronických dokumentů.

Podíváme-li se na nové prvky zákona zjistíme, že hlavně výběr archiválií doznal radikálních změn. Předně je reflektována existence soukromé sféry, takže oproti starému archivnímu zákonu nemusí vést spisovou službu a dokonce ani provádět výběr archiválií každý živnostník. Povinnosti a zejména jejich nositelé jsou ale popsány poněkud nejednoznačně, oficiální právní názor na zařazení některých původců zatím není k dispozici. Pro přehled jsem se pokusil shrnout tuto problematiku do tabulky (příloha 1). Existují tzv. veřejnoprávní původci, jejichž povinnosti jsou velmi přísně stanoveny zejména v oblasti vedení spisové služby vyhláškou 646/2004 Sb. a tzv. soukromoprávní, mající povinnost pouze nabídnout dokumenty k výběru archiválií. Pojmy veřejno- a soukromoprávní jsou v zákoně používány technicistně jen jako označení těchto dvou skupin různorodých původců.

Úplnou novinkou je konkrétní stanovení postupů při vedení spisové služby, tedy příjmu, evidenci, rozdělování, oběhu, vyřizování, vyhotovování, podepisování, odesílání, ukládání a vyřazování dokumentů. Zákon zde odkazuje na prováděcí vyhlášku, kterou je předpis 646/2004 Sb. Každý subjekt s povinným vedením spisové služby musí vydat své vnitřní předpisy (spisový a skartační řád, skartační plán) v souladu s vyhláškou.

V zákoně je zcela nově upravena také kategorizace archivů, otázka archiválií v soukromém vlastnictví aj. Pro naše účely - elektronické dokumenty - je však nejdůležitější právě problematika spisové služby.

Nový archivní zákon (dále též ArchZ) nevytváří, možná ke škodě věci, samostatnou kategorii elektronických, resp. digitálních dokumentů, ale omezuje se na doplnění definice dokumentu (totožný s dřívějším pojmem "písemnost"). Dle §2 ArchZ "*dokumentem je každý písemný, obrazový, zvukový, elektronický nebo jiný záznam, ať již v podobě analogové či digitální, který vznikl z činnosti původce.*" Nejde o nic převratného, neboť již stará legislativa (§ 2 odst. 1 zákona č. 94/1974 Sb., o archivnictví) umožňovala v definici archiválie mezi "*a jiné záznamy*" zahrnout i záznamy elektronické. Další ustanovení se týká "*zvláštností vedení výkonu spisové služby za pomoci výpočetní techniky*" (§ 70 písm. j) ArchZ), kde je odkaz na prováděcí předpis - vyhlášku 646/2004 Sb. Řešením problematiky elektronických dokumentů byl pověřen Národní archiv, když "*plní úkoly ústředního vědeckovýzkumného pracoviště na úseku (...), uchovávání a zpřístupňování nových forem nosičů informací včetně dokumentů v digitální podobě; v této oblasti vykonává funkci odborného metodického a školicího centra.*" (§ 46 odst. 2 písm. h) ArchZ). A tím je téma elektronické dokumenty a archivní zákon vyčerpáno. Teoreticky každý archiv přejímá elektronické dokumenty, pokud je vybere jako archiválie (některé vybrat musí - viz příloha 1 ArchZ).

Obecně lze konstatovat, že zákon v této oblasti neuškodil ani nepomohl, změna proti minulosti je pouze v kodifikaci pracoviště Národního archivu. Něco jiného je ovšem zmiňovaná vyhláška o podrobnostech výkonu spisové služby, jejíž ustanovení jsou povinná pro všechny "veřejnoprávní" subjekty (srv. přílohu 1).

Odkazem byla začleněna legislativa k elektronickým podatelním (vyhláška 496/2004 Sb.) a elektronickému podpisu (zákon 227/2000 Sb. a nařízení vlády č. 495/2004 Sb.).

Vyhláška 646/2004 Sb. také umožňuje vedení podacího deníku, tedy základní evidenční pomůcky spisové služby, v elektronické podobě a dodává *“s možností tisku pro trvalé uložení”* (§ 2 odst. 3). V principu ovšem hovoří pouze o *“knize z předem svázaných a očíslovaných tiskopisů”*; obdobně tzv. rejstříky (§ 2 odst. 8).

Zcela nedostatečně je řešena problematika ukládání dat vzniklých při vyřizování věci: *“Součástí vyřízeného spisu je vždy písemné vyhotovení vyřízení dokumentu nebo jeho stejnopis označený datem předání k odeslání. Písemné vyhotovení vyřízení dokumentu může být v digitální podobě na technických nosičích dat. Tyto jsou součástí spisu.”* (§ 4 odst. 5) To znamená, že nejen v rámci elektronických informačních systémů, ale i do papírových spisů mohou být vkládány nosiče dat bez ohledu na možnost zajistit jejich čitelnost či údržbu, jde tedy o nejlepší cestu, jak o data přijít. Sledování a evidence takovýchto *“nosičů”* je při rozsahu registratur zcela nemožná.

Ohledně ukládání elektronických (resp. digitálních) dokumentů je v § 8 odst. 1 odkázáno na § 3 vyhlášky o elektronických podatelních, která ve skutečnosti problém vůbec neřeší a specifikuje pouze ukládání odeslaných datových zpráv elektronické podatelny.

Nejzávažnější jsou v praxi dvě navzájem si odporující ustanovení. První požaduje, aby dokument, jemuž podle spisového a skartačního plánu bude přidělen skartační znak "A", vyhotovil původce na trvanlivém papíru určeném pro dokumenty (§ 5 odst. 1). Všechny druhy dokumentů, u nichž se předem předpokládá (a deklaruje ve skartačním plánu), že jsou potenciálně archiváliemi, musí tedy být vytištěny na papír.

Další ustanovení fakticky neguje dosavadní světové zkušenosti s dlouhodobým ukládáním elektronických dokumentů, když se ani nesnaží předstírat tzv. softwarovou nezávislost a otevřenost formátů: *“Dokument v digitální podobě se skartačními znaky "A" a "V" vzniklý z činnosti určeného původce musí být zapsán ve formátu, který zaručí jeho neměnnost a umožní jeho následné čtení. Pokud tuto podmínku nemůže určený původce zabezpečit, převede takové dokumenty do analogové formy odpovídající době jejich vyřízení a opatří je náležitosti originálu, a to nejpozději před jejich zařazením do skartačního řízení; obdobně postupuje při vyřizování dokumentů přijatých určeným původcem v digitální podobě včetně potvrzení o platnosti elektronického podpisu v době přijetí dokumentu.”* (§ 8 odst. 9). Právě pro dlouhodobé ukládání nejméně vhodné formáty dokáží zaručit *“neměnnost a následné čtení”* (*“následnost”* by jistě žádala poněkud jasnější definici).

A dostáváme se k nežádoucímu důsledku potlačené svébytnosti elektronických dokumentů. Musí pro ně být totiž dodržovány tzv. skartační lhůty, tedy doba, po kterou nesmí být předmětem skartačního řízení - výběru archiválií a které se stanovují ve skartačním plánu (§ 9). Skartační lhůty u elektronických dokumentů mají z pohledu pouze jedinou výhodu: původce se musí starat o čitelnost dat sám. Jestli to však bude schopen zajistit, popř. jak data dopadnou při migraci na jiné systémové platformy, je již velkou (a bohužel negativními zkušenostmi potvrzenou) otázkou.

Závěrem lze k problematice archivní legislativy konstatovat, že nejenže neřeší problematiku elektronických dokumentů na úrovni dnešní doby, ale zakládá dosud nepoznané problémy - fakticky nařizuje původcům (narozdíl od legislativy dřívější) *“vše tisknout”*. Jaké důsledky může mít zejména vyhláška 646/2004 Sb. na čitelnost dat v budoucnu a na zachování elektronických záznamů se lze zatím pouze dohadovat.

Činnost pracoviště elektronických dokumentů v Národním archivu

Při výše uvedeném neradostném legislativním exkursu by se zdálo, že vlastně nebude co řešit - vše podstatné bude v tištěné podobě. Tomu však dnes nevěří ani největší oponenti informačních technologií. Jak bylo uvedeno již v části příspěvku kolegy Kaliny, v Národním archivu bylo zřízeno pracoviště, které má řešit problematiku dlouhodobého ukládání

elektronických dokumentů. Podle usnesení vlády č. 11 ze 7.1.2004 a dle archivního zákona lze činnost pracoviště uchopit dvojitým způsobem:

a) Současní pracovníci připraví zadání projektu, teprve po jeho zpracování a realizaci vznikne "Pracoviště", vlastně digitální archiv, který teprve bude přejímat a ukládat - dle dikce usnesení vlády.

b) Není možné čekat až... Současně s přípravou projektu "Pracoviště" se analyzuje, zkouší i přejímá - odpovídá i dikci zákona 499/2004 s ohledem na povinnosti archivu.

Druhé řešení považujeme za jediné možné a potvrzují to i zkušenosti ze světa (Holandsko, Německo...). Cílem není pracoviště pro pracoviště, ale zachování archiválií. Už dnes se na nás obracejí archiv a původci o radu.

Hlavním úkolem je v první polovině roku 2006 zpracovat zadávací dokumentaci projektu "velkého" pracoviště. Výsledkem nesmí být jen hromádka papíru, ale již potřebné testy a poloprovaz tak, aby se navržené přístupy daly zkoušet a popř. korigovat. Příprava dokumentace vyžaduje analýzu řešení ve světě, k čemuž slouží vedle podkladů ze zahraničních cest hlavně Internet.

Zpracování projektu se zpozdí proti vládnímu usnesení asi o dva roky, takže by tento měl být hotov v roce 2007, pokud ovšem budou uvolněny předpokládané finanční prostředky. Technologicky se rýsuje dle zkušeností ze světa upřednostnění metody migrace. Ve světě je relativně dobře zabezpečeno uchovávání databází, rastrové grafiky popř. produktů textových editorů. Chybí zcela spolehlivé metody pro uchování vektorové grafiky (CAD/GIS systémy). Z formátů jsou používány TIFF, čistý text a XML, nejnověji též PDF/A. Základem "digitálního archivu" by se měl stát standard OAIS (Open Archival Information System).

Nemohu se zbavit dojmu, že celé naše snažení je "obrácené". Řešíme zčásti důsledky místo příčin. To pochopilo Německo nebo jiné země EU, kde vsadili na standardizaci a její implementaci do informačních systémů. Pro úspěšné nasazení elektronického úřadování jsou nezbytné standardy, jejichž součástí je i elektronická archivace (viz německý DOMEA-Konzept, evropský standard MoReq). Náš dřívější skromný návrh Standardu ISVS pro dlouhodobé ukládání elektronických dokumentů, prezentovaný na této konferenci v roce 2004 s ing. Heislerem z firmy Relsie, zapadl asi nadobro na ministerstvu informatiky. Přesto musíme odpovídat na otázky "našich" původců, mezi něž patří většina ústředních úřadů jak dál. Zvláště v období přípravy spisových norem byla tato pomoc vyžadována. Vznikly tak dva materiály, které se elektronických dokumentů přímo týkají:

- *Elektronická podatelna ve spisovém řádu.*
- *Elektronické dokumenty z hlediska požadavků zákona č. 499/2004 Sb. a potřeb jejich dlouhodobého ukládání*

Naší dlouhodobou snahou je alespoň zmapovat existenci elektronických dokumentů na ústředních úřadech. V příštím roce, kromě přípravy výběrového řízení na projekt "Pracoviště" předpokládáme i následující činnosti:

- sehrání všech již převzatých elektronických dokumentů, jejich popsání a evidence
- vyřešení uchovávání databází (zejména podacích deníků v elektronické formě) i s možností autentizace, popř. využívání (u podacích deníků)
- V dohodě s Odborem archivní správy práce na metodice pro rozhraní systémů spisové služby (plně elektronické)
- Přejímky elektronických dokumentů ad hoc od původců
- Průzkumy elektronických dokumentů u původců

- Po ujasnění koncepce dlouhodobého uchování vytvoření širší konzultační skupiny (ministerstva apod.)

Příloha 1: Zákon o archivnictví se v oblasti spisové služby a předarchivní péče vztahuje na níže uvedené subjekty

<i>subjekt</i>	<i>Spisová služba dle zákona</i>	<i>Povinné skartační řízení</i>	<i>Pouze mimo skartační řízení</i>
organizační složky státu	ano	ano	
státní příspěvkové organizace	ano	ano	
státní podniky	ano	ano	
organizační složky a právnické osoby založené nebo zřízené územními samosprávnými celky, pokud vykonávají veřejnou správu nebo zaměstnávají více než 25 zaměstnanců	ano	ano	
školy a vysoké školy	ano	ano	
právnické osoby zřízené zákonem	ano	ano	
zdravotnická zařízení	ano	ano	
kraje	ano	ano	
hlavní město Praha	ano	ano	
obce s pověřeným obecním úřadem a obce se stavebním nebo matričním úřadem	ano	ano	
obce, které nemají pověřený obecní úřad	částečně	ano	
městská část nebo městský obvod územně členěného statutárního města a městská část hlavního města Prahy pokud vykonávají alespoň částečně agendu v přenesené působnosti (státní správu, např. stavební a matriční úřad)	ano	ano	
územní samosprávné celky	ne	ne	ano
podnikatelé zapsaní v obchodním rejstříku	ne	ne	ano*)
politické strany, politická hnutí, občanská sdružení, odborové organizace, organizace zaměstnavatelů, církve a náboženské společnosti	ne	ne	ano
profesní komory; členové profesních komor jen v případech, pokud dokumenty vzniklé z jejich činnosti jsou veřejnými listinami	ne	ne	ano
nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti	ne	ne	ano
likvidátoři v případě dokumentů původce, který je v likvidaci, a správci konkursní podstaty v případě dokumentů původce, na kterého byl prohlášen konkurs	ne	ne	ano
vlastník nebo držitel dokumentů, jejichž původce měl za povinnost vykonávat spisovou službu	ne	ano	

**) Jen z dokumentů stanovených v příloze 1 zákona*

Pracoviště Národního archivu pro dlouhodobé uchovávání a zpřístupňování ED

Koncepce a legislativní východiska

Tomáš Kalina

Pracoviště pro dlouhodobé uchovávání a zpřístupňování elektronických dokumentů, které na papíře existovalo v Národním archivu (dříve Státním ústředním) již v roce 2004, se po stránce organizační a personální však konstitovalo až v druhé polovině roku letošního. Zaměřím se na jeho koncepci a legislativně organizační východiska, v druhé části našeho příspěvku bude se zabývat jeho činností a dosaženými pracovními výsledky vedoucí tohoto úseku kolega Kunt.

Úvodem připomínám okolnost, která již předem zásadně determinuje koncepci pracoviště a poznamenává jeho činnost: ani minulý ani od počátku roku 2005 platný nový archivní zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě nespécifikují totiž elektronický dokument jako svébytnou kategorii archiválií – naopak postihují jej v rámci obecnější definice pouze jako jeden z druhů dokumentů, jehož jediným specifikem je záznam v digitální podobě. V tomto pojetí ten vykazuje elektronický dokument – archiválie všechny znaky ostatních druhů archiválií. Toto zdánlivě metodicky správné komplexní pojetí elektronických dokumentů a archiválií však klade archiváři při jeho praktické aplikaci v oblasti předarchivní péče a ukládání elektronických dokumentů nepříjemné nástrahy: na rozdíl od všech ostatních druhů archiválií je totiž pro ED specifikem, že součástí tohoto historického pramene nemůže být z technických důvodů jejich původní nosič a ve většině případů ani původní software, tedy vlastně forma záznamu. To ale vyžaduje úplně jiné postupy při jejich výběru a následné akvizici do archivu, než předpokládají archivní zákon a příslušné vyhlášky při tzv. skartačním řízení. To je povinným postupem u všech veřejnoprávních původců archiválií, tedy především u státních a samosprávních úřadů s povinným výkonem spisové služby. Pokud však chce archivář úspěšně přejímat ED jako archiválie k archivnímu uložení, nemůže jako u ostatních tradičních druhů archiválií pasivně čekat na uplynutí tzv. skartačních lhůt, odkdy už dokument není administrativně „živý“ a lze jej ve skartačním řízení navrhnout k předání do archivu nebo ke zničení. U ED je tomu právě naopak - zkušenosti Spolkového archivu SRN se současným přejímáním databází, které vznikaly od 80.let ve státní správě bývalé NDR, jsou varovným příkladem, že ED je nezbytné ze strany archivů ovlivňovat již při jejich vzniku a přejímat je od původce v předem dohodnutých formátech a v časových periodách domluvených již v průběhu jejich administrativního využívání. Česká archivní a spisová legislativa nabízí pro výběr a akvizici tohoto druhu dokumentů pouze režimu tzv. mimoskartačního řízení (§ 11 a 12 AZ). Tento postup odsuzuje archiváře do daleko pasívnější role vůči původci archiválií než je tomu u skartačního řízení.

Pro archivní praxi je ale výhodnější, pokud je ED v archivní normě pojednán jako zcela svébytný druh archiválií (např. německý spolkový archivní zákon).

Národní archiv měl tedy v rámci své působnosti přejímat a uchovávat ED spolu s ostatními druhy archiválií již dávno, nejpozději koncem 80.let, kdy u většiny ústředních úřadů se rozsáhlé i menší databáze již delší dobu využívaly. Tuto funkci však suplovalo od počátku 90.let někdejší samostatné oddělení informatiky SÚA, z důvodů technických i personálních pouze však velmi improvizovaně a dnes je jisté, že mnohé ED jsou již jako historický pramen nenávratně ztraceny.

Ve srovnání se světem přichází NA se zřízením specializovaného pracoviště poměrně pozdě - první vznikaly při ústředních archivech již počátkem 80. let, jako první v Evropě vzniklo

v rámci ústředního meziarchivu ve Fontainebleau při Národním archivu Francie. Na druhé straně však mnohé státy s velmi vyspělým archivnictvím, jako je např. Rakousko, Slovensko nebo Maďarsko nemají dodnes takováto ústřední ani regionální pracoviště.

Legislativně konstitutivním východiskem našeho pracoviště je především § 46 odst. 2 h AZ podle kterého má NA plnit také „úkoly vědeckovýzkumného pracoviště na úseku preventivní péče o archiválie uchovávání a zpřístupňování nových forem nosičů informací včetně dokumentů v digitální podobě; v této oblasti vykonává též funkci odborného metodického a školícího centra“. Zákon tak doplňuje starší usnesení vlády č. 11 ze 7.1.2004, který uložil místopředsedovi vlády a ministru vnitra „zpracovat ve spolupráci s ministrem informatiky projekt dlouhodobého uchovávání a zpřístupňování dokumentů v digitální podobě“. Podle předkládací zprávy k tomuto usnesení měli 4 k tomu do NA přisystemizovaní pracovníci (2 technici s VŠ vzděláním, 1 archivář VŠ, 1 archivář SŠ) zpracovat v roce 2004 „podklady pro zadání uvedeného projektu“ – tedy v podstatě zadávací dokumentaci k výběrovému řízení pro volbu firmy, která má projekt digitálního archivu při NA vypracovat.

Ve skutečnosti byla tato nová pracovní místa přidělena do NA až koncem roku 2004 a s náborem těchto pracovníků jsme skončili až na podzim 2005. Od 1.1.2005 bylo někdejší oddělení informatiky spojeno s oddělením předarchivní péče a nejnovějších archivních fondů a do tohoto 5.oddělení NA je pracoviště pro ED začleněno. Oproti usnesením předpokládanému harmonogramu dochází tedy k jistému zpoždění – pokud budou NA přiděleny plánované finanční prostředky, mohl by být tento zpracován v r. 2006 – 2007. Na základě tohoto projektu má být podle představ autorů citovaného vládního usnesení vybudován tzv. digitální archiv při NA.

Doposud nejasným rysem našeho nového pracoviště je jeho současná a především budoucí odborná působnost: výše citovaná pasáž AZ hovoří o něm jako o ústředním v souvislosti jeho vědeckovýzkumnou metodickou a školící funkcí, podobně jako je tomu u oddělení konzervátorského a restaurátorského. Naproti tomu lze ze smyslu zákona i prováděcích předpisů odvodit, že vlastní ukládání a využívání ED není koncipováno odlišně od péče o ostatní druhy archiválií a kryje se tedy nesporně s působností NA danou §46/1a,b: zjednodušeně řečeno týká se to z veřejnoprávních původců většiny ministerstev a ostatních ústředních orgánů státní správy s celostátní působností, jimi zřízených OSS a příspěvkových organizací, právnických osob zřízených zákonem též s celostátní působností, ze soukromoprávních původců především vrcholných orgánů politických stran, občanských sdružení, odborových organizací, profesních komor, nadací a také fyzických osob.

Nevyjasněná je však role, kterou našemu pracovišti přisuzuje průvodní zpráva k uvedenému usnesení do budoucnosti. Lze z ní odvodit, že současné pracoviště při NA má „tvořit základ připravovaného“ tzv. digitálního archivu při NA, který by měl přejímat a zpřístupňovat ED zřejmě bez ohledu na působnost NA až do té doby, kdy „na základě zkušeností z provozu tohoto centrálního pracoviště by mohla postupně vznikat další pracoviště regionální“. Jejich působnost citovaný dokument neupřesňuje, nepochybně by měla být odvozena od působnosti jednotlivých státních oblastních (zemských) archivů. Ta je u zákonem určených původců obdobná jako u NA, ale s důrazem na jejich regionální působnost a navíc se vztahuje na téměř celou sféru hospodářskou.

Podle této představy by mělo tedy centrální pracoviště pro ED v NA zajišťovat veškerou péči o tento druh archiválií vznikajících v okruhu působnosti všech státních archivů až do té doby, než patrně při nich vzniknou obdobně specializovaná pracoviště regionální. Vystává ovšem otázka, kdo se postará o ED vznikající u těch původců, kteří ukládají své archiválie do tzv. specializovaných (dříve tzv. zvláštních) archivů a archivů bezpečnostních – ať už jsou celoresortního charakteru (např. MZV nebo MNO) nebo jsou zřízeny pro jednu instituci nebo jejich skupinu (např. Archiv NK, Archiv ČT, v druhém případě Archiv ČAV).

Už vůbec si nelze představit, jak by se měl budoucí digitální archiv při NA vypořádat s vizí autorů uvedeného usnesení, že by měl ukládat nejen elektronické archiválie, ale dokonce

i ED „nearchivní povahy“. Jako příklad lze uvádět rozsáhlé soubory, jakými je např. evidence obyvatelstva, evidence cestovních dokladů nebo katastr nemovitostí.

Působnost obdobných pracovišť zřizovaných při ústředních archivech v evropských nebo severoamerických státech je omezena téměř vždy na působnost těchto archivů v oblasti předarchivní péče a archivních fondů (určitě je tomu tak v NA francouzském nebo u Spolkového archivu SRN). To ovšem zřejmě souvisí také s postupující decentralizací takovýchto specializovaných archivních služeb, která je v poslední době dána i obecnějším vývojem veřejné správy – ve Francii vznikají od 90. let taková to pracoviště při některých regionálních archivech. V Anglii se o tuto roli dělí ústřední archiv státu (PRO) s vysoce hodnoceným digitálním archivem zřízeným při universitě v Essexu. Podobně v Nizozemí vedle významného pracoviště při NA vznikají obdobná např. v městském archivu v Rotterdamu nebo v Národní knihovně v Haagu. Archivace historicky hodnotných ED vznikajících u původců z oblasti hospodářské není řešena důsledně a centrálně nikde na světě – technická a finanční náročnost archivace takovýchto ED je často zcela mimo možnosti státních resp. veřejných archivů (např. viz. rozsah elektronického archivu technické dokumentace elektrárny Temelín).

K otázce působnosti našeho pracoviště dovoluji si závěrem vyjádřit osobní názor:

1. Rozhodně není únosné projektovat budoucí ústřední digitální archiv s vizí, že je určen nejen pro uložení vybraných elektronických archiválií, nýbrž i dalších ED „nearchivní povahy“. NA by tak suploval za cenu dnes zcela neodhadnutelných nákladů a především při překonávání nikde jednoznačně neřešených technických a právních problémů funkci administrativně stále využívaného elektronického úložiště. Tuto roli včetně řešení problematiky autentizace a právní průkaznosti uložených dokumentů si musí řešit původci sami, historické archivy nemohou např. při soudním jednání nahrazovat dlouhodobou úschovu u notáře (problémy s elektronickým podpisem, značkou atd.)
2. Není reálná různě formulovaná představa, že ústřední digitální archiv při NA by měl až do zřízení jakýchsi obdobných regionálních pracovišť přejímat a ukládat ED od nespifikovaného okruhu všech možných původců nejen náležejících do působnosti SOA, ale i archivů specializovaných, bezpečnostních, teoreticky i soukromých archivů akreditovaných. V tomto bodě považujeme již v současné době za reálné, aby v jednotlivých SOA se kvalifikovaní pracovníci věnovali speciálně průzkumu a výběru ED, přičemž vlastní uložení (o zpřístupnění zatím nemluvě) by zajistilo centrální pracoviště v NA. Ve vztahu k okruhu dalších původců a jiných druhů archivů lze považovat za reálnou pouze jeho metodickou a školicí funkci.
3. Přitom ale považujeme za rozumné, aby naše pracoviště zajišťovalo v souladu s citovanou pasáží AZ pro celý obor koordinaci vědeckovýzkumné práce v této problematice s důrazem na nezbytnou spolupráci s regionálními pracovišti a samozřejmě s obdobnými pracovišti zahraničními.
4. začlenění současného pracoviště do oddělení NA specializovaného na výkon předarchivní péče u veřejnoprávních původců je v kontextu evropského archivnictví unikátní a vytváří mimořádné předpoklady k prolínání jinde zcela oddělených činností – péče o elektronické a tradiční archiválie.

Možnosti intenzivní digitalizace časopisů a knih

Stanislav Psohlavec

Fondy historických novin a časopisů představují jedinečný informační zdroj, který souvisle po desítky let zaznamenával společenské, ekonomické, politické, kulturní a jiné děje.

Většina periodik byla vydávána na levném kyselém papíru, který bohužel podléhá zkáze. V depozitářích dnes stárne téměř 250 milionů stran textů pokrývajících významnou část 19. a počátek 20. století. Degradace materiálů postoupila tak daleko, že je možné, že do 30 let tento nenahraditelný zdroj informací o naší historii zanikne.

Snahy odvrátit tuto hrozbu vedly k zahájení přenosu postižených dokumentů na mikrofilmy, které se teprve následně digitalizovaly za účelem dalšího zpracování a zpřístupnění. Ukázalo se, že trvale vysoká cena a kapacitní limity mikrofilmové technologie nedávají naději, že se podaří dosáhnout cíle. Výkon, kvalita a ceny digitalizace již naopak dosáhly takové úrovně, kdy je výhodné přejít na tuto technologii s tím, že s případným následným přepisem na mikrofilm pak není nutno spěchat, protože kvalita přepisu z digitálního formátu na mikrofilm nadále poroste. Cena i režijní náklady tohoto převodu naopak klesají.

Digitalizační proces bude jistě trvat více než 10 let. Degradace dokumentů roste a tím stále více stoupá technologická i finanční náročnost zpracování. Dnes již tedy neexistují v podstatě žádné časové rezervy. Je proto nejen historicky nutné, ale zároveň i ekonomicky efektivní zahájit práce co nejdříve.

V současné době je vytipováno cca 110 milionů stran dokumentů 19. století, které je vhodné digitalizovat přednostně, a jejichž data bude možno bez omezení zpřístupnit.

Pro zpřístupnění lze využít již dnes dostupné a osvědčené metodiky tvorby, uchování a zpřístupnění digitálních dokumentů na Internetu. Pro řešení digitální knihovny novin a časopisů lze zejména využít projekt KRAMERIUS, který nyní zajišťuje uchování a zpřístupnění dat vznikajících výhradně digitalizací z mikrofilmů.

Problémem je tedy intenzivní digitalizace. V současnosti jsou na trhu pouze dva systémy, deklarující požadovaný výkon. Aktuální informace lze čerpat na Internetu ze stránek americké firmy KIRTAS <http://www.kirtas-tech.com> a švýcarské firmy 4DigitalBooks – SASY SA <http://www.4digitalbooks.com>

Zatímco z dostupných materiálů i z videa dostupného na stránkách firmy KIRTAS vyplývá, že technologie není zřejmě pro noviny na kyselém papíře použitelná, zařízení firmy ASSY SA poskytovalo naději na to, že by bylo použitelné i pro křehký papír.

Proto jsme firmu dvakrát navštívili. Při první návštěvě jsme se seznámili se zařízením při skenování knih. Výsledky byly jak se dalo předpokládat vynikající. Proto jsme navštívily firmu ještě jednou s námi vybranými vzorky - svázanými novinami. Vzorky byly vybrány vědomě problematické. Ze čtyř vzorků dva bylo možno digitalizovat rutinně bez problémů, ve třetím případě bylo potřeba více ručních zásahů, ale práce byla ještě možná, čtvrtý nebylo možno digitalizovat vůbec. Tento dokument však obsahoval mnoho stránek přerušených v polovině stránky podle přeložení, které předcházelo svázání, tedy velmi problematický materiál.

Celkově jsme výsledek zkoušky hodnotili jako nadějný, přičemž je zřejmé, že čím jsou dokumenty v lepším stavu, tím větší efektivity lze dosáhnout.

Proto jsme pozvali na konferenci ředitele firmy pana Ivo Lossiegera, aby zařízení představil osobně. Z materiálů, které nám poskytl je nejvýznamnější porovnání vlastností zařízení KIRTAS a 4DigitalBooks, které je přiloženo.

Comparison 4DigitalBooks - Kirtas Technologies

This comparison table is based on information published by each company as of October 2005

Topic :	4DigitalBooks	Kirtas Technologies
Performance & Dimensions		
MTBF (Mean Time Before Failure)	6500 hours	300 hours
✓ lifetime	60 million of cycles (120 million of pages)	5 million of cycles (10 million of pages)
maximum load	24 hours / day and 7 days / week	24 hours / day and 7 days / week
autonomy without maintenance	6 million of cycles	(not specified)
dimensions	LxWxH : 3.1 x 1.5 x 2.2 m	WxDxH : 0.84 x 0.86 x 1.14 m
✓ maximum production speed	1800 pages / hour	1200 pages / hour
machine weight	1300 kg	77 kg
Document		
✓ maximum page size	2xA2 (LxH : 420 x 600 mm)	2xA4+ (LxH : 280 x 355 mm)
✓ minimum page size	2xA5 (LxH : 148 x 210 mm) 2xA6 (LxH : 105 x 150 mm) at limited thickness	2xA6+ (LxH : 115 x 180 mm)
maximum book thickness	150 mm	100 mm
maximum page thickness	300 g/m ²	120 g/m ²
✓ holding the book	distributed vacuum on the covers of the book	clamps hook the covers of the book
✓ accepted book covers	soft and rigid	rigid (clamps may not hold soft covers)
✓ wavy pages / wavy covers	YES up to 25 mm	NO
accepting various page thickness in the same book (i.e. indexes)	YES	(not specified)
maximum book weight	20 kg	(not specified)
Camera & Image		
✓ maximum scanning surface	LxH : 860 x 600 mm = surface 516'000 mm ²	LxH : 560 x 355 mm = surface 198'800 mm ²
camera solutions	i2S 2000 series : linear CCD of 5 mega pixels i2S 6000 series : linear CCD of 6 mega pixels i2S 10'000 series : linear CCD of 10 mega pixels	Canon EOS-1 MARK II : matrix CMOS of 16.7 mega pixels (3328 x 4992)
✓ maximum resolution matrix over two pages (left and right page)	i2S 2000 series : 35 mega pixels i2S 6000 series : 51 mega pixels i2S 10'000 series : 141 mega pixels	Canon EOS-1 MARK II + use of mirror to generate 2x 16.7 mega pixels = 33 mega pixels
✓ color depth	8 bit grey levels 24 bit color RGB, image resolution remains at 100%	8 bit grey levels 36 bit color RGB, image resolution is down to 50%
maximum document size and maximum related optical resolution	i2S 2000 series : 2xA2 at 200 dpi for grey i2S 6000 series : 2xA2 at 300 dpi for grey or color i2S 10'000 series : 2xA2 at 400 dpi for grey or color	2xA4+ at 300 dpi for grey but at 150 dpi for color
camera shutter / issues	electronic shutters / no issues	mechanical shutter / guaranteed for 250'000 images
image continuity	scanned image is continuous over both pages presented to the camera	one image per page, the overlapping of other page has to be removed
uniformity of light over the image	UNIFORM as lights move with the camera	NOT UNIFORM as lights are fixed
correction of page curvature	not necessary as pages may be pressed under glass	may be necessary as no glass is used

Comparison 4DigitalBooks - Kirtas Technologies

This comparison table is based on information published by each company as of October 2005

focus	manual, assisted by presenting a grid	auto focus
zoom	manual zoom by sliding camera up and down	manual zoom optics
Process		
✓ checking for one page turn at a time	YES	YES
✓ automatic retry if several pages are picked up	YES	(not specified)
✓ checking for a page being bend	YES, insured by sensors	(not specified)
✓ speed for turning one sheet of paper	2 seconds	(not specified)
✓ page flattening	none, partial, pressed	NO
interference of external objects on the image	NO	YES : a set of fluffers hold the page and may cover useful information on it
setting of book parameters	fully automatic	(not specified)
use of presets for fast processing collections of similar books	YES	NO
centering the book	automatic	manual, assisted by laser pointer
lose pages detection	YES as option	NO
removing static electricity of pages	YES as option	NO
✓ angle of book cradle	180°	110°
security of the book	maximum as behavior of the page being turned is permanently controlled by sensors	limited to picking up of pages
one operator may monitor	up to 4 machines	(not specified)
low pressure arm	single, settable for any book size	removable, available in two sizes for dedicated ranges of page sizes
low pressure arm vacuum setting	YES	YES
✓ ability to handle books that close spontaneously or pages that flip back	YES	NO
✓ technical limitations for future speed improvements	NO, because the page is pushed away by the glass on air cushion, no way to lose the page if movements are faster	YES, because the page is pulled away by aspiration of the low pressure arm, possibility to lose the page if movements are faster
Service		
for emergency case or technical intervention	a technician is sent directly by the manufacturer in a delay of max. 2 days for Europe / max. 5 days for other continents	(not specified)
hotline and remote maintenance	available from 07:00 to 19:00 (Central Europe Time)	(not specified)
proximity of manufacturer	Central Europe	USA
ability for full remote diagnosis	YES	(not specified)
technical support	provided directly by the manufacturer for the page turner : 4DigitalBooks and for the camera : i2S	(not specified)

PRESENTACE IVO IOSSIGERA

Automatic page Turning and Scanning Books

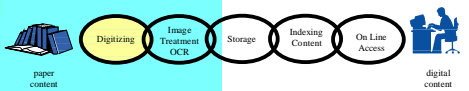

4DigitalBooks™
Switzerland
Ivo IOSSIGER
President

4DigitalBooks 1

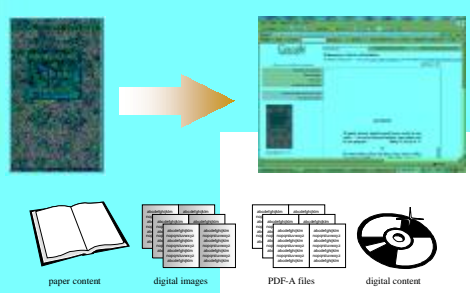
Digitizing Books

- Two goals :
 - to preserve the content
 - to provide online access to content
- One value chain :
 - from paper to digital content

4DigitalBooks 2

Providing Online Access to Books

4DigitalBooks 3

The Problem

- The Internet enables anyone from anywhere to access knowledge online
- The largest reservoir of knowledge remains in books and is not online
- Reaction of the young generation *"All that is not online does not exist !"*
- Knowledge is imprisoned between pages of books
- Extracting knowledge from books requires to digitize books
- Digitizing a book requires :
 - turning one by one all pages
 - presenting pages to a scanner

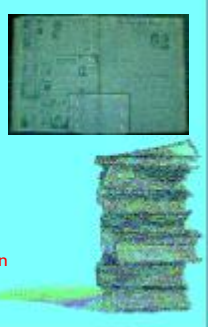

4DigitalBooks 4

The Challenge

- To scan pages with good image quality
- To take care of the book and not damage it during the process
- To manage the variety of :
 - book formats and page sizes
 - thick or thin papers
 - soft or rigid covers
 - bindings
- To do the job faster and cheaper

... with an automatic solution

4DigitalBooks 5

The Automatic Solution

Digitizing Line

- Automatic process up to 3000 p/h
- Automatic measuring of book size
- Handles softly the pages & binding
- Constant quality of images
- Image resolutions up to 600 dpi
- Consistent page pickup and page turn process
- Make sure only one page is turned at a time
- Automatic retry in case of double page or missed page
- Operator needed only to change to the next book
- Direct conversion to searchable documents (PDF-A)
- Suitable for books magazines and bound newspapers

4DigitalBooks 6

How to digitize in one year about 10 million pages
or 40'000 books or 100 book shelves or 500 linear meters.

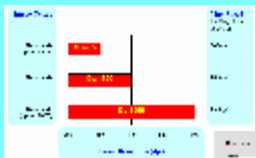
Digitizing Line

DL 1500
DL 1800
DL 3000

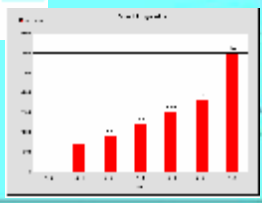

4DigitalBooks 7

The Models

Digitizing Line

DL 1500
DL 1800
DL 3000

4DigitalBooks 8

Turn the page
and join us

4DigitalBooks™

4DigitalBooks 9

Informačné technológie v Archíve Pamiatkového úradu SR

Martina Orosová

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky je špecializovaným orgánom štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu Slovenska. Vznikol v roku 2002 transformáciou Pamiatkového ústavu, ktoré počiatky siahajú do roku 1919. Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky (ďalej Archív PÚ SR) je špecializovaným verejným archívom, ktorý preberá, eviduje, ochraňuje a sprístupňuje archívne dokumenty, ktoré sú súčasťou archívneho kultúrneho dedičstva Slovenska, a ktoré obsahujú informácie o národných kultúrnych pamiatkach Slovenska a o ochrane pamiatkového fondu Slovenska. Tým je jeho dvojjediná úloha v sieti slovenských archívov jedinečná, keďže hlavným predmetom činnosti je kultúrne dedičstvo Slovenska. Vo svojej činnosti sa zameriava na spracovávanie a analýzu vlastných archívnych dokumentov, ako aj na výskum archívnych dokumentov inej proveniencie.

Archív PÚ SR spravuje fondy a zbierky právnych predchodcov Pamiatkového úradu a inštitúcií, ktoré sa nejakým spôsobom zaoberali pamiatkami, ako aj osobné fondy významných osobností, ktoré zasiahli do ochrany pamiatok. Sú to napríklad Uhorská pamiatková komisia v Budapešti z 2. polovice 19. storočia, Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku z čias prvej Československej republiky, Pamiatkový ústav z 50. rokov 20. storočia, Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody zo 70. rokov 20. storočia, Štátne reštaurátorské ateliéry, Projektový ústav kultúry, atď. Z pozostalostí významných osobností sú to napríklad materiály Václava Mencla, prof. Veselého, Vendelína Jankoviča, Janka Alexyho, dr. Güntherovej-Mayerovej.

O aké typy archívnych dokumentov ide? Okrem klasických spisov úradnej agendy a výskumných elaborátov – dokumentácií z pamiatkových, archeologických a reštaurátorských výskumov, sú to hlavne plány, projektové dokumentácie, rôzne grafiky, kresby, fotografie, diapozitívy, sklenené negatívy, kinofilmy, historické i súčasné mapy, pohľadnice, plagáty, ale aj filmy a videokazety a najnovšie aj CD a DVD nosiče, teda všetky druhy a typy záznamov, ktoré dokumentujú pamiatkový fond Slovenska. Súčasťou archívu je aj odborná knižnica, obsahujúca okolo 30 000 zväzkov kníh a periodík. Širokej verejnosti je umožnené ich prezenčné štúdium. Archív má zriadené aj fotolaboratórium, ktoré poskytuje nielen výrobu fotografií z archívnych fondov, ale vyhotovuje aj nové aktuálne zábery nehnuteľných i hnutelných kultúrnych pamiatok klasickou i digitálnou metódou.

Archív svojou vnútornou organizačnou štruktúrou tvorí ucelený informačný systém. Jeho základom je evidencia archívnych dokumentov, ich sprístupňovanie a poskytovanie informácií o ich obsahu bádateľskej verejnosti prostredníctvom archívnych pomôcok (inventárov, katalógov, registrov), spôsobom prezenčného štúdia, publikovania a verejného vystavovania. V širšom slova zmysle v sebe zahŕňa aj preberanie archívnych dokumentov z registratúry, ich evidenciu, ochranu a využívanie.

Archív PÚ SR patrí medzi prvé archívy na Slovensku, ktoré už dlhodobo spracovávajú archívne fondy a zbierky modernými metódami s využitím výpočtovej techniky. Pravdaže, stále sa využívajú aj klasické lístkové katalógy a papierové inventáre. Súčasný archívny informačný systém nie je jednotný a komplexný. Jeho pôvod siaha do roku 1982, kedy vznikla metodická smernica *Výstavba Dokumentografického podsystému Automatizovaného informačného systému pamiatkovej starostlivosti* (uložená pod signatúrou T 1686). Tento systém evidencie umožňoval fakt, že „dokumentačné fondy“ sú vlastne zbierkami jednotlivín, z ktorých každá má vlastnú signatúru a prírastkové číslo a každú je možné vyjadriť (opísať) jej názvom. Elektronická evidencia jednotlivých archívnych zbierok je vedená v programe Fox Base a je spojená do jedného databázového systému (didisl.dbf). Táto databáza obsahuje štyri zbierky, ktoré pôvodne tvorili fondy dokumentačného oddelenia Štátneho ústavu pamiatkovej starostlivosti: Zbierka projektov a zameraní (disA), Zbierka tematických výskumov (disT), Zbierka základných výskumov (disZ), Zbierka schematických zameraní

(disV) a Zbierka reštaurátorských dokumentácií (disR).² Jednotlivé dokumenty sú rozlíšené písmenom signatúry, ostatné údaje *vstupnej vety - šablóny* majú rovnaké. V tom istom programe je vedená aj evidencia Zbierky historických máp (hism.), Zbierky diapozitívov veľkých (diapoz.) a Zbierky diapozitívov malých (diakin.).

Prednosťou elektronického spracovania nie je len úschova veľkého množstva informácií poskytujúca možnosť ich rýchleho vyhľadávania podľa špecifických požiadaviek užívateľov, ale aj možnosť viac hľadiskového prístupu pri výbere informácií a spájaní fyzicky rozptýlených informácií. To nám umožňuje vytvárať špeciálne archívne pomôcky, *výberové inventáre* podľa rôznych tém. Doteraz sme vytvorili výberové inventáre špecializované na témy: Bratislava, Bardejov, Banská Štiavnica, MPR Prešovský kraj, Václav Mencl, ľudová architektúra, drevené kostoly, historická zeleň, projektový archív Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku.

Ďalšou výhodou automatizácie je možnosť sprístupnenia archívnych informácií širokej verejnosti prostredníctvom internetu. V súčasnosti je databáza našich archívnych zbierok sprístupnená na stránke www.pamiatky.sk. Keďže zatiaľ nemáme k dispozícii špeciálny softvér, museli sme internetovú aplikáciu riešiť improvizovane. Užívateľ má možnosť vyhľadávať konkrétny archívny dokument podľa rôznych kritérií (mesto/obec, mestská časť, ulica, pamiatkový objekt). Výsledkom vyhľadávania je zoznam dokumentov, ktoré sa viažu k zadaným údajom, ako aj detaily jednotlivých dokumentov, čiže konkrétne inventárne záznamy. Archív PÚ SR patrí medzi prvé archívy na Slovensku, ktoré sprístupnili archívne pomôcky širokej verejnosti. Dokonca vyhľadávanie jednotlivého archívneho dokumentu s presnou signatúrou a jeho objednávka prostredníctvom e-mailu je na Slovensku jediná služba tohto druhu. Prezentovali sme ju aj na medzinárodnom kongrese informačných technológií ITAPA 2004. V súťaži projektov pre verejnú správu sme získali čestné uznanie za prínos v oblasti budovania užitočného obsahu na internete.

V elektronickej forme je vypracovaný aj inventár fondu Pamiatkový ústav a jeho právni predchodcovia (1919-1951), ale len v tabuľke v programe Word. Jeho internetovú aplikáciu sme preto riešili veľmi provízórne, a síce pomocou hypertextových odkazov, ktoré užívateľa zavedú priamo do textu inventára. Záznamy v inventári sú zoradené abecedne podľa obcí a následne podľa jednotlivých pamiatkových objektov. Užívateľ si vyberie obec podľa začiatkových písmen a systém ho zavedie priamo do textu inventára.

Súčasťou archívneho informačného systému sú aj evidenčné karty JAF (Jednotný archívny fond), ktorými je informačný systém Archívu PÚ SR napojený na celoštátny systém evidencie archívnych fondov, ktorý vedie Ministerstvo vnútra SR, Odbor archívov a registratúr. Tento, žiaľ, stále nie je verejne prístupný.

Napriek priekopníctvu našej práce so zavádzaním informačných technológií do archívnej práce, považujeme naše výsledky stále za provízórne a improvizované riešenie, aké nám umožňuje naša súčasná technologická úroveň. Samozrejme, že na tejto platforme nechceme zostať. Preto sme vypracovali projekt, ako by mal v budúcnosti vyzeráť náš archívny informačný systém a čo od neho požadujeme.

Keďže sme archív, ktorý slúži najmä potrebám pamiatkárov, je pre nás dôležitá požiadavka otvoreného a rýchleho sprístupnenia archívnych pomôcok zamestnancom Pamiatkového úradu SR prostredníctvom intranetu. Zároveň sme aj verejným archívom, takže počítame aj so sprístupnením archívu širokej verejnosti prostredníctvom internetu, v čom už určité skúsenosti máme. Túto službu chceme obohatiť o vizuálnu stránku, t. j. sprístupniť archívne dokumenty v digitalizovanej forme. Digitalizáciu považujeme za dôležitú aj z dôvodu ochrany, ďalšieho zachovania, prezentácie a publikovania vybraných archívnych dokumentov. Už teraz sme začali so skenovaním najvzácnejších a najpoškodenejších dokumentov, ktoré môžu byť okamžite po získaní internetovej aplikácie archívneho softvéru prezentované

² Z dokumentačného oddelenia bol v roku 1992 zriadený archív osobitného významu pre oblasť pamiatkovej starostlivosti s celoslovenskou pôsobnosťou.

verejnosti formou náhľadov. Samozrejmom súčasťou sprístupnených dokumentov budú aj informácie o archívnom fonde/zbierke (charakteristika a rozbor), informácie o pôvodcovi (jeho história), prípadne o autorovi dokumentu (životopis, bibliografia), informácie o spôsobe spracovania fondu a spôsobe jeho získania. Na to, pravdaže, nadväzuje program elektronickej bádateľne, čiže on-line objednávky archívnych materiálov, elektronická evidencia bádateľov a ich žiadaniek, obchodný poriadok, atď.

Pamiatkový úrad SR je podľa zákona o ochrane pamiatkového fondu prevádzkovateľom Ústredného zoznamu pamiatkového fondu, ktorý je súčasťou štátneho informačného systému. Prioritnou úlohou je aj tvorba Geografického informačného systému zameraného na kultúrne dedičstvo Slovenska. Samozrejmom požiadavkou je preto aj prenos dát archívneho informačného systému a digitalizovaných archívnych dokumentov do Automatizovaného systému ochrany pamiatok a Geografického informačného systému.

Už teraz sa ukazuje, že v budúcnosti stojí pred nami ďalšia náročná úloha - spracovanie a sprístupnenie archívnych fondov Pamiatkového úradu SR a krajských pamiatkových úradov. Ich štruktúra je totiž výrazne odlišná od štruktúry fondov Pamiatkového úradu a jeho právnych predchodcov. Sú to fondy so zložitou tektonikou, ktorú ovplyvňuje jednak organizačná štruktúra úradov, množstvo rôznych vecných skupín podľa registrátneho plánu a hlavne obsah samotných spisov, ktorých súčasťou je kvantum rôznych druhov záznamov, často aj na rôznych nosičoch.³ Je jasné, že doterajší databázový systém Fox Base (didisl.dbf) nebude vyhovovať novým požiadavkám.

Pre bližšiu charakteristiku toho, o čom uvažujeme v budúcnosti som si vypožičala slová, ktorými je opísaný program Janus Archiv 2000⁴: *Pre spracovávanie fondov so zložitou tektonikou a obsahom je nutné zaviesť špecializovaný archívny software, ktorý dáva užívateľovi veľa voľností pri popise archívnych jednotiek a integruje prirodzeným spôsobom popis rôznych typov dokumentov, nachádzajúcich sa vo fonde bez straty kontextu. Ďalej umožňuje pripojenie digitálnych kópií archívnych dokumentov a ich prezentáciu na internete / intranete, ako aj tlačené formy archívnych pomôcok.*

Pre ďalšie budovanie a rozvoj archívneho informačného systému je potrebný program, ktorý vytvorí elektronickú archívnu pomôcku, ktorú dokáže využívať aj bádateľ s minimálnymi znalosťami výpočtovej techniky.

Moderný archívny informačný systém v Archíve PÚ SR musí spĺňať nasledovné požiadavky:

- efektívne spracovávať archívne fondy a zbierky
- tvoriť elektronické archívne pomôcky
- vyhľadávať v týchto pomôckach podľa ľubovoľnej užívateľskej požiadavky
- vytvárať tlačené výstupy celých pomôcok alebo ich častí
- tvoriť maximálny počet registrov (vec, miesto, osoba, názov, inštitúcia, dátum, atď.)
- a inteligentne ich vkladať
- popisovať viaceré druhy dokumentov v jednej databáze (spisy, plány, projekty, mapy, rôzne typy obrazových dokumentov ...)
- automaticky vytvárať hierarchiu záznamov, pričom jedným záznamom v jednej databáze môže popísať:
 - jeden archívny dokument (výskumná dokumentácia, fotografia, mapa a pod.)
 - obsahovo vymedzenú skupinu archívnych dokumentov (skupina spisov jednej vecnej skupiny, skupina elaborátov rovnakého názvu)
 - časti archívnych dokumentov (prílohy, ktoré sú súčasťou spisu)
- kombináciou inventarizácie a katalogizácie popisovať napr. fotografie a mapy v rámci spisu, bez straty kontextu

³ Spisy obsahujú rôzne prílohy – úradné listiny, mapy, plány, projektové dokumentácie, výskumné elaboráty, fotografie, často pripojené na elektronických nosičoch.

⁴ <http://www.janusarchiv.cz/popisprogramu.asp>

- zachovávať vzťahy medzi jednotlivými dokumentmi, a súčasne vyjadrovať hierarchiu týchto vzťahov vo vertikálnej i horizontálnej rovine
- vytvárať reprodukcie - tvorba a úprava obrázkov v najrozšírenejších formátoch
- aplikovať najrôznejšie triediace filtre
- podporovať prácu viacerých užívateľov
- exportovať dáta do prehliadača (intranet/internet) podľa nastaviteľného užívateľského rozhrania
- poskytovať informácie o fonde/zbierke (základné údaje podľa „Evidenčného listu“, charakteristika, rozbor fondu/zbierky)
- umožniť prepojenie na elektronickú evidenciu registratúrneho strediska (automatické zostavovanie zoznamov na vyradenie, návrhov na vyradenie, preberacích protokolov archívnych dokumentov)

Moderný archívny informačný systém bude mať prínos pre celú spoločnosť. Bude efektívnejšie, produktívnejšie, otvorenejšie, modernejšie a demokratickejšie spracovávať informácie pre uspokojovanie spoločenských požiadaviek, ako aj potrieb individuálnych záujemcov o retrospektívne informácie z oblasti ochrany pamiatkového fondu Slovenska. Dúfame, že náš sen sa v dohľadnej budúcnosti stane skutočnosťou a na nás, zamestnancoch archívu bude, ako sa vysporiadame s nárokmi, ktoré na nás kladie dnešná informačná spoločnosť.

Ediční řada Digart – digitální galerie umění – nové tituly a jejich využití

Andrej Šumbera - Zdeněk Proks

Přestože naše ediční řada má již realizovaných 11 titulů, naším hlavním problémem je nedůvěra partnerů, jaký smysl tvorba interaktivních CD-ROMů má. Velmi dobrou příležitostí pro prezentaci jsou semináře, a účast na tomto považujeme za velmi důležitou. Při konkrétních jednáních s kulturními institucemi o případné spolupráci se snažíme vždy naši dosavadní tvorbu podrobně předvést. Jsme si vědomi, že bez institucí shromážďovat data k většině titulů nejde, také jsou často jediným zdrojem financování realizace.

Jedním z užívaných argumentů proti je, že forma CD-ROMu je zastaralá a navíc informace lze snáze hledat na internetu. Ano, na internetu je stále více informací, ale jakou mají v určitém námětu ucelenost, dramaturgii? Také ještě uplyne určitá doba, než kvalitní fotografie, či jiná větší data bude moci stahovat každý. Snažíme se přesvědčovat kulturní instituce o smyslu naší ediční řady především tím, že jde o zpracování dat, která mají svůj užitek v různých směrech a lze je využívat dále v budoucnu. Ať jde o vytvořené „stavební prvky“, což jsou fotografie a jednotlivé texty, či jde o vypracované souvislosti a interaktivní propojení. I samotný vybudovaný program pro určitý námět může mít dlouhodobou platnost – lze jej totiž přeskupit do nového modernějšího systému, jak jsme již učinili u titulu *Relikviář sv. Maura*. Takovýto záměr máme ostatně u všech titulů o které je zájem.

Velkou otázkou do budoucna je, kdy připadá v úvahu zmíněné osazení dat na internet. Kromě toho, že není vůbec řešena otázka ekonomická – kdo by takovouto činnost platil, je tu další problém - není zdaleka běžné osazovat fotografie většího rozlišení. A právě kvalitní vizuální vjem je základem naší ediční řady. Volnému šíření fotografií s větším rozlišením se galerie a muzea brání. Přesto je jasné, že již pouhá smysluplná propagace kulturních institucí se neobejde bez v budoucnu bez představení alespoň vybraných částí na internetu a proto již nyní se snažíme strukturu našich dat koncipovat tak, aby je bylo možné časem aplikovat v běžném internetovém prostředí.

Rádi bychom se také zmínili o naší snaze uplatnit naše tituly ve školství. Velmi kladné ohlasy jsou na vysokých a středních školách – zejména výtvarného a humanitního zaměření. Zde jsou při přednáškách a také při individuálním studiu v knihovně často využívány. Do škol se dostávají naše produkty různými cestami, výjimečně koupí, o zaplacení multilicence nemluvě. Snad argument, že naše CD-ROMy jsou žádány, pomůže vytvořit školám fondy na nákup takovýchto učebních pomůcek. Druhou cestou je financovat tvorbu z grantů a výsledky pak zdarma školám distribuovat. Po prostudování různých grantových propozic jsme zjistili, že na takovouto činnost není pamatováno, pracně se musíme „schovávat do jiných kolonek“ a získání významnějšího grantu je nereálné.

Na základních školách narážíme na problém, že naše „mezioborové“ tituly nezapadají do konkrétní výuky a jsou uplatňovány pouze na základě nadšení konkrétního učitele, který tak koná nad rámec výuky. Větší prostor pro výuku pomocí CD-ROMů, které nejsou v linii s učebními osnovami zde bohužel není.

Dalším naším pokusem upozornit na ediční řadu Digart bylo oslovení knihoven s pomocí Národní knihovny v Klementinu. Knihovny správně nemají CD, ke kterým jsou vázána autorská práva, půjčovat domů. Součástí naší nabídky je souhlas s půjčováním CD-ROMů i mimo knihovnu i s rizikem, že se takto budou dále nelegálně kopírovat. Je nám jasné, že klidné a delší studium titulu není většinou v prostředí knihovny možné. Potěšila nás odezva z knihoven, které naše tituly zakoupily, že CD-ROMy jsou využívány a čtenářům (můžeme mluvit o čtenáři?) se líbí. Věříme, že tyto zkušenosti zatím cca 60 knihoven vejdu ve známost a jejich řady se rozšíří.

CD-ROMy naší edice Digart jsou také trvale využívány v muzeích: *Austrálie – Oceánie* (Náprstkovo muzeum) a v expozici na zámku Bečov: *Relikviář sv. Maura*. Dále byly součástí výstav: *Korunovační klenoty na Pražském hradě 2003*, *Relikviář sv. Maura – proces restaurování na Pražském hradě 2001*, *Stepní bronzy v Náprstkově muzeum 2003*, *Necuke tamtéž 2004*, *Indie – pokladnice lidského umu tamtéž 2005*.

Za náš zatím největší úspěch považujeme využití CD-ROMu *Relikviář sv. Maura* jako přílohy časopisu National Geographic – v listopadové české verzi, kde byl také obsažen článek o tomto tématu. CD-ROM tedy vyšel v 70 tisícovém nákladu a je to tedy naše nejrozsáhlejší prezentace. Lze předpokládat, že tímto způsobem se s touto speciální verzí se seznámí až 300.000 zájemců. A to je argument, že zpracování dat tímto způsobem smysl má. Zmiňme se, že titul má i mezinárodní odborný úspěch – CD Maur díky prezentaci na mezinárodních seminářích zná odborná veřejnost po celém světě, Rozsah a podrobnost informací o relikviáři nemá doposud u žádné jiné zlatnické památky srovnání.

Titul *Minerály* použila Univerzita Karlova k propagaci přírodovědecké fakulty.

Náš poslední titul *Lapidárium Národního muzea* kompletně dokumentuje sbírku českého kamenosochařství, proto jej začali okamžitě využívat odborníci a pomocí našeho systému řazení dat bez problému komunikují.

Na závěr vyslovme přání :

Aby s námi odborníci různých institucí lépe spolupracovali. Často tvrdí, že nemají takovouto činnost v popisu práce a nejsou za ni ani hodnoceni. Dále aby byly zřízeny speciální granty, které by podporovaly takovouto činnost. A také aby všechny výhody komplexnosti tohoto média plynoucí pro různé způsoby výuky, dokumentaci sbírek, popularizaci muzeí, pro různé odborné využití a využití na internetu, nebyly eliminovány pralesem byrokratických překážek. Znovu zdůrazňujeme, že v koncepci ministerstva školství ani ministerstva kultury není na tvorbu interaktivních CD-ROMů pamatováno a tudíž není podporována, navíc ve škále interních předpisů jednotlivých institucí se najdou vždy takové, které spíše činnost znesnadňují.

<http://www.digart.cz>

MANUSCRIPTORIUM - služba badatelům i správcům dokumentů

Stanislav Psohlavec

Databáze Manuscriptorium je v podstatě katalog historických fondů přístupný na Internetu na www.manuscriptorium.com. Databáze je spojena s digitální knihovnou digitalizovaných dokumentů, pocházejících především z projektu VISK6.

Databáze je v provozu již dva roky. Je vysoce hodnocena uživateli, majícími do databáze volný přístup, na druhou stranu stanovená licenční politika byla nereálná a AiP Beroun situaci řešila dlouhodobým poskytováním trial přístupů. Tím však nebylo finančně zajištěno její provozování.

Dosavadní pokusy o samofinancování provozu pomocí licencí iniciované v roce 2004 Národní knihovnou a ministerstvem kultury tedy nebyly úspěšné a byly ukončeny. Nyní, na přelomu roku 2005 a 2006 se podstatně mění podmínky, za nichž je Manuscriptorium poskytováno.

Od roku 2006 bere plnou zodpovědnost za provoz Manuscriptoria Národní knihovna ČR a to na základě smluv uzavřených s firmou AiP Beroun s.r.o.

Licenční politika, tak jak ji nyní připravuje Národní knihovna, je oddělena od financování provozu. Licence budou zaměřeny především na regulaci nakládání s daty, a i když nebudou bezplatné, budou dostupné nejen pro instituce, ale i pro jednotlivé badatele. Aktuální informace budou přístupné počátkem roku 2006 na výše uvedených stránkách.

Ukazuje se, že Manuscriptorium je pro mnoho institucí nejjednodušší cestou jak vyřešit zpřístupnění svých dokumentů na internetu v optimálních podmínkách. Garance služeb Manuscriptoria Národní knihovnou dává institucím možnost zapomenout na péči o aktuální nástroje, technické prostředky, požadavky konektivity a další závažné problémy jako je například dlouhodobé uložení a garance zachování dat. Tyto problémy je jinak nutno řešit v každé instituci individuálně. Zařazením dokumentů do Manuscriptoria dostává instituce své dokumenty do nových souvislostí a do prostředí s výkonnými nástroji a s garantovanou konektivitou (Z39-50, OAI-PMH).

Zkušenosti dosavadního dvouletého provozu Manuscriptoria ukázaly, že pracnost importů dat z různých institucí se významně liší. Je nezbytné určit podmínky, které je nutno splnit, aby byl možný rutinní import do Manuscriptoria. Při jejich splnění pak bude zajišťován import bezplatně.

I tyto informace – Manuscriptorium kompatibilita - jsou již připravovány a budou počátkem roku 2006 dostupné na stránkách Manuscriptoria.

Centrálna evidencia múzejných zbierok v SR

Ján Jurkovič

Centrálna evidencia múzejných zbierok v SR

Slovenské národné múzeum

Ján Jurkovič
jurkovic@snm.sk

Projekt CEMUZ

gestor – MK-SR

- legislatíva
- garancia
- kontrola

realizátor – SNM (správca CEMUZ)

- organizácia
- metodika
- vývoj softwarových nástrojov
- správa centrálného registra
- sprístupňovanie informácií

účastníci – 82 múzeí SR (poskytovatelia dát)

- digitalizácia informácií
- poskytovanie dát do centrálného registra
- využívanie dát centrálného registra

Východiská

charakter múzejných zbierok

- hmotné (prevažne 3 dimenzionálne) predmety
- rozmanitosť dokumentov
- rozdrobenosť zbierok

doterajší vývoj digitalizácie

- zavedené štandardy
- používané nástroje
- spracované dáta

stupeň informatizácie múzeí

- dostupnosť technických a technologických prostriedkov
- komunikačná infraštruktúra
- úroveň digitálnej gramotnosti odborných pracovníkov

Riešenie

systém lokálnych databáz komunikujúcich s centrálnym katalógom

- tvorba a správa dát v jednotlivých múzeách
- zber dát z roztrúsených zdrojov do jedného centra
- integrácia, archivácia, kontrola
- sprístupnenie z jedného centra

hierarchická štruktúra

- integrácia dát
- od elementárneho dokumentačného pracoviska po CEMUZ
- možnosť vytvárať regionálne centrá (VUC)
- CEMUZ

architektúra klient-server

- každý klient môže prístupovať ku každej databáze
- každá databáza môže komunikovať s ktoroukoľvek

lokálne databázy múzeí CEMUZ

zbierka 1

zbierka 2

zbierka 3

zbierka 4

- replikuje databázy jednotlivých múzeí
- kompletizuje a zjednocuje informácie
- zaručuje ich autenticitu dát
- optimalizuje výmenu dát a prístup k informáciám

Tok dát do CEMUZ

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

v manuálna

- dávkovými súbormi
 - prostredníctvom el. pošty
 - prostredníctvom faxu
 - na pevnom médiu

v automatická – on-line

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

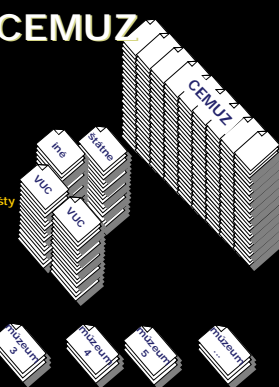
• aktualizácia dát

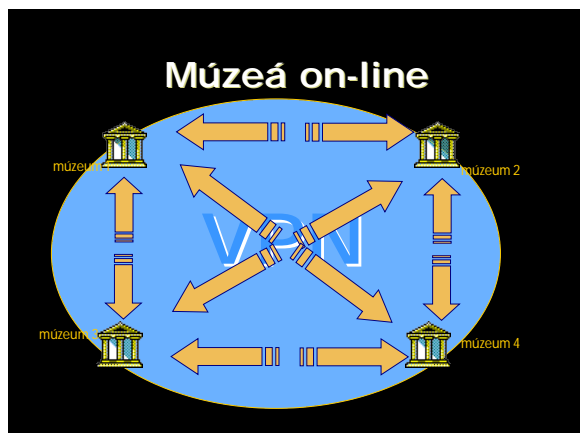
• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

• hierarchická organizácia

• aktualizácia dát

Nástroje

digitálny archív AIP Safe

- správy dokumentov
- záruka autenticity informácií
- štandardné komunikačné rozhranie

ESEZ manager – užívateľský nástroj

- tvorba informácií
- vyhľadávanie
- tlačové a prezentačné výstupy

prenos dát

- import a export dát (AMIS, ProMuzeum ...)
- prístup vzdialeného klienta k databáze AIP Safe
- práca on-line – AIP Safe novej generácie

sprístupnenie informácií cez web

- modul Sirius
- implementácia Z39.50
- www.cemuz.sk

Nasadenie nástrojov

inštalácia systému

- HW nároky
- licencie

od začiatku roka 2005

- inštaláčny software si vyžiadalo **34 múzeí**
- systém bol nasadený v **23 múzeách**

konverzie a opravy dát

- bez straty dát
- náročnejšie operácie

príprava užívateľov

- metodika a postupy
- školenia kurátorov a dokumentátorov
- administrátorské kurzy

pracovné nasadenie

- digitalizácia údajov pre správu kult. dedičstva
- spracovanie odborných informácií
- obrazová dokumentácia

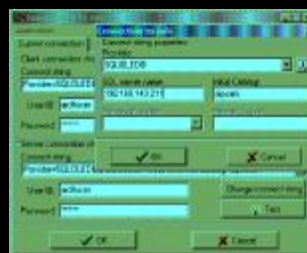
Nástroje AIP Safe

Administrácia	správa dátových oblastí
202:VL	konverzie do form. XML
202:VL	správa systémových parametrov
202:VL	zobrazenie systémových udalostí
202:VL	nastavenie sledovania udalostí
202:VL	úprava dokumentov
202:VL	export-import dát
202:VL	správa SQL servera
202:VL	správa dok., dat. balíkov a sad médií
202:VL	správa užívateľov a skupín
202:VL	prehľady nad dokum. a užívateľmi

ESEZ manager

ServerSetup

v bezpečnej sieti (VPM) umožňuje pripojiť sa ku ktorejkoľvek databáze AIP Safe a využiť všetky nástroje na operácie, na ktoré má pridelené práva

Problémy digitalizácie

stav dokumentácie

- nízke percento odborných informácií v digitálnej podobe
- (ne)kvalita a (ne)spoľahlivosť existujúcich odborných informácií

Ľudské zdroje

- personálna poddimenzovanosť múzeí
- nízka úroveň digitálnej gramotnosti
- nedostatočná motivácia

organizačné podmienky

- priority určuje zriaďovateľ
- jednotajná orientácia na vonkajšie činnosti
- nadvláda marketingu

múzejná metodika

- konzervatívna orientácia múzejnej metodiky
- absencia múzejnej informatiky

Adresy:

www.snm.sk

www.snm.sk/forum

www.snm.sk/cemuz

www.cemuz.sk

Ďakujem za pozornosť!
a prajem pekný zvyšok dňa.

Ján Jurkovič
cemuz@snm.sk

Stratégia kooperácie pamäťových inštitúcií na Slovensku

Dušan Katuščák

Stratégia kooperácie pamäťových inštitúcií na Slovensku

doc. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.
Slovenská národná knižnica v Martine
Žilinská univerzita v Žiline

Múzeá, galérie, knižnice SR 2004

2004	Počet prírastkových čísel	Počet kusov	Ročný prírastok kusov	Počet PC	PC pre verejnosť	Počet www stránok
MÚZEÁ	1 985 591	14 978 522	172 722	875	34	43
GALÉRIE	158 571	163 146	974	195	3	8
KNIŽNICE	39 162 860	>39 162 860	544 650	3 140	828	107

Pamäťové inštitúcie

- n múzeá ca 15 mil. objektov, ca 1,5 mil kníh
- n knižnice ca 40 mil. kníh a nezistený počet objektov kultúry a ich obrazov
- n galérie ca 200 tis. objektov
- n nevyhnutnosť kooperácie,
- n výmena informácií,
- n výmena skúseností
- n výzvy, ktoré podnecujú k integrácii: Európska knižnica, Európska digitálna knižnica, výmena dát, prezentácia zbierok, štatistika ...

Sektorová a inštitucionálna izolácia

Dokumentácia v múzeách : 16 informačných kategórií

- n 1978 porada CIDOC v Julite (Švédsko)
- n Minimálny súbor 16 informačných kategórií pre múzeá
- n Informačné kategórie slúžili ako báza pre národné štandardy
- n Určené primárne na identifikáciu nie katalogizáciu objektov, zaznamenanie histórie ich vlastníctva a použitia, poskytovanie informácií pre interné múzejné evidencie

Terminológia

- n 1. stupňová evidencia je evidencia
- n 2. stupňová evidencia je katalogizácia
- n Tzv. vstupná záznamová veta či záznamová veta je záznam o dokumente, počítačový záznam, katalogizačný záznam

Informačná integrácia

- n Knižnice majú aj múzeá aj galérie aj archívy
- n Napr. SNK
- n má 3 múzeá (ca 80000 objektov)
- n 1 literárny archív (ca 1,5 mil/ jed.)
- n Informačná integrácia je praktickou nevyhnutnosťou.
- n Nie je únosné mať v jednej organizácii 4 nekompatibilné softvéry
- n Praktická otázka: ako prezentovať zbierky SNK, vrátane zbierok múzeí, archívu a galérie v Európskej knižnici, v digitálnej knižnici, na internete cez WWW OPAC, ako pristupovať k digitalizácii a pod.
- n Múzeá, galérie, archívy majú spravidla nedostatočne rozvítené nástroje interoperability (OAI, SRU, Z39.50 a i.)
- n Nie je možné multidatabázové vyhľadavanie
- n CIDOC, CCO, MARC 21 →

CIDOC

- n 1992 konferencia ICOM v Quebec City
- n Rozhodnutie o spracovaní nového štandardu
- n 1993-95 vznikali „Pravidlá CIDOC pre zápis informácií o muzeálnych predmetoch“
- n 1993 Pravidlá CIDOC nahradili odporúčania z roku 1978 (Informačné kategórie)
- n 1995 Pravidlá CIDOC boli prezentované (1. vydanie)
- n Distribúcia národným komitétom ICOM a pod.
- n [..Múzeá ICOM\Pravidlá CIDOC_kategórie_prehľad.doc](#)
- n Existuje preklad Pravidiel do slovenčiny?
- n Poznajú múzejníci Pravidlá na Slovensku?
- n Strategický cieľ – zabezpečiť dostupnosť štandardov zameraných na dokumentáciu muzeálnych objektov a snažiť sa o ich uplatňovanie na národnej úrovni
- n Zabezpečiť zaradenie muzeálnych štandardov do systému noriem pre štátny Informačný systém SR

CIDOC Conceptual Reference Model (CIDOC CRM)

CIDOC CRM

- n Autorstvo ICOM/CIDOC
- n Documentation Standards Group,
- n Version 3.4.9
- n 30. november 2003
- n **Identický text s ISO/DIS 21127 : Information and documentation -- A reference ontology for the interchange of cultural heritage information**
- n Editori: Nick Crofts, Martin Doerr, Tony Gill, Stephen Stead, Matthew Stiff.

Načo je CIDOC CRM?

- n Uľahčiť integráciu, komunikáciu a výmenu heterogénnych informácií kultúrneho dedičstva
- n Cieľom je poskytnúť sémantické definície a vysvetlivky potrebné na transformáciu roztrúsených lokálnych informácií do koherentného zdroja na využívanie v rámci lokálnych inštitúcií, v intranete alebo na internete
- n Knihovníckym pendantom CIDOC CRM je FRBR

CIDOC CRM

- n Určený pre informatikov a dokumentačných expertov (strojom čitateľná forma záznamov o objektoch)
- n Predstavuje objektovo-orientovaný sémantický model
- n Môže slúžiť na konvertovanie do strojom čitateľných formátov (XML a pod.)
- n Má 81 tried a 132 unikátnych atribútov
- n [..Múzeá ICOM\ISO_CIDOC_CRM.doc](#)

Katalogizácia kultúrnych objektov

- n CCO - Cataloguing Cultural Objects
- n [..Múzeá ICOM\CCO Cataloguing Cultural Objects Home Page.htm](#)

Kultúrne objekty

©CCO Editorial Team

CCO záznam

CCO OBJECT DESCRIPTION

<p>(1) IDENTIFIKAČNÝ</p> <p>Work Page: CCO FORMS ONLINE</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p> <p>Work Page: CCO Form</p>	<p>(2) SUBJECT</p> <p>Subject: Description element</p> <p>Subject: Description element</p> <p>Subject: Description element</p> <p>Subject: Description element</p> <p>(3) CLASS</p> <p>Class: Description element</p> <p>(4) DESCRIPTION</p> <p>Description: Description element</p> <p>Description: Description element</p> <p>Description: Description element</p> <p>Description: Description element</p> <p>Description: Description element</p> <p>Description: Description element</p>
---	--

CCO záznam MARC 21

MARC21 CCO RECORD

```

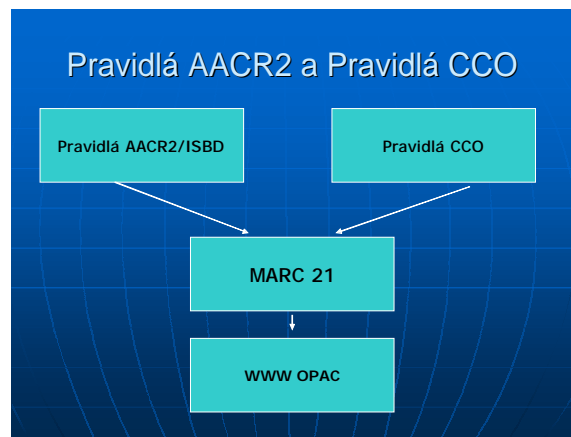
001 0755000 2200237 490
005 144E94
010 20021202812009 n
020 2002010101 n
040  |a| NRPW |c| NRPW |e| cccp
045 2_ |a| 0819 |b| c |192_ |b| c |001
245 10 |a| Pictorial book illustrating the sculpture in stone of the "Tomb of the Kings" in the Villa Medici near Capriccio di Bari, a town on the coast of Apulia above Brindisi. The object was discovered in the crypt of the cathedral in 1920 CE.
541  |a| 40210
551  |a| Photographs prepared by J. P. Morgan from mobile cameras, who with Pinchasi made the second part of the work in the Villa Medici in the crypt of the cathedral in 1920 CE.
552  |a| 1920 |b| 1920 |c| 1920 |d| 1920 |e| 1920 |f| 1920 |g| 1920 |h| 1920 |i| 1920 |j| 1920 |k| 1920 |l| 1920 |m| 1920 |n| 1920 |o| 1920 |p| 1920 |q| 1920 |r| 1920 |s| 1920 |t| 1920 |u| 1920 |v| 1920 |w| 1920 |x| 1920 |y| 1920 |z| 1920
752  |a| Italy |b| Brindisi
    
```

CCO záznam OPAC

MOCK DISPLAY OF SAME RECORD IN A LIBRARY OPAC USING CCO LABELS

```

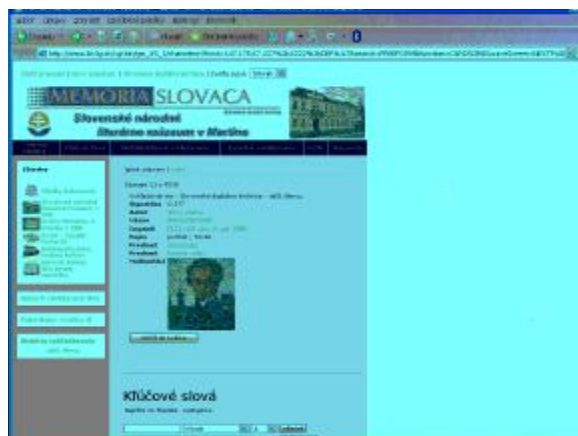
Work Type: Still Life
Title: Pictorial Book, Housing in Brindisi
Creator: unknown (Pictorial book)
Measurements: height: with open lid: 550 mm (21 3/4 inches); height off-foot: 214 mm (20 1/4 inches)
Material(s) and medium: Pictorial
Culture: Helonistc
Date: 2nd or 1st century BCE
Accession Number: 40210
Creation Location: Italy
Accession Information: Italy (Brindisi)
Subject(s): Brindisi, Bari (Italy)
Description: Pictorial book of J.P. Morgan's favorite works of art, the four most famous in the crypt of the Villa Medici near Capriccio di Bari, a town on the coast of Apulia above Brindisi. The object was discovered in the crypt of the cathedral in 1920 CE.
Other Descriptive Information: Purchased by J. P. Morgan from Lucilio Pinchasi, who with Pinchasi made the excavations in Brindisi in the Villa Medici in the crypt of the cathedral in 1920 CE.
    
```


- ## CCO a Virtua/Vital
- Objekt sa popíše podľa pravidiel CCO do formulára MARC 21
 - FRBR – CIDOC CRM, metadáta SGML (XML, DC...)
 - Univerzálny formulár
 - Špeciálne formuláre podľa objektov
 - Časť – celok
 - Kódovníky, slovníky, tezaury, štandardy
 - Súborny autorít (osoby, korporácie, deskriptory, heslá)
 - Sprístupnenie cez OPAC, WWW OPAC
 - Digitálne obrazy

CCO – MARC 21

- n Tabuľka
- n Konverzia medzi elementami CCO a údajmi MARC 21
- n „Múzeá ICOM\Konverzia_CCO_M21_slovak.doc“ aj ukážky katalogizácie podľa CCO
- n Prevody MARC 21, MARXML, ISO MarcXchange, DC...

Standardy digitálních knihoven – nové zkratky Martin Vojnar

V posledních třech letech prochází oblast hybridních a digitálních knihoven určitými změnami. Od výzkumných a vývojových projektů se postupně přechází k produkčním systémům, a to nejen v zahraničí. Příkladem mohou být u nás dobře známé projekty digitalizace periodik (Kramerius, <http://kramerius.nkp.cz/>), digitalizace historických fondů (Manuscriptorium - <http://www.manuscriptorium.com/>) nebo sklizení webu (WebArchiv) (<http://webarchiv.nkp.cz/>). Zpracovávané a uchovávané objemy dat se dostávají z řádu gigabytů do řádu terabytů, což prověřuje nejen současně používané pracovní postupy a techniky, ale klade nemalé nároky na dlouhodobé zachování digitalizovaného a digitálního obsahu. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že – volně řečeno – „každý dělá totéž“.

Dnes tedy máme různé paměťové instituce (knihovny, muzea, galerie, archivy), které část svých sbírek převádí, uchovávají, zpřístupňují nebo rovnou vytváří v elektronické podobě. V některých případech z různých důvodů spojují své síly (např. pro shromáždění materiálu k digitalizaci, pro popis digitalizovaných dat, pro využití společného datového úložiště apod.). Záběr kooperace bývá většinou vymezen určitým druhem objektu, jak bylo zmíněno na výše uvedených příkladech z domácího prostředí. Velkou výzvou při budování a provozu takových digitálních knihoven představuje fakt, že dokumenty v ní uložené nelze uživatelům (kterými mohou být obyčejní lidé nebo i stroje) prezentovat elementárně ve formě jednoduchých objektů, ale je třeba je nabídnout v souborné podobě (která je zčásti viditelná, zčásti neviditelná). Např. digitalizovaný titul periodika se typicky skládá z jednotlivých obrázků, které představují strany konkrétního čísla novin nebo časopisu. Každý obrázek musí obsahovat informaci, ke kterému titulu, ročníku, roku, číslu apod. patří, dále jaká je jeho strana a informaci o pořadí v souboru všech obrázků. Musí také obsahovat informaci, v jakém formátu obrázek je, pro jaký účel má sloužit (zda se jedná o náhled, archivní nebo uživatelskou podobu), jak je veliký, kdo je oprávněn jej užívat apod. Každý obrázek může být podroben metodě OCR („optical character recognition“), která jej s určitou chybovostí převede do textové podoby a tento indexový soubor může být následně využit pro plnotextové vyhledávání. Každý obrázek může být opatřen analytickým popisem, který poskytne strukturované údaje o jednotlivých publikovaných textech (článcích). Je přitom zřejmé, že jeden článek může být na více stranách stejně jako, že na jedné straně může být více článků. Z uvedeného příkladu vyplývá, že souborné objekty mohou existovat na různých úrovních: lze nabízet souborný objekt celého titulu, určitého ročníku, konkrétního čísla nebo článku. Údaje, které digitální knihovna uchovává společně se samotnými objekty, se obecně nazývají metadata.

Protože je budování a provoz digitální knihovny finančně náročný podnik, mělo by být hlavní snahou jejich správců a majitelů používání „stejných“ typů metadat, tj. jejich standardizace. Tento proces se odehrává přirozenou cestou (projekty jdoucí svou vlastní cestou jsou čím dál dražší a nákladnější, než dojde k jejich převodu do standardního prostředí nebo ukončení) a zejména ve světě již bylo několik standardů přijato a jejich používání se rozšiřuje. Právě o nich bude řeč v následujících odstavcích. Na tomto místě je třeba také říci, že předmětem standardizace v oblasti digitálních knihoven by neměla být jen metadata, ale i protokoly (komunikační, aplikační), pracovní postupy, identifikátory objektů a metadat a na několik samostatných příspěvků by nepochybně vydaly i formáty objektů. To ale není cílem tohoto textu.

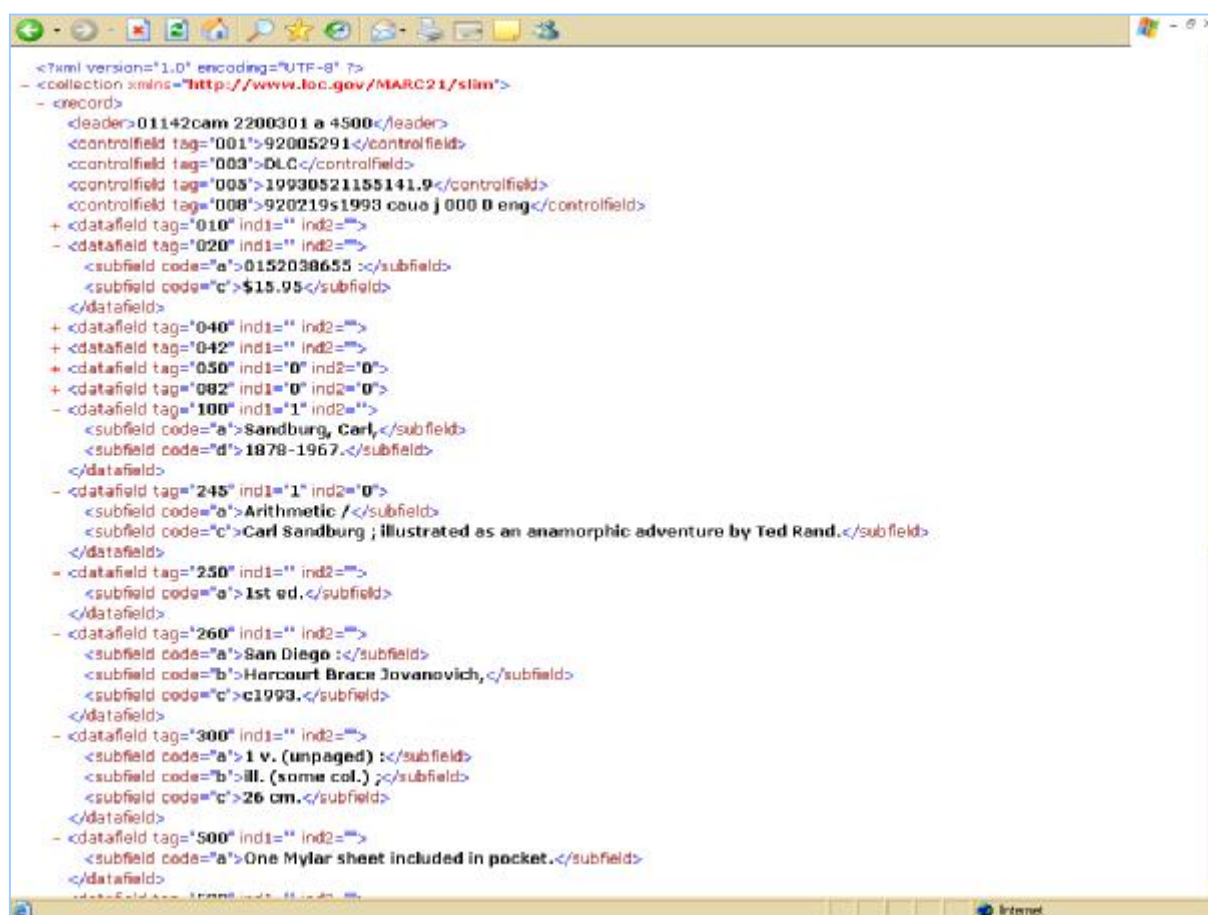
Metadata používaná v digitálních knihovnách lze rozdělit do čtyř základních skupin:

- popisná (abychom mohli objekt snadněji nalézt)
- technická metadata (abychom mohli vyjádřit vlastnosti objektu – např. textový dokument se liší od obrazového apod.)

- strukturální metadata (abychom mohli propojit objekty a metadata mezi sebou i navzájem)
- administrativní metadata (abychom mohli řídit přístup k objektům, zajistit jejich dlouhodobé zachování, zabezpečit dodržení autorského práva apod.)

Nejdále pokročila standardizace v oblasti tradičních popisných metadat – zásadní jsou čtyři následující formáty (konečně nové zkratky!): MARCXML, Dublin Core, TEI a EAD.

Formát *MARCXML* (MACHINE-Readable Cataloging eXtensive Markup Language) pochází z prostředí knihoven a prezentuje bibliografické/autoritní záznamy vytvořené podle formátu MARC21 (dříve USMARC) v podobě XML. Jeho správcem je Kongresová knihovna USA (<http://www.loc.gov/standards/marcxml/>). Podpora pro uvedený formát je poměrně široká a jeho použití má smysl všude tam, kde se ukládají bibliografické informace tištěných dokumentů, např. při digitalizaci. Ukázka formátu MARCXML podle SLIM schématu:


```

<?xml version="1.0" encoding="UTF-8" ?>
- <collection xmlns="http://www.loc.gov/MARC21/slim">
- <record>
  <leader>011+2cam 2200301 a 4500</leader>
  <controlfield tag="001">92005291</controlfield>
  <controlfield tag="003">DLC</controlfield>
  <controlfield tag="005">19930521155141.9</controlfield>
  <controlfield tag="008">920219s1993 caua j 000 0 eng</controlfield>
+ <datafield tag="010" ind1="" ind2="">
- <datafield tag="020" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">0152038655 ></subfield>
  <subfield code="c">$15.95</subfield>
</datafield>
+ <datafield tag="040" ind1="" ind2="">
+ <datafield tag="042" ind1="" ind2="">
+ <datafield tag="050" ind1="0" ind2="0">
+ <datafield tag="082" ind1="0" ind2="0">
- <datafield tag="100" ind1="1" ind2="">
  <subfield code="a">Sandburg, Carl,</subfield>
  <subfield code="d">1878-1967.</subfield>
</datafield>
- <datafield tag="245" ind1="1" ind2="0">
  <subfield code="a">Arithmetic /</subfield>
  <subfield code="c">Carl Sandburg ; illustrated as an anamorphic adventure by Ted Rand.</subfield>
</datafield>
- <datafield tag="250" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">1st ed.</subfield>
</datafield>
- <datafield tag="260" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">San Diego </subfield>
  <subfield code="b">Harcourt Brace Jovanovich,</subfield>
  <subfield code="c">c1993.</subfield>
</datafield>
- <datafield tag="300" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">1 v. (unpaged) :</subfield>
  <subfield code="b">ill. (some col.) ></subfield>
  <subfield code="c">26 cm.</subfield>
</datafield>
- <datafield tag="500" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">One Mylar sheet included in pocket.</subfield>
</datafield>
  </record>
</collection>

```

Dublin Core (<http://dublincore.org/>) byl zpočátku určen pro prostředí Internetu a popis www stránek. Jednoduchou strukturou a souborem základních 15 prvků představuje snadný způsob, jak popsat libovolný digitální i digitalizovaný dokument. Určitou slabinou formátu je ale právě jeho „jednoduchost“. Pro podrobnější popis je možné používat zpřesnění formou tzv. kvalifikátorů. Jednotlivé zaváděné kvalifikátory je žádoucí registrovat. Informace v českém jazyce lze nalézt na stránkách Masarykovy univerzity, který vypracovala oficiální překlad (http://www.ics.muni.cz/dublin_core/). Ukázka formátu Dublin Core vyjádřená v XML bez použití kvalifikátorů:

```

<?xml version="1.0" ?>
- <metadata xmlns="http://example.org/myapp/"
  xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
  xsi:schemaLocation="http://example.org/myapp/ http://example.org/myapp/schema.xsd"
  xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">
  <dc:title>UKOLN</dc:title>
  <dc:description>UKOLN is a national focus of expertise in digital information management. It
    provides policy, research and awareness services to the UK library, information and cultural
    heritage communities. UKOLN is based at the University of Bath.</dc:description>
  <dc:publisher>UKOLN, University of Bath</dc:publisher>
  <dc:identifier>http://www.ukoln.ac.uk/</dc:identifier>
</metadata>

```

Ukázka formátu Dublin Core vyjádřená v XML s použitím kvalifikátorů:

```

<?xml version="1.0" ?>
- <metadata xmlns="http://example.org/myapp/"
  xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
  xsi:schemaLocation="http://example.org/myapp/ http://example.org/myapp/schema.xsd"
  xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/" xmlns:dcterms="http://purl.org/dc/terms/">
  <dc:title>UKOLN</dc:title>
  <dcterms:alternative>UK Office for Library and Information Networking</dcterms:alternative>
  <dc:subject>national centre, network information support, library community, awareness,
    research, information services,public library networking, bibliographic management,
    distributed library systems, metadata, resource discovery, conferences,lectures,
    workshops</dc:subject>
  <dc:subject xsi:type="dcterms:DDC">062</dc:subject>
  <dc:subject xsi:type="dcterms:UDC">061(410)</dc:subject>
  <dc:description>UKOLN is a national focus of expertise in digital information management . It
    provides policy, research and awareness services to the UK library, information and cultural
    heritage communities. UKOLN is based at the University of Bath.</dc:description>
  <dc:description xml:lang="fr">UKOLN est un centre national d'expertise dans la gestion de
    l'information digitale.</dc:description>
  <dc:publisher>UKOLN, University of Bath</dc:publisher>
  <dcterms:isPartOf xsi:type="dcterms:URI">http://www.bath.ac.uk/</dcterms:isPartOf>
  <dc:identifier xsi:type="dcterms:URI">http://www.ukoln.ac.uk/</dc:identifier>
  <dcterms:modified xsi:type="dcterms:W3CDTF">2001-07-18</dcterms:modified>
  <dc:format xsi:type="dcterms:IMT">text/html</dc:format>
  <dcterms:extent>14 Kbytes</dcterms:extent>
</metadata>

```

Standard *TEI* (Text Encoding Initiative) vznikl kvůli potřebě opatřit libovolný prostý text dokumentu určitou požadovanou charakteristikou, který by umožnila jeho pozdější efektivnější zpracování. (např. zachycení struktury dokumentu, rozlišení obsahu u více-jazyčných textů, přidělení významu jednotlivým entitám v textu zmíněných). Jeho správcem je TEI konsorcium (<http://www.tei-c.org/>). V současné době je k dispozici verze TEI P4 a pracuje se na verzi TEI P5, která do sobě začleňuje také výsledky standardizace v oblasti popisu středověkých rukopisů a inkunábulí – formát MASTER. Příklad použití formátu TEI P5 pro popis rukopisu:

```

<?xml version="1.0" ?>
- <msDescription id="MSRP149">
- <msIdentifier>
  <settlement>Oxford</settlement>
  <repository>Bodleian Library</repository>
  <idno>MS. Rawlinson poet. 149</idno>
</msIdentifier>
- <msContents>
- <msItem defective="true">
  <author>Geoffrey Chaucer</author>
  <title type="uniform">The Canterbury Tales</title>
  <note>Mutilated at beginning and end; contains A431-11092 in the Riverside edition numbering.</note>
</msItem>
</msContents>
- <physDesc>
- <objectDesc form="codex">
- <supportDesc material="perg">
  <support>
  <p>Parchment.</p>
</support>
- <extent>
  136 folios:
  <dimensions>
  <height>280</height>
  <width>190</width>
</dimensions>
</extent>
- <collation>
  <p>Twenty-three quires of eight, of which only nine are not defective, and a final (defective) quire of six.</p>
</collation>
</supportDesc>
- <layoutDesc>
  <layout columns="1" ruledLines="38 74">
  <p>Margined and ruled with crayon through fol. 51v, thereafter in drypoint. Single columns of 38-74 lines per page.</p>
</layout>
</layoutDesc>
</objectDesc>
- <handDesc hands="4">
  <p>Four hands, varying between
  </p>

```

Posledním zmíněným formátem je EAD (Encoding Archival Description), který má sloužit zejména archivářům jako pomocník při evidenci archivních materiálů. Hierarchickým způsobem umožňuje popsat archivní sbírku včetně jejich jednotlivých částí. Pro popis jednotlivých částí pak lze využít také formátu MARC. Správcem formátu EAD je Kongresová knihovna USA (<http://www.loc.gov/ead/>). Příklad použití formátu EAD pro popis archivní sbírky (viz následující stránka)

Mezi uvedenými formáty je možné do určité míry provádět jejich vzájemnou konverzi a jsou k dispozici vzory pro mapování jednotlivých polí a metadatových prvků. Převodní a mapovací tabulky lze nalézt např. na stránkách Kongresové knihovny (MARCXML <-> MODS, MARCXML <-> nekvalifikovaný Dublin Core, ONIX -> MARCXML a další viz stránky <http://www.loc.gov/standards/marcxml/>) anebo v přílohách specifikací jednotlivých formátů (např. EAD: http://www.loc.gov/ead/tglib/appendix_a.html).

Standardy pro další skupiny metadat (technické, strukturální, administrativní) zatím většinou nemají takovou ustálenou podobu, jak jsme viděli u popisných metadat. Mohou se tak nacházet v různých životních fázích – některé již byly přijaty, některé se nacházejí ve stádiu schvalování a některé existují pouze v rámcových dokumentech a jejich datové slovníky se teprve připravují.

Technická metadata jsou standardizována podle typu objektů a vycházejí spíše z průmyslových standardů. Např. pro obrazové objekty existuje standard Z39.87 (Technical Metadata for Digital Still Images), uvedenou normu lze nalézt na www stránkách agentury NISO (<http://www.niso.org/>). Dalším příkladem standardizace technických metadat by mohl být projekt JHOVE (<http://hul.harvard.edu/jhove/>), který poskytuje současně s popisem fyzického formátu objektu i validaci objektu, a kontroluje, zda formát odpovídá uvedenému typu objektu i po formální i obsahové stránce.

```

<?xml version="1.0" encoding="utf-8" ?>
- <ead>
- <eadheader countryencoding="iso3166-1" repositoryencoding="iso15511" langencoding="iso639-2b" relatedencoding="marc">
  <eadid countrycode="us" repositorycode="mnh" terr06</eadid>
- <filedesc>
  - <titlestmt>
    <titleproper>MINNESOTA TERRITORIAL ARCHIVES. Territorial Governor:</titleproper>
    <subtitle>An Inventory of Territorial Governor Willis A. Gorman</subtitle>
    <author>Finding aid prepared by Lydia Lucas.</author>
  </titlestmt>
  </filedesc>
+ <profiledesc>
</profiledesc>
</eadheader>
- <archdesc level="series">
+ <did id="a1">
+ <bioghist>
+ <scopecontent>
+ <arrangement>
+ <controlaccess>
+ <prefercite>
+ <acqinfo>
+ <processinfo>
  <dsc type="combined" id="fruin" audience="external">
    <head id="a9">DETAILED DESCRIPTION OF THE RECORDS</head>
    - <p id="MHSLoc">
      <emph render="italic">Note to Researchers: To request materials, please note both the location and box numbers
        shown below.</emph>
    </p>
    - <c01>
    - <did>
      <physloc>115.1.19.BF</physloc>
      <containers>[1]</containers>
      <unittitle>Appointments: Commission of Deeds,</unittitle>
      <unitdate>1853-1857.</unitdate>
      <physdesc>1 folder.</physdesc>
    </did>
    - <scopecontent>
      <p>For each individual, may include any of the following: application, petition, recommendations, letter of
        resignation.</p>
    </scopecontent>
  </c01>
  </c01>
  </dsc>

```

Strukturální metadata představují speciální kategorii (jak si ukážeme dále) a z hlediska kritéria dlouhodobého provozu digitální knihovny považují jejich používání za nejdůležitější. Od r. 2002 se podařilo ve světovém prostředí (zejména u národních knihoven) výrazně prosadit standard *METS* (Metadata Encoding and Transmission Standard), jehož správcem je Kongresová knihovna USA (<http://www.loc.gov/standards/mets/>).

Administrativní metadata se nyní různí nejvíce, v zahraničí řada knihoven zvažuje jejich používání s ohledem na uložení metadat potřebných pro dlouhodobé uchování objektů (např. jak objekt vznikl, jak byl digitalizován, zda již prošel konverzí, jaké jsou technické parametry, jaká je jeho technická kvalita, zda objekt vyžaduje další aplikaci pro jeho užívání apod.). Cílem tohoto standardizačního úsilí by měl být např. formát *PREMIS* (PREservation Metadata Implementation Strategies), jehož datový slovník se dokončuje. Rovněž správcem tohoto formátu je Kongresová knihovna USA (<http://www.loc.gov/standards/premis/>).

Krátký výlet do světa standardizace metadat ukazuje, že jejich výběr pro standardizované uchování informací o objektu není triviální záležitostí. Zejména když mluvíme o existenci souborných objektů. Jak by mohla např. fungovat spolupráce a sdílení obsahu mezi dvěma digitálními knihovnami zaměřenými na periodika za předpokladu dodržování autorského práva, když bude každý správce používat jiné formáty? (Formáty je třeba zde chápat ve smyslu výměnných formátů, nikoliv ve smyslu interních formátů.) Z tohoto důvodu mají velký význam strukturální metadata. Jejich cílem je zapouzdřit složený digitální nebo digitalizovaný objekt (tj. ročník, titul nebo číslo konkrétního periodika složené z jednoduchých objektů) do metadatového kontejneru tak, aby s ním bylo možné snadněji pracovat nejen ve vlastní digitální knihovně, ale také při výměně dat s okolím. V současné době existují nejméně dva takovéto formáty:

- METS (Metadata Encoding and Transmission Standard)
- MPEG21 DIDL (Digital Item Declaration Language, ISO/IEC 21000-2:2003)

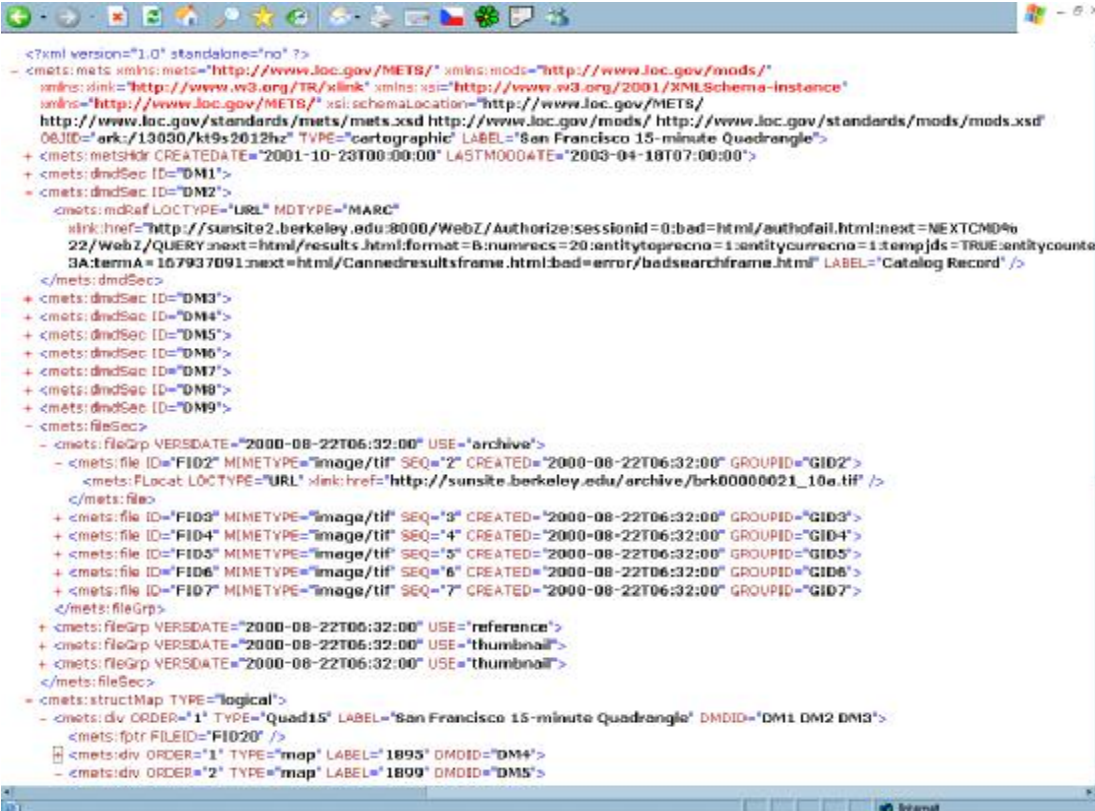
Pro ilustraci, jak takový metadatový kontejner vypadá, použijeme první zmíněný formát, který se zatím v knihovním prostředí více prosazuje na rozdíl od formátu MPEG21 DIDL, který je obecnější a blíží se svým pojetím spíše k průmyslovému standardu.

Formát METS se typicky skládá z následujících 6 sekcí metadat:

1. hlavičky (sekce <metsHdr>)
2. popisných metadat (sekce <dmdSec>)
3. administrativních metadat (sekce <amdSec>)
4. skupiny objektů (sekce <fileSec>)
5. strukturální mapy (sekce <structMap>)
6. chování podle obsahu <behaviourSec>

Hlavička obsahuje identifikační údaje a záležitosti týkající se správy celého METS dokumentu. Druhá a třetí část umožňuje do METS dokumentu vložit metadata (jak popisná, tak technická a administrativní). V jakém formátu nebo schématu metadata budou, záleží na správci digitální knihovny – obecně lze říci, že mohou být v libovolném formátu. Lze je vložit do dokumentu přímo nebo odkazem, což zejména u složitějších případů (např. celý titul periodika) snižuje velikost celého METS dokumentu a usnadňuje manipulaci s ním. Čtvrtá část obsahuje přehled fyzických souborů, tj. jednoduchých objektů, ze kterých se složený objekt skládá. Každý objekt nebo metadatový záznam vložený v sekcích 2-4 pak musí obsahovat jednoznačný identifikátor. Ve čtvrté části je možné používat ještě tzv. skupinové identifikátory pro vyjádření, zda určité soubory popisují objekt paralelně nebo sekvenčně.

Klíčovou sekcí je pro formát METS je jeho pátá část, která ve formě strukturální mapy popisuje, jakým způsobem k sobě jednotlivé objekty z částí 2-4 patří a jaký je jejich význam (např. zda se jedná o více manifestací téhož objektu, nebo se jedná o sekvenční popisná data pro jeden fyzický objekt apod.). Důležitou vlastností je, že lze v této sekci odkazovat i na jiné METS dokumenty, což opět usnadňuje vyjádření složeného objektu (např. ve vrstvách titul – ročník – rok – číslo – strana může mít každá úroveň svůj vlastní METS záznam odkazující na úroveň vyšší). Příklad úplného METS dokumentu:


```
<?xml version="1.0" standalone="no" ?>
<mets:mets xmlns:mets="http://www.loc.gov/METS/" xmlns:mods="http://www.loc.gov/mods/"
xmlns:xlink="http://www.w3.org/TR/xlink" xmlns:xs="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
xmlns="http://www.loc.gov/METS/" xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/METS/
http://www.loc.gov/standards/mets/mets.xsd http://www.loc.gov/mods/ http://www.loc.gov/standards/mods/mods.xsd"
OBJID="ark:/13030/kt9s2012hz" TYPE="cartographic" LABEL="San Francisco 15-minute Quadrangle">
+ <mets:metsHdr CREATEDATE="2001-10-23T00:00:00" LASTMODDATE="2003-04-18T07:00:00">
+ <mets:dmdSec ID="DM1">
+ <mets:dmdSec ID="DM2">
+ <mets:mdRef LOCTYPE="URL" MDTYPE="MARC"
xlink:href="http://sunsite2.berkeley.edu:8000/WebZ/Authorize;sessionId=0;bad=html/authofail.html;next=NEXTCMD%
22/WebZ/QUERY;next=html/results.html;format=B;numrecs=20;entitytypeprio=1;entitycurprio=1&tempjds=TRUE;entitycount=
3A;tema=167937091;next=html/Cannedresultsframe.html;bad=error/badsearchframe.html" LABEL="Catalog Record" />
</mets:dmdSec>
+ <mets:dmdSec ID="DM3">
+ <mets:dmdSec ID="DM4">
+ <mets:dmdSec ID="DM5">
+ <mets:dmdSec ID="DM6">
+ <mets:dmdSec ID="DM7">
+ <mets:dmdSec ID="DM8">
+ <mets:dmdSec ID="DM9">
+ <mets:fileSec>
- <mets:fileGrp VERSDATE="2000-08-22T06:32:00" USE="archive">
- <mets:file ID="F102" MIMETYPE="image/tif" SEQ="2" CREATED="2000-08-22T06:32:00" GROUPID="G102">
<mets:FLocat LOCTYPE="URL" xlink:href="http://sunsite.berkeley.edu/archive/brk00000021_10a.tif" />
</mets:file>
+ <mets:file ID="F103" MIMETYPE="image/tif" SEQ="3" CREATED="2000-08-22T06:32:00" GROUPID="G103">
+ <mets:file ID="F104" MIMETYPE="image/tif" SEQ="4" CREATED="2000-08-22T06:32:00" GROUPID="G104">
+ <mets:file ID="F105" MIMETYPE="image/tif" SEQ="5" CREATED="2000-08-22T06:32:00" GROUPID="G105">
+ <mets:file ID="F106" MIMETYPE="image/tif" SEQ="6" CREATED="2000-08-22T06:32:00" GROUPID="G106">
+ <mets:file ID="F107" MIMETYPE="image/tif" SEQ="7" CREATED="2000-08-22T06:32:00" GROUPID="G107">
</mets:fileGrp>
+ <mets:fileGrp VERSDATE="2000-08-22T06:32:00" USE="reference">
+ <mets:fileGrp VERSDATE="2000-08-22T06:32:00" USE="thumbnail">
+ <mets:fileGrp VERSDATE="2000-08-22T06:32:00" USE="thumbnail">
</mets:fileSec>
+ <mets:structMap TYPE="logical">
- <mets:div ORDER="1" TYPE="Quad15" LABEL="San Francisco 15-minute Quadrangle" DMDID="DM1 DM2 DM3">
<mets:ptr FILEID="F102" />
+ <mets:div ORDER="1" TYPE="map" LABEL="1895" DMDID="DM4">
- <mets:div ORDER="2" TYPE="map" LABEL="1899" DMDID="DM5">
```

Kromě vlastní definice metadatového kontejneru formát METS doporučuje pro každou digitální knihovnu, která jej používá, definovat a registrovat tzv. METS profil, což je soubor charakteristik popisující, jaká metadata lze v METS dokumentech v dané digitální knihovně očekávat tak, aby byla prakticky možná jejich výměna. Přehled registrovaných profilů lze nalézt na adrese <http://www.loc.gov/standards/mets/mets-profiles.html>.

Další užitečnou podporou v rámci formátu METS jsou registrované datové slovníky pro popisná a technická metadata, patří k nim: Dublin Core, MarcXML a MODS pro popisná metadata, technická metadata pro textové dokumenty, technická metadata pro audiovizuální dokumenty, NISO technická metadata pro obrazové dokumenty a metadata pro vyjádření autorských práv. Podrobněji viz <http://www.loc.gov/standards/mets/mets-extenders.html>.

Určitou známkou pokročilosti formátu dokazuje jeho implementace v řadě světových software používaných ve světě digitálních knihoven: Greenstone, Fedora, DContent, DSpace, DigiTool, Vital aj. V našem prostředí bychom se měli dočkat analýz využití formátu METS v projektech Kramerius a Manuscriptorium už v příštím roce (tj. v roce 2006).

Internetový průvodce po fondech a sbírkách Archivu hlavního města Prahy

Tomáš Dvořák

Ačkoli název konference zní Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě, neobjevuje se v letošním programu ani v programech loňských ročníků mnoho příspěvků, které by se věnovaly netradičnímu zpřístupňování archivního bohatství v jednotlivých institucích. Rád bych přispěl alespoň částečně k napravení této situace a představil způsob, jakým lze zveřejnit výsledky zpracování archiválií v Archivu hlavního města Prahy.

V titulu referátu se hovoří o průvodci – co se tím však míní? Průvodce po archivních fondech a sbírkách je klasická archivní pomůcka, která se jako jedna z mála typů pomůcek vydává tiskem, aby se co nejvíce zpřístupnila široké badatelské veřejnosti. Jejím smyslem je

komplexně pojednat o příslušné archivní instituci - o jejích dějinách, organizačním vývoji a působnosti, nejvíce však o archivním materiálu v ní uloženém. Kromě výčtu všech archivních souborů, rozdělených podle tematických skupin, bývají u fondů a sbírek uvedeny stručné dějiny původce souboru a charakteristika archiválií, dále doplněná o počty evidenčních jednotek a celkovou metráž archivního souboru. V závěru publikace se připojují informace o archivní knihovně, příp. v přílohách i reprodukce vybraných

archiválií. Pro prvotní představu badatele je průvodce po archivních fondech a sbírkách jistě nezastupitelným pomocníkem.

V dnešní době mohou některé funkce tištěného průvodce plnit internetové stránky archivu, které ve statické formě nabízejí základní informace pro veřejnost (dějiny instituce, popis jejích činností, informace o studovně, knihovně apod.), avšak pro zobrazení nejvýznamnější části o archiváliích je vhodnější uvažovat o aplikaci s webovým rozhraním, která bude umožňovat interaktivní operace, např. běžné vyhledávání archivních dokumentů podle zadaných kritérií. Přitom může být tento systém zakomponován do stránek archivu podobně, jako je tomu u online katalogů knihoven.

Na počátku všech těchto úvah bylo nutné definovat, jaké informace chceme v průvodci zveřejňovat.

1. Přehled archivních fondů a sbírek – v archivech se systematicky vede v podobě kartoték evidenčních listů jednotlivých archivních souborů již od pol. 50. let 20. st. a vytváří základní evidenci Národního archivního dědictví (NAD). Díky tomu, že se v posledních letech zaznamenává rovněž v programu PEVA (vyvinut Archivní správou MV ČR), máme k dispozici databázi archivních souborů AMP, jejíž obsah lze snadno publikovat (všechny evidované archivní fondy a sbírky z ústřední evidence NAD jsou v ořezané formě přístupné na webu MV ČR, <http://www.mvcr.cz/archivnictvi/index.html>).
2. *Popisy, příp. přepisy či překlady archiválií* – pořizují se v průběhu procesu zpřístupňování archiválií a publikují v klasických archivních pomůckách tak, jak předepisuje archivní legislativa. I zde práci archivářům usnadňuje pořádací software, který v překotné době počítačů 90. let minulého st. vznikl z podnětů a potřeb archivářů. Tím došlo k vytvoření programové sady ProArchiv od společnosti Bach systems s.r.o., kterou AMP využívá.

3. *Reprodukce archiválií* – kromě obvyklého mikrofilmování se AMP snaží pořizovat digitální reprodukce nejvýznamnějších a nejohroženějších archiválií. Za 7 let pravidelné digitalizace se nám v digitálním archivu TreeINFO, implementovaném společností RDM Tech s.r.o., nahromadily digitální obrazy, které bychom rádi zveřejnili vedle popisů příslušných archiválií.

V době, kdy jsme uvažovali o vhodném systému, který by se zaměřil na všechny naše požadavky a dokázal by spojit heterogenní data z různých systémů do jednotného prostředí, byl nám společností Bach systems s.r.o. v únoru 2003 nabídnut systém Archivní VadeMeCum. Jako nadstavbová aplikace příslušných archivních databází a digitálních dokumentů byl vyvinut již dříve ve spolupráci s archiváři Státního ústředního archivu (nynějšího Národního archivu) a Zemského archivu v Opavě. Právě pracovníci Státního ústředního archivu PhDr. T. Kalina a Ing. M. Kunt představili Archivní VadeMeCum v rámci svého referátu „Informační systém Státního ústředního archivu v Praze“ na 4. konferenci

Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2003. V červnu 2004 pak zpřístupnili přehled archivních fondů a sbírek SÚA v tomto systému i na Internetu (do té doby byl přístupný pouze v intranetové verzi v badatelně SÚA).

Pro použití v AMP jsme museli navrhnout několik změn, které rozšířily funkcionalitu a podle našeho soudu rovněž přispěly k lepší použitelnosti aplikace. Nejdříve byla zkušební verze naplněna ostrými daty z obrazových katalogů, které vyšly na CD (šlo o katalog řádů, medailí a vyznamenání, typářů a erbovních listin), a několika databázemi z prostředí Bach, aby se odladila zobrazení zkrácených a plných záznamů a následně i přechody mezi nimi. Rozšířil

se vyhledávací formulář o hledání buď jen v jednotlivých rejstřících či ve všech dohromady a kvůli nesystematičnosti vytváření rejstříkových hesel nejen v AMP byla přidána možnost fulltextového hledání v rejstřících. Aby šly vyhledávat archiválie podle signatury, dospělo se ke specifickému indexování příslušného pole u všech databází. Po dokončení generální inventury Jednotného archivního fondu (dnes Národního archivního dědictví) jsme mohli konečně přistoupit k importu databází z programu PEVA, který bychom jinak provedli již na samotném začátku. Takto jsme byli nuceni postupovat v podstatě obráceným způsobem, který však neměl žádný negativní vliv na realizaci internetového průvodce. Verze aplikace Archivní VadeMeCum AMP se již od původního systému výrazně lišila svým vzhledem i navigací a podle tohoto návrhu měla být upravena i zbývající část se základní evidencí NAD. Přitom jsme se opírali o podobu záznamů v čerstvě zveřejněné verzi pro SÚA, kterou jsme rozšířili o doplnění informací o přístupnosti, místech uložení, evidenčních jednotkách a o vydané literatuře k archivním souborům. Nakonec proběhly importy zbývajících databází s inventárními záznamy a systém byl opatřen stručným úvodem a nápovědou. Po kontrolách funkčnosti, kompatibility a použitelnosti jsme Internetového průvodce po fondech a sbírkách AMP zveřejnili 2. května 2005 na adrese <http://vademecum.ahmp.cz/>.

Na úvodní stránce průvodce se návštěvník zběžně seznámí s organizací archiválií a způsobem zpřístupňování, aby si udělal jasný obrázek o tom, jakým způsobem se archivní dokumenty vyhledávají. V první řadě musí badatel znát název archivního souboru, který ho zajímá. Existuje několik cest, jakým způsobem je možno jej nalézt, nejčastěji podle tematického zařazení, méně často pak podle původce. Hledat lze ale i přímo v archivních fondech a sbírkách, ať už podle části názvu, klíčového slova z evidenčního listu NAD nebo pouhým procházením všech archivních souborů. Na stránce vybraného fondu či sbírky nalezne důležitý údaj o přístupnosti; v případě, že je archivní soubor přístupný, bude v dolní části záznamu připojena informace o archivní pomůcce jako výsledku archivního zpracování. Byl-li soubor zpracováván v posledních letech, bude k němu připojena elektronická pomůcka, tj. databáze s popisy příslušných archiválií (terminologicky není slovo „elektronická“ ideální a lepší by bylo nahradit ho pojmem „digitální“). Při opakovaném hledání v pomůčkách může badatel procházet rovnou větev pomůcek z hlavní strany vyhledávání a nemusí se zdržovat vyhledáváním v archivních fondech a sbírkách.

Pomůcky obsahují záznamy s popisy archiválií, uspořádané do hierarchické struktury tak, jak je běžné v archivní praxi podle stávajících metodik. Uživatel se tímto způsobem může proklikat z nejvyšší obecné úrovně až na úroveň jednotliviny. Přitom v každé úrovni má možnost prohledávat všechny podřízené záznamy fulltextově nebo podle rejstříkových hesel. Po vyhledání se zobrazí záhlaví záznamů, která lze snadno a rychle procházet podle jednotné navigace v celém systému. Vzhled těchto zkrácených záznamů je standardně nastaven ve formě seznamu, ale je možno jej přepnout i na mozaiku (zvláště je to výhodné u obrazových záznamů) a využít tak možnosti zobrazení náhledů. V poslední fázi se pod záhlavím skrývá úplný záznam, který je podle charakteru pomůcky jednoduchý (inventární) nebo podrobný (katalogizační). Doplněn může být o ediční přepis či překlad archiválie, což je považováno za nejvyšší formu zpřístupnění. V dolní části jsou následně připojená všechna příslušná rejstříková hesla, která fungují jako odkazy na záznamy se stejnými rejstříky. Pod popisy mohou být dále připojeny i digitální snímky archiválií stále ještě v náhledové kvalitě. Až při jejich otevření se zobrazí reprodukce v dostatečné (studijní) kvalitě. Jejich zpřístupněním dáváme badatelům možnost studovat archiválie přímo na Internetu a zabráňujeme tak permanentnímu poškozování dokumentů, ke kterému dochází při studiu originálů. Dokonce se badatelé dostanou i k vzácným historickým pramenům, jejichž fyzický stav ani nedovoluje, aby byly předkládány v badatelně.

Na závěr příspěvku jen připomenu, co všechno lze v našem internetovém průvodci nalézt. Kromě přehledu téměř 2 000 archivních fondů a sbírek AMP o celkové metráži 17 běžných km a více jak 350 archivních pomůcek je zpřístupněno na 65 tisíc katalogizačních záznamů pergamenových a papírových listin, 6 tisíc záznamů cechovního materiálu a tisíc záznamů pečetidel, razítek, řádů, medailí a vyznamenání. K těmto souborům je připojeno téměř 2,5

tisíce digitálních reprodukcí. Největší část databáze tvoří 92 tisíc inventárních záznamů pozůstalostních spisů z obvodních soudů, 8,5 tisíce záznamů sbírky rukopisů, 12 tisíc záznamů z obvodních výborů KSČ a 14 tisíc záznamů z drobných fondů (osobních, spolkových či školních fondů). Z nejnovějšího archivního materiálu Magistrátu hlavního města Prahy je přístupno 8 tisíc inventárních záznamů a 54 tisíc záznamů rejstříkových. Celkem je v průvodci k dispozici více jak čtvrt miliónu záznamů.

V příštích letech tento počet rozmnožíme minimálně o 2,5 tisíce záznamů matrik, 2 tisíce záznamů fotografií, skoro 5,5 tisíce záznamů prvotisků a starých tisků a navíc o úvody k pomůckám a dalších 11 tisíc reprodukcí (zejména fotografií a rukopisů) z digitálního archivu. Zároveň budou nadále pokračovat úpravy systému, které zlepší jeho ovládání a přizpůsobí jej více na míru návštěvníků.

Autority a ich úloha pri spracovaní muzejných zbierok

Nadežda Andrejčíková

Podobnosť archívov, knižníc a múzeí je predmetom rôznorodých odborných diskusií, v posledných rokoch vyzdvihujúcich aj kooperáciu pri spracovaní, uchovávaní a sprístupňovaní kultúrneho a informačného dedičstva. V tejto súvislosti sa spomínajú spoločné črty odborných činností pamäťových inštitúcií, prekrývajúce sa oblasti záujmu a cieľové skupiny, či podobný charakter zbierkových predmetov a informačných objektov. Ďalším, nemenej dôležitým spoločným prvkom pamäťových inštitúcií je človek – jednak na strane správcu fondov a zbierok, nech už ho nazveme akokoľvek (knihovník, archivár, muzeológ,...) a tiež na strane používateľa, ktorý tak isto „vystupuje“ pod rôznymi „menami“ (čitateľ, bádateľ, návštevník,...). Používatelia kladú čoraz vyššie nároky na kvalitu a komplexnosť sprístupňovaných informácií a veľmi rýchlo si zvykli pohybovať sa v digitálnom priestore, ktorý, podľa tak často používaných fráz, zotiera hranice času a najmä priestoru. Používatelia pri svojich požiadavkách stále menej berú „ohľad“ na to, či je sprístupnenie konkrétnych informácií v požadovanom rozsahu v kompetencii archívu, knižnice alebo múzea. Samozrejme, hľadisko používateľa je len jedna stránka veci. Tou druhou je uchovanie kultúrneho dedičstva, i keď principiálne ide každému typu inštitúcie pri uchovávaní jednotlivých zdrojov o niečo iné – múzeá sa sústreďujú na artefakty samotné, knižnice na obsah zdrojov a archívy na ich kontext. Preto pracovníci pamäťových inštitúcií z hľadiska spracovania zdrojov (ale platí to rovnako i pre výber zdrojov) stoja pred zložitou otázkou: ako postupovať, aby všetky ukazovatele, od kvality, kvantity atď. až po efektívnosť, boli čo najlepšie? Azda tým najsprávnejším riešením je spolupráca a to takpovediac na všetkých frontoch, či už ide o spracovanie, zdieľanie dát i priestorov ich fyzického uloženia. Ja sa v svojom príspevku chcem venovať predovšetkým jednému zo spájajúcich prvkov pri samotnom spracovaní informácií – metadát o zdrojoch kultúrneho dedičstva a tým sú tzv. Autority (súbory autorít).

Autority

Aby neprišlo hneď na začiatku k nedorozumeniu, prikladám výklad pojmu autority tak, ako je spracovaný v TKDIV (Česká terminologická databáza knihovníctví a informační vědy):

Autorita, alebo inak povedané autorizovaný bibliografický údaj, je :

„Ověřená a směrodatná, standardizovaná podoba jména personálního nebo korporativního autora, geografického jména, názvu dokumentu (včetně dokumentu seriálového a edice, v níž dokument vychází, popř. jména nakladatele) nebo výrazu věcného selekčního jazyka. [VODIČKOVÁ-1999:65]“^[1]

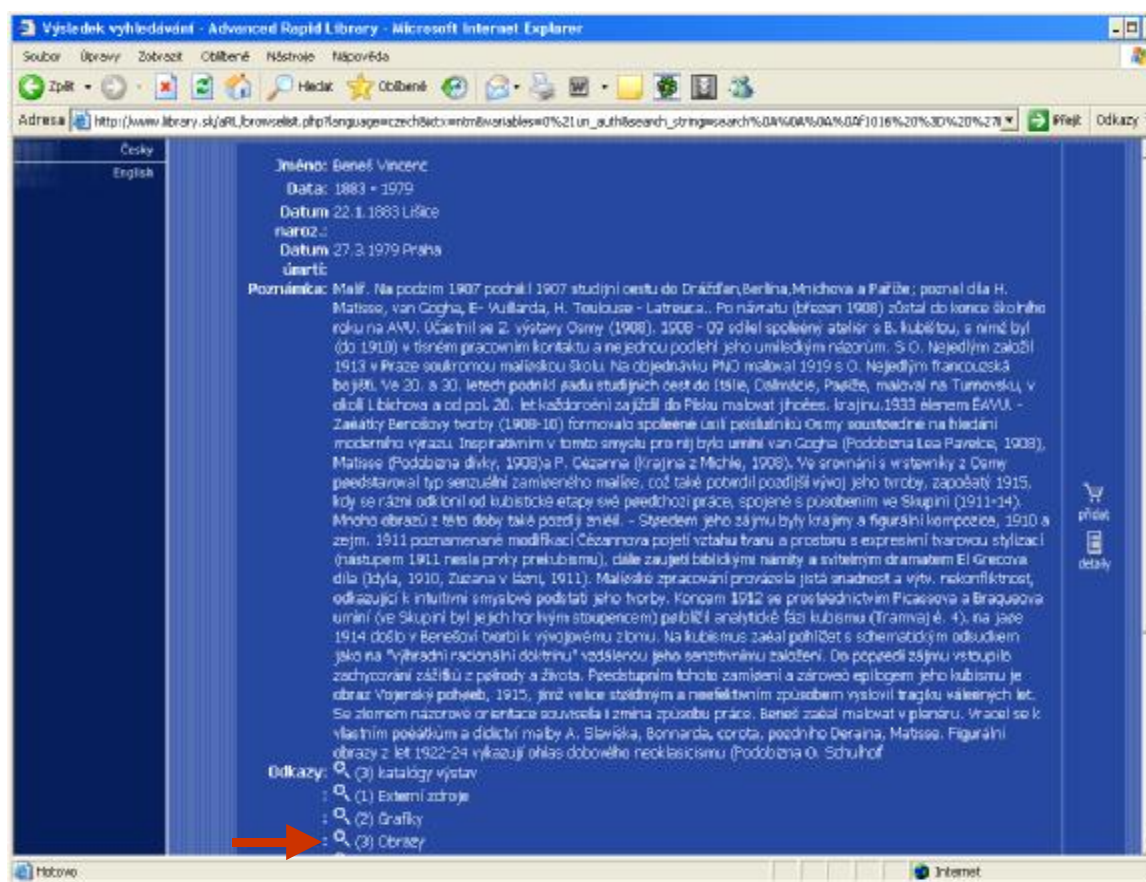
V jednotlivých pamäťových inštitúciách sa zhromažďuje množstvo informácií – metadát o zdrojoch kultúrneho dedičstva. Tieto metadáta spĺňajú dve základné úlohy. Jednak slúžia ako popis pre zobrazenie, teda prezentáciu a na druhej strane tiež pre vyhľadávanie. Keďže sa nachádzame v informačnej spoločnosti, všetky tieto metadáta sú už (miesto na papierové karty) sústreďované, či skôr ukladané do informačných systémov (IS), používaných v jednotlivých pamäťových inštitúciách. Z týchto informačných systémov sú potom prostredníctvom softvérových a technologických nástrojov sprístupňované nielen samotným pracovníkom, ale tiež koncovým používateľom, ktorí v nich vyhľadávajú to, čo ich práve zaujíma. A ako som naznačila v úvode, v dôsledku stále nových možností informačných a komunikačných technológií (IKT) požiadavky týchto koncových používateľov neustále vzrastajú. Preto je dôležité sústrediť sa na to, aké metadáta (miera štruktúrovanosti), a tiež ako (pravidlá) ich budeme do IS ukladať. Archívy, knižnice a múzeá často narážajú na jeden problém – každý z týchto typov pamäťových inštitúcií vyžaduje inú úroveň, kvalitu a prístup k spracovaniu, hoci v rámci rovnakých základných princípov. Miestom, kde sa princípy spracovania týchto pamäťových inštitúcií najviac približujú, ba až prekrývajú, sú informácie o autoroch, tvorcach diel, rôzne predmetové slovníky a triedenia, označenia miest, podujatí,

inštitúcií atď. Hodnoty obsiahnuté v týchto typoch údajov sa nielenže často opakujú, ale tiež je možné o nich získať množstvo ďalších informácií, teda môžu mať svoje vlastnú mieru štrukturalizácie. Navyše tento typ údajov plní dôležitú úlohu pri vyhľadávaní. Preto je dôležité pri spracovaní týchto opakujúcich sa informácií zabezpečiť jednotnosť, ustálenosť a tiež vzájomnú previazanosť. Medzinárodné štandardy pre spracovanie informácií o zdrojoch kultúrneho dedičstva pre tieto typy údajov používajú termín Autority a súbory autorít. U nás sú s nimi najviac zvyknutí pracovať pracovníci knižníc, kde implementácia medzinárodných štandardov vo všetkých smeroch je spomedzi spomínaných typov pamäťových inštitúcií najprepracovanejšia a preto aj tento typ inštitúcií je asi najlepšie pripravený na spoluprácu v oblasti zdieľania – vzájomného využívania výsledkov svojej práce. Čo sa týka budovania národných súborov autorít, tak túto funkciu v ČR zastrešuje Národná knižnica v Prahe, ktorá udržiava a spravuje databázu súborov národných autorít.^[2] Na budovaní tejto databázy sa však on-line podieľajú viaceré knižnice, vďaka čomu sa táto databáza veľmi rýchlo rozširuje, čím značne prispieva k zjednodušeniu práce mnohých knihovníkov, ale na druhej strane i samotných používateľov. Vzhľadom k tomu, že jednotlivé knižnice používajú rôzne informačné systémy, ide o on-line spoluprácu v heterogénnom prostredí (z hľadiska použitého softvéru – IS, ale aj hardvéru a dokonca i formátu dát), do ktorej sa môže zapojiť prakticky ktorýkoľvek iný IS, bez ohľadu na to, či ide o knižničný informačný systém, či informačný systém múzea, galérie, či archívu. Spolupráca je dosiahnutá na úrovni medzinárodného štandardu pre komunikáciu informačných systémov – ISO 23950.^[3]

Na druhej strane múzeá a archívy sú zdrojom hodnotných informácií o autoritách (od historických poznámok až po dôležité súvislosti). Preto spojenie týchto dvoch aspektov (skúsenosti knižníc pri budovaní a správe súborov autorít a informácie z múzeí a archívov) môže byť veľkým prínosom pre všetky strany.

My sme v spolupráci s Oblastní galerií v Jihlavě^[4] urobili malý pokus, kde sme sa pokúsili zharmonizovať (vzájomne prepojiť údaje v databázach) jeden z typov autorít, konkrétne osobné autority. Oblastní galerie v Jihlavě, ktorá pre spracovanie svojich zbierok a zbierkových predmetov využíva systém IS DEMUS^[5], buduje v rámci tohoto IS vlastnú databázu osobností z oblasti výtvarného umenia. Táto databáza má svoju internú štruktúru, ktorá sa do určitej miery prekrýva so štruktúrou, ktorá je definovaná pre budovanie súborov autorít. Vytvorili sme teda analýzu dát na strane tohoto slovníka osobností v porovnaní s dátami osobných autorít v súbornej databáze národných autorít v NKP a na základe tejto analýzy sme pripravili nastavenie softvérových nástrojov, ktoré používame v rámci nášho IS pre knižnice, známeho pod označením Advanced Rapid Library (ARL)^[6]. Boli sme veľmi milo prekvapení, keď výsledkom práce tohoto softvérového nástroja a práce počítača vo veľmi krátkom čase bola viac ako 70% úspešnosť vzájomného prepojenia. Možno si kladiete otázku, k čomu im toto prepojenie bude? Pokúsim sa to vysvetliť na pár príkladoch. Prosím, formu prezentácieberte len ako jednu z možných foriem, ktorú bude potrebné pre použitie ešte detailnejšie nastaviť, ale pre vytvorenie si obrazu o možnostiach si myslíme, že je postačujúca. Použili sme totiž štandardné nastavenie z knižníc.

Takže výsledok harmonizácie autorít nehovorí len o tom, v akej miere sa údaje o osobnostiach prekrývajú, ale tiež o tom, ako je možné využiť výsledky práce iných pracovníkov, bez ohľadu na inštitúciu a to rovnako pri poskytovaní služieb používateľom, ako aj pri samotnom spracovaní vlastných databáz.

obr. č. 1 – Příklad zobrazenia informácií o osobnej autorite s odkazmi na súvisiace zdroje

Používateľ si prostredníctvom www rozhrania môže nájsť informácie o konkrétnej osobnosti a súčasne s týmito informáciami mu môžu byť ponúknuté súvisiace informácie z vlastných i iných zdrojov, vid'. obr. č. 1, kde sú tieto informácie prezentované formou odkazov v spodnej časti. Ide o odkazy na bibliografické záznamy diel, súvisiacich s daným autorom vo vybraných knižniciach, o odkazy na samotné diela autora vo vlastnej databáze, ale aj odkazy na externé, či voľne dostupné elektronické zdroje.

Dôležité však je, že počet zdrojov, ako aj členenie súvisiacich informácií si môže inštitúcia poskytujúca túto službu zvoliť v nastavení systému. Prostredie, pomocou ktorého používateľ prístupuje k informáciám cez www rozhranie, totiž nie je nič iné, len sada softvérových nástrojov, ktoré pracujú s dátami. Teda ide o nástroje, ktoré sú nezávislé na samotných dátach, čo je iná úroveň, ako keď si niekto vytvára len vlastnú www stránku a všetky informácie, ktoré chce na nej zobraziť musí zapísať do prostredia www stránky. Pri oddelení nástrojov od dát je možné dáta čerpať z ľubovoľných zdrojov a ľubovoľných formátov. A práve takéto nástroje si vyžaduje i súčasná informačná spoločnosť, či skôr jej používatelia. Prostredníctvom takýchto nástrojov majú používatelia prístup k vzájomne súvisiacim informáciám, nachádzajúcim sa v ľubovoľných zdrojoch z jedného miesta.

Záver

Spolupráca pamäťových inštitúcií s dôrazom na spoluprácu a predovšetkým vzájomné zdieľanie výsledkov práce je v súčasnosti už nevyhnutnosťou. Cieľom tejto spolupráce je nielen uspokojovanie stále rastúcich požiadaviek používateľov s využívaním nových možností IKT, ale je nevyhnutná i s ohľadom na obrovský nárast informačných zdrojov, ktoré je potrebné spracovať a uchovať pre budúce generácie. Taktiež sú to možnosti nových, predovšetkým digitálnych technológií, ktorých zvládnutie si vyžaduje neporovnateľne iné skúsenosti a zručnosti pracovníkov jednotlivých pamäťových inštitúcií či už pri samotnom spracovaní, ako i pri uchovávaní informačných zdrojov. V oblasti spolupráce pri spracovaní

informácií svoju nezastupiteľnú úlohu zohrávajú práve Autority. A preto je dôležité, aby predovšetkým pracovníci múzeí, galérií, ale aj archívov prehodnotili svoj prístup k spracovaniu nášho kultúrneho dedičstva a svoju pozornosť venovali tiež implementácii medzinárodných štandardov v oblasti dátových štruktúr, pravidiel spracovania, ako aj v oblasti komunikácie. Ich veľkou výhodou je skutočnosť, že sa môžu oprieť o skúsenosti a výsledky práce kolegov z knižníc, ktorí už túto etapu majú veľmi dobre zvládnutú a sú ochotní sa o svoje skúsenosti podeliť. Spoločným úsilím tak môže vzniknúť úplne iná kvalitatívna úroveň informačných zdrojov, určených pre používateľov súčasnej i budúcich generácií.

BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY

1. VODIČKOVÁ, Hana. Autorita. In *KDT – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáza]. [Praha : Národní knihovna ČR], cop. 2004 [cit. 2006-01-03]. Číslo záznamu 000001228. Dostupné na internete: <http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=kt>.
2. BARTL, Z. Projekt „Kooperativní tvorba a využívání souboru národních autorit“ [online]. Praha : Národní knihovna. Aktualiz. 13.12.05 [cit. 2006-01-03]. Dostupné na internete: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_autority.htm>.
3. ISO 23950:1998, *Information and documentation – Information retrieval (Z39.50) – Application service definition and protocol specification*.
4. *Oblasťní galerie Vysočiny v Jihlavě* [online]. [cit. 2006-01-03]. Dostupné na internete: <www.ogv.cz>.
5. *Program DEMUS* [online]. Poslední aktualizace: 5. 9. 2005 9:16 [cit. 2006-01-03]. Dostupné na internete: <<http://www.citem.cz/demus/demusramy.html>>.
6. *Advanced Rapid Library : základní popis systému* [online]. Cosmotron Slovakia & Bohemia, cop. 2002-2005 [cit. 2006-01-03]. Dostupné na internete: <<http://www.cosmotron.cz>>.

Soubory národních autorit jako centralizovaný zdroj autorit pro zpracování sbírek v českých knihovnách, muzeích a galeriích (a archivech ?)

Zdeněk Bartl

Úvod

Jakkoli je problematika zpracování sbírkových předmětů v muzeích, galeriích a archivech do značné míry rozdílná, je možné přesto najít cosi, co je společné pro všechny tyto typy paměťových institucí. Tímto společným jmenovatelem je shodnost určitých selekčních údajů – knihovnickou terminologií řečené autorit. Všechny výše zmíněné paměťové instituce se při zpracovávání setkávají s personálním autorem, ale i s korporativním autorem, setkávají se s akcí coby selekčním údajem (festival, výstava, kongres apod.), ale i se jménem rodu/rodiny či geografickým jménem, které je nutné použít jako selekční údaj popisu sbírkového předmětu. Přičemž je žádoucí, aby se tyto typy selekčních údajů vyskytovaly v praxi popisu sbírkových předmětů v unifikované podobě. V knihovnické praxi je tato problematika řešena využíváním souborů (národních) autorit.

Kooperativní spolupráce českých knihoven při tvorbě a využívání souborů národních autorit se uskutečňuje již pátým rokem v rámci projektu „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“.

Stručné přiblížení projektu „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“.

Národní knihovna, která byla iniciátorkou kooperativní spolupráce knihoven, zpřístupnila v roce 1998 první soubor autorit čítající 48 tisíc záznamů. Dva roky trvalo, než se podařilo přesvědčit další knihovny ke spolupráci na tvorbě a využívání autorit. Na jaře roku 2001 byly posuzovány v rámci grantového programu MK ČR Veřejné informační služby knihoven (VISK) první žádosti o finanční podporu dílčích projektů knihoven (bylo jich tehdy celkem šestnáct). V současné době se na kooperaci aktivně podílí již na 40 českých knihoven (všechny centrální krajské knihovny, 16 veřejných městských knihoven a řada odborných knihoven, jako např. Státní technická knihovna, Národní lékařská knihovna či knihovna Univerzity T.Bati ve Zlíně; přehled všech kooperujících knihoven je k vidění na adrese <http://vega.nkp.cz/loginy.php>). Do letošního roku bylo podáno téměř 100 grantových žádostí a vyškolen bylo v rámci kooperace více jak 300 knihovníků a knihovnic v českých knihovnách.

Ke komunikaci s bází autorit využívají knihovny „aktivního“ klienta protokolu Z39.50. Pro pasivní spolupráci, t.z., že knihovny pouze využívají záznamy z báze národních autorit, nevytváří a nedodávají žádné nové autority, lze využít jednodušší, „pasivní“ variantu klienta protokolu Z39.50. Počet takto „spolupracujících“ knihoven není evidován, ale podle informací z firem produkujících knihovnické systémy na českém trhu a distribuujících klienty (verzi search/retrieve) protokolu Z39.50, jich však bude nejméně tolik, kolik je aktivně spolupracujících knihoven.

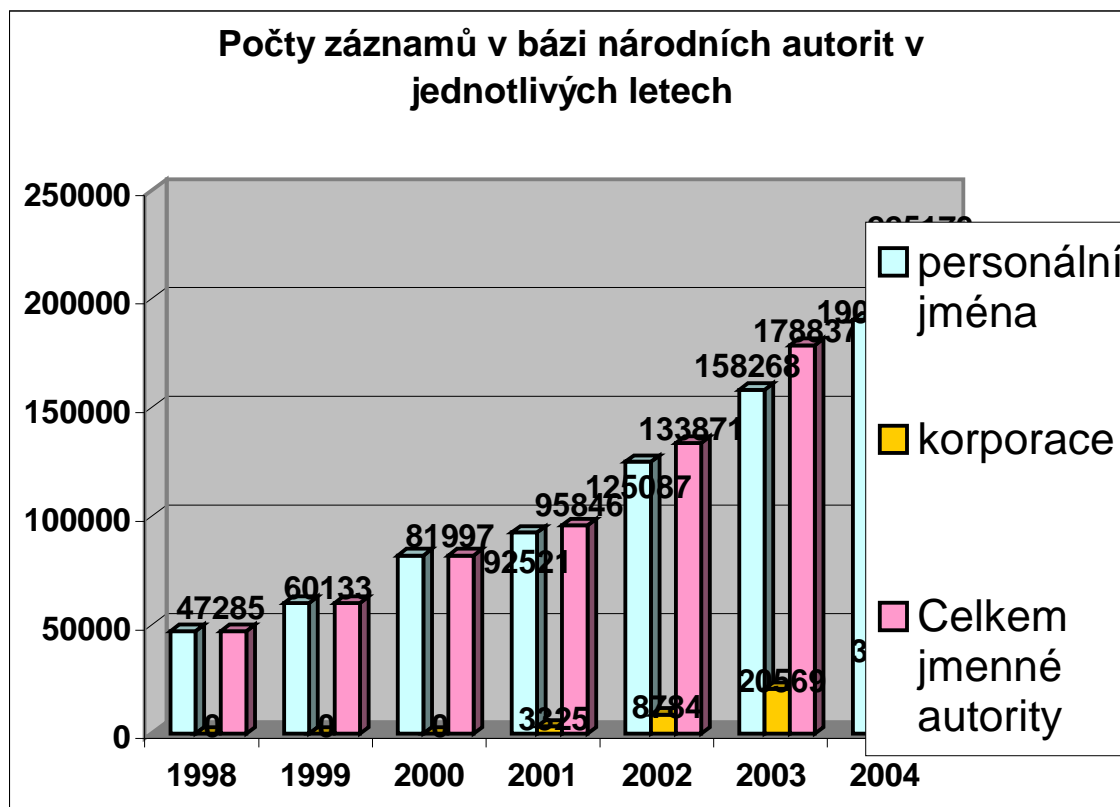
K měsíci říjnu bylo uloženo v bázi národních autorit k využití celkem 263 tisíc autoritních záznamů (216 tisíc personálních a 46 tisíc korporativních autorit). Autoritní záznamy jsou uživatelům on-line k dispozici v rámci kooperace, off-line zpřístupněny jsou na URL adrese <http://aut.nkp.cz> a v neposlední řadě též na CD-ROM Česká národní bibliografie (jako samostatná báze).

Řeč statistických údajů

1. Počty záznamů, roční přírůstky a podíly jednotlivých knihoven ⁵

Z následujících několika grafů jsou patrné různé aspekty kooperativní spolupráce a jejich přehlednost je zřejmá a nepotřebuje speciálního komentáře.

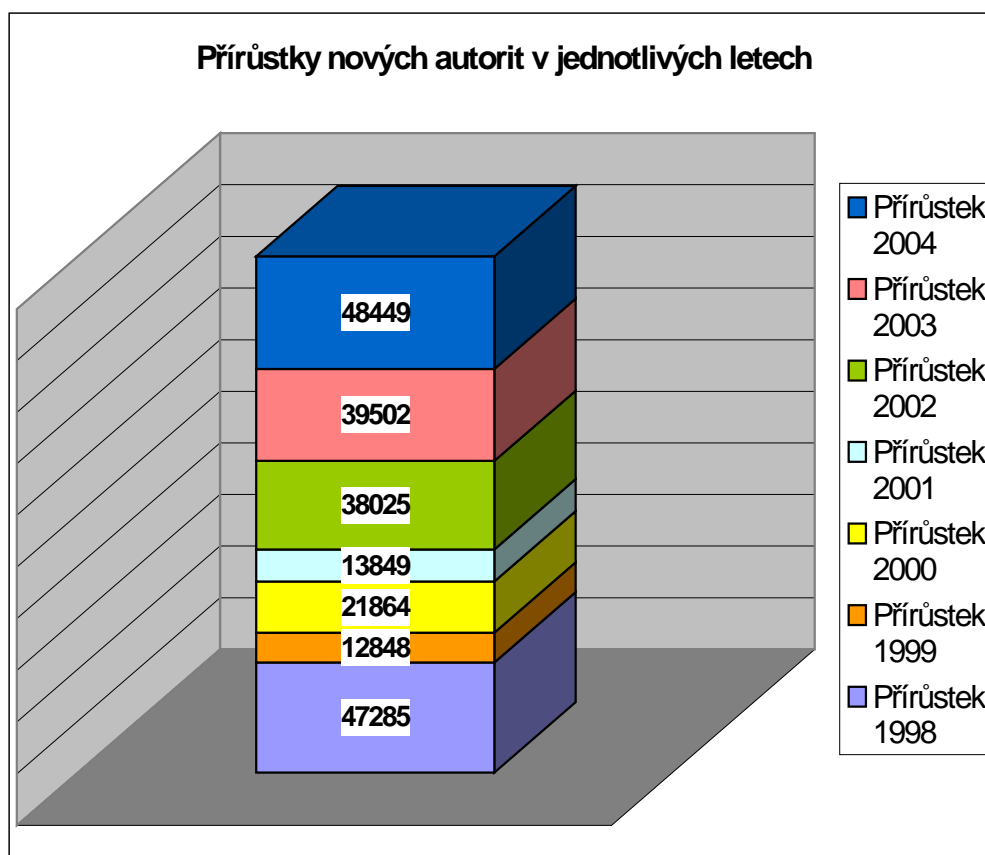
Graf č.1

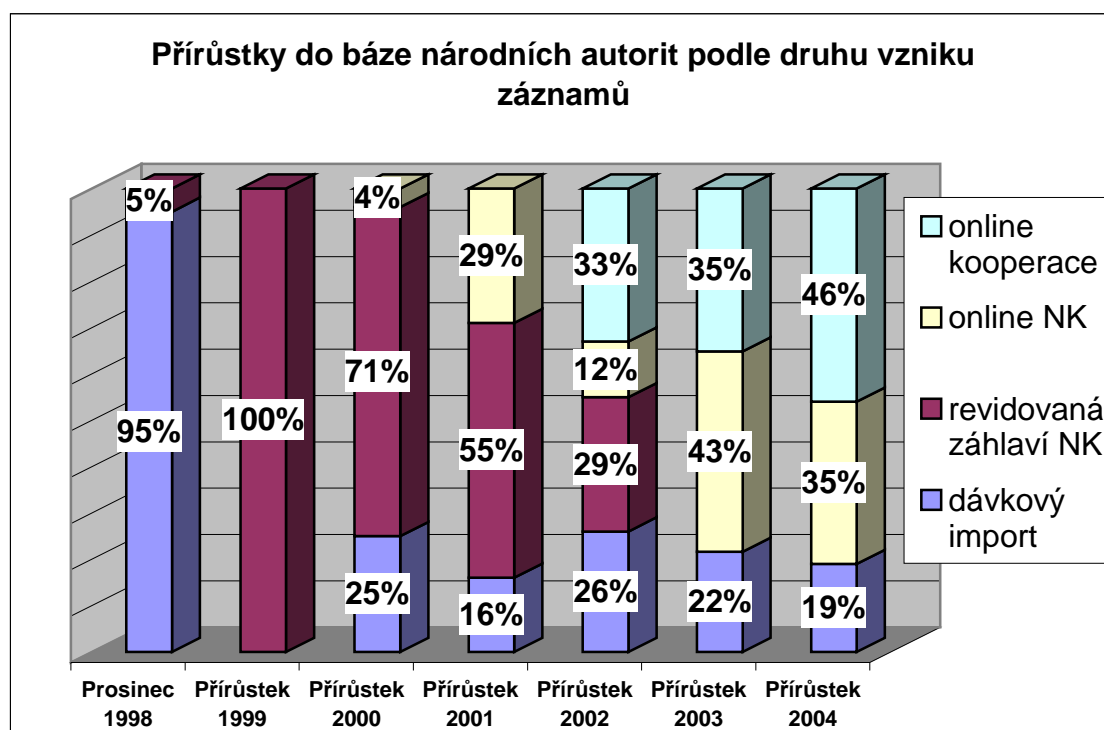
⁵ Pro větší přehlednost zde následují lokační značky použité v grafech:

ABA001 – Národní knihovna ČR, ABA004 – Slovanská knihovna , ABA006 – Knihovna VŠE , ABA008 – NLK Praha , ABA013 – STK Praha+knihovna ÚVT Praha , ABA031 – STK Praha , ABD008 - , ABD027 - , ABE454 – Centrální katolická knihovna, ABG001 – Městská knihovna v Praze, BOA001 – MZK Brno, BOG001 – Knihovna J. Mahena Brno, CBA001 – JVK Č.Budějovice, CKG001 – MK Český Krumlov, DOG001 – MK Domažlice, HBG001 – KK H.Brod, HKA001 – SVK H.Králové, JIG001 – MK Jihlava, KLG001 – SVK Kladno, KMG001 – Knihovna Kroměřížska Kroměříž, KVG001 – KK K.Vary, LIA001 – KVK Liberec, OLA001 – VK Olomouc, OPG001 – KPB Opava, OSA001 – MsVK Ostrava, OSG001 – MK Ostrava, PAG001 – KK Pardubice, PEG001 – MK Pelhřimov, PNA001 – SVK Plzeň, PNG001 – MK Plzeň, PVG001 – MK Prostějov, TAG001 – MK Tábor, TRG001 – MK Třebíč, ULG001 – SVK Ústí n.L., UOG001 – MK - Ustí n. O., VYG001 – KKD Vyškov, ZLD002 – Knihovna UTB Zlín, ZLG001 – KKFB Zlín, ZRG001 – MK Žďár n. S.

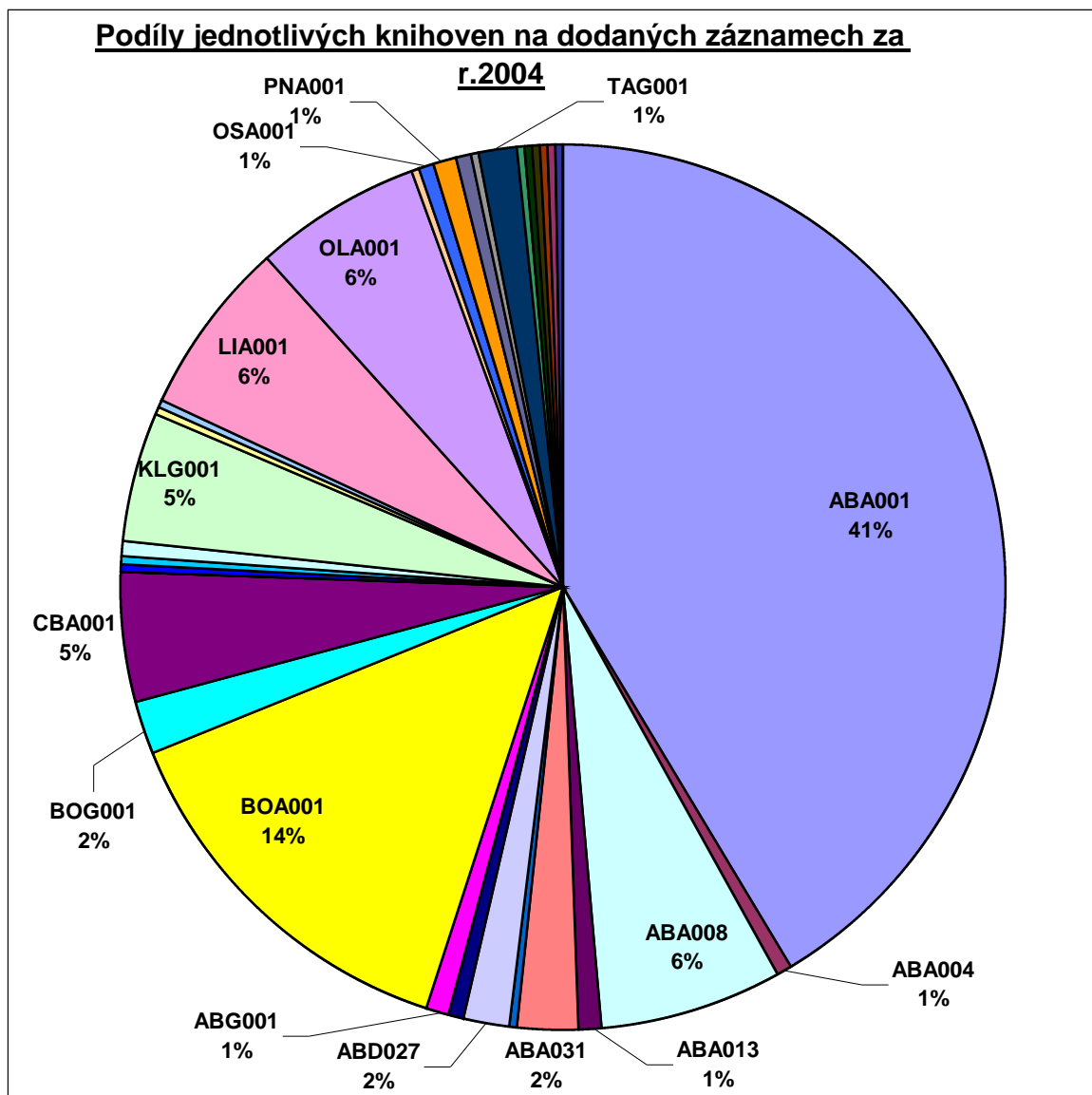
Graf č. 2

Graf č. 3

Graf č. 4 (Poznámka: statistické hodnoty menší jak jedno procento nejsou pro větší přehlednost v legendě grafu podchyceny, i když v samotném grafu patrné jsou; jde o tyto následující knihovny - ABA006, ABD008, ABE454, CKG001, DOG001, HBG001, HKA001, JIG001, KMG001, KVG001, OPG001, OSG002, PAG001, PEG001, PNE303, PNG001, PVG001, TRG001, ULG001, UOG001, VYG001, ZLD002, ZLG001, ZRG001)

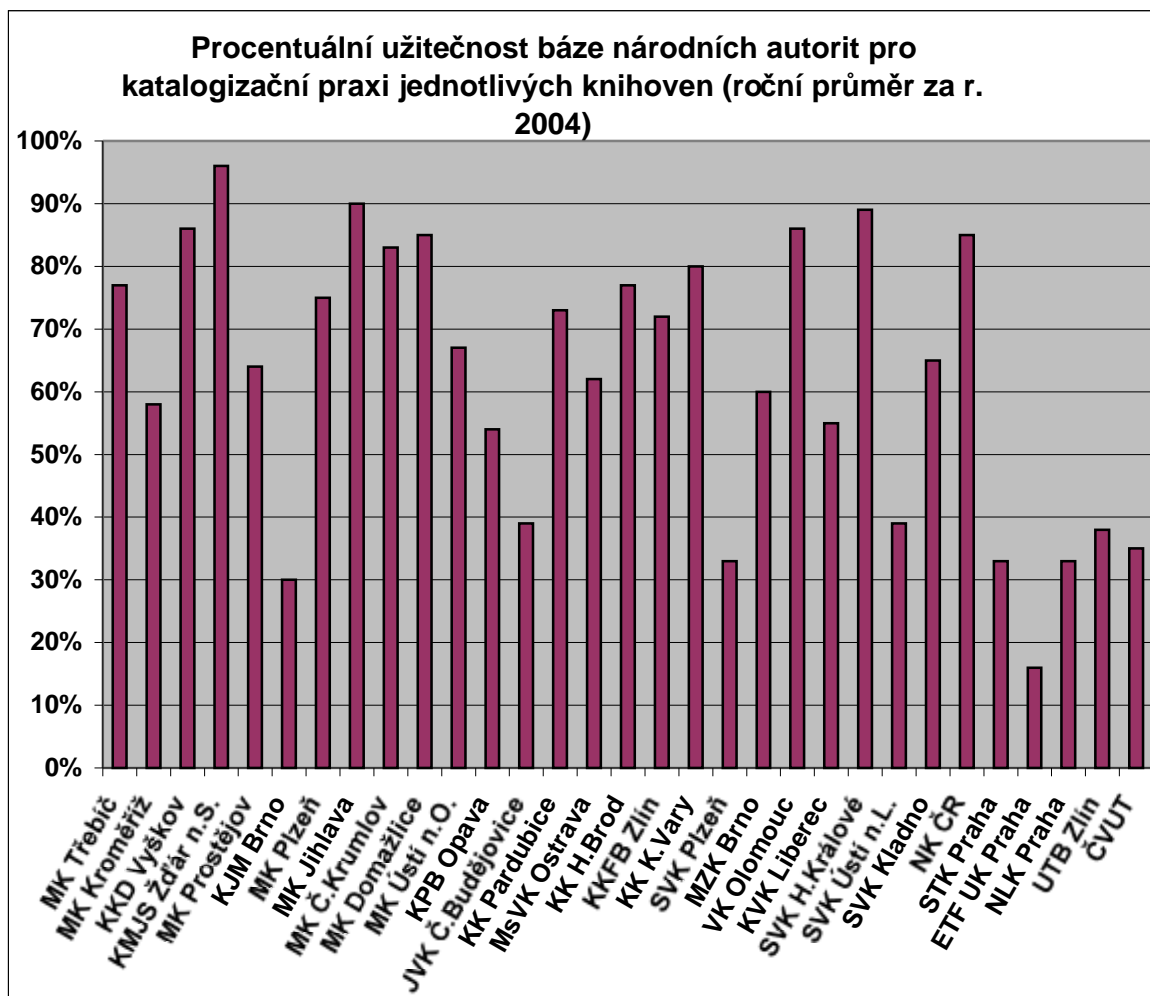
2. Statistiky prospěšnosti báze národních autorit.

Úvodem tohoto oddílu je třeba zmínit skutečnost, že ne naprosto ze všech kooperujících knihoven jsou statistické údaje o užitečnosti báze národních autorit pro každodenní katalogizační praxi knihoven k dispozici. Je tomu z nejrůznějších důvodů, objektivních i subjektivních. Takovýchto knihoven je však výrazná menšina – v absolutních číslech celkem šest, v procentech je to jen 16% z celkového počtu kooperujících knihoven.

Hlavním statistickým údajem, který je v kooperujících knihovnách sledován, je procento úspěšnosti nalezení potřebných autorit při běžné každodenní katalogizaci dokumentů v bázi národních autorit. Jde tedy o procento prospěšnosti báze národních autorit pro tu kterou knihovnu, či typ knihoven.

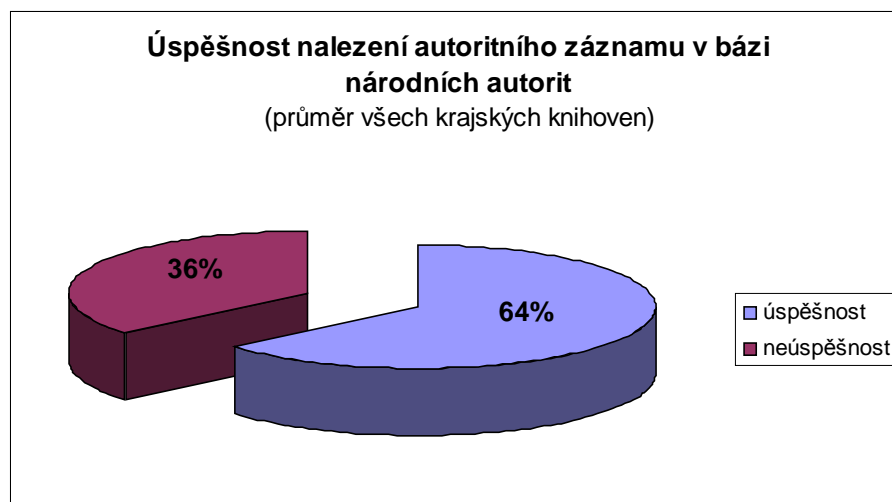
Následující graf ukazuje v ročním průměru, jak moc (v kolika případech – vyjádřeno v %) jednotlivé knihovny uspěly při hledání potřebných autorit v bázi národních autorit.

Graf č. 5

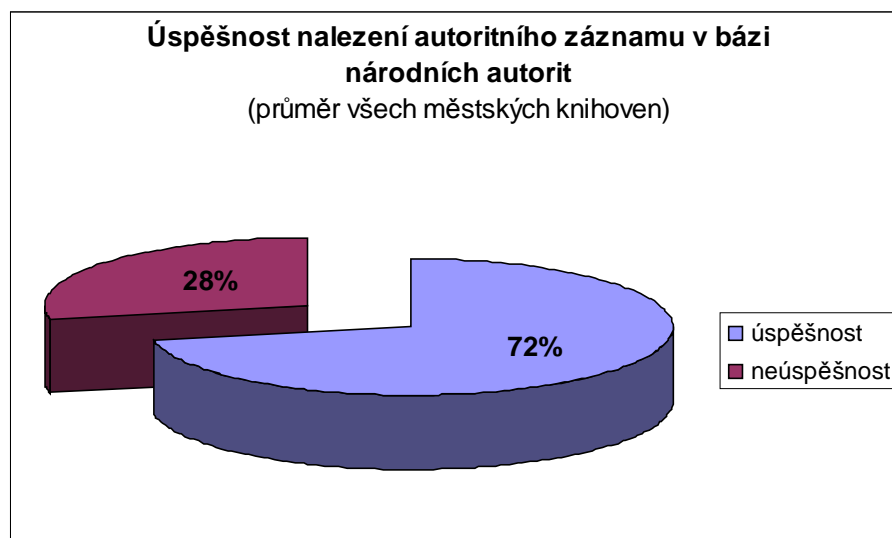

Následující čtyři grafy dokumentují, jak je báze národních autorit prospěšná pro centrální knihovny krajů (knihovny s knihovním fondem do značné míry odborně profilovaným), pro veřejné městské knihovny (knihovní fond těchto knihoven je výrazně orientován na běžné čtenářské potřeby uživatelů – beletrii a populárně naučnou literaturu), pro specializované odborné knihovny, (nezřídka centrální knihovny sítě – STK, NLK apod.) a poslední graf dokumentuje průměrné procento úspěšnosti při zahrnutí všech kooperujících knihoven bez rozdílu typu knihoven, resp. složení jejich fondů. Prospěšnost báze národních autorit pro veřejné knihovny (všeobecného) městského typu asi příliš nepřekvapí, i když hodnota procenta je možná až překvapivě vysoká. Rozhodně nečekaná je míra prospěšnosti pro krajské (v převážné míře někdejší státní vědecké) knihovny, kde je přece jen vysoká míra odborné specializace jejich knihovních fondů. Naprosto překvapivá je pak výše užitečnosti báze autorit pro tři největší české knihovny, které jsou zároveň příjemkyněmi celostátního povinného výtisku. Moravská zemská knihovna v Brně, Vědecká knihovna v Olomouci i pražská Národní knihovna ČR díky účasti v kooperaci výrazně profitují z účasti v kooperaci.

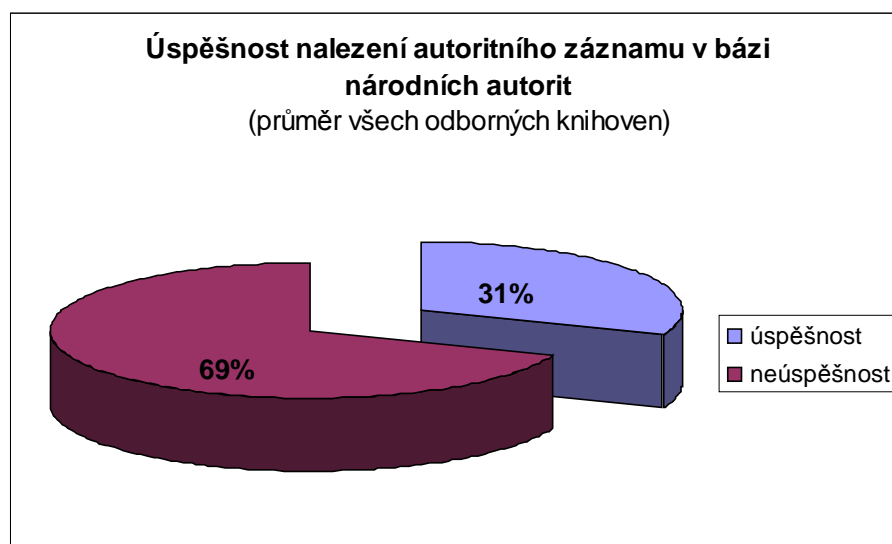
Graf č. 6

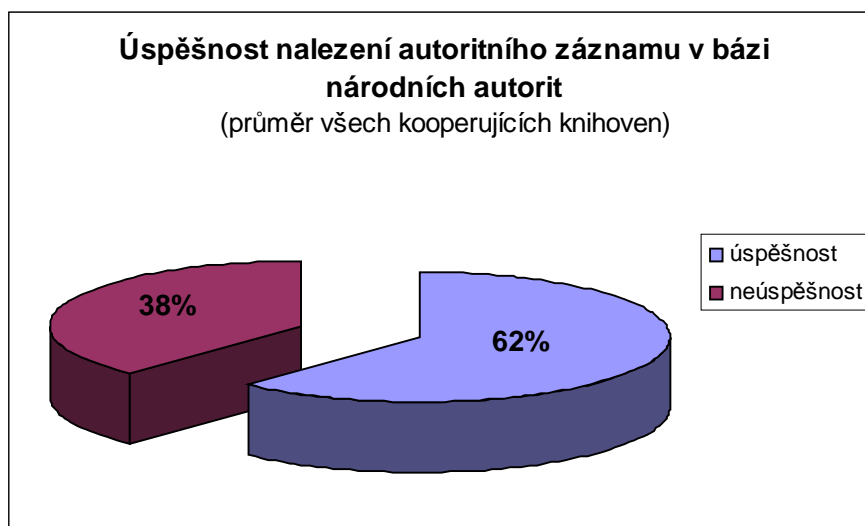
Graf č. 7

Graf č. 8

Graf č .9

Rodící se spolupráce českých knihoven a zbývajících paměťových institucí

V porovnání s knihovnami se dosud v dalších paměťových institucích (galeriích, muzeích, archivech) využívají moderní IT v přece jen menší míře. O automatizaci zpracování uchovávaných dokumentů/sbírkových předmětů ani nemluvě. Má to své objektivní, ale i subjektivní příčiny. O mnoha aspektech, které ovlivňují větší rozšíření IT ve sféře paměťových institucí, se každoročně živě diskutuje na konferenci "Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě", která našla své „domovské“ místo v konferenční části moderní budovy Ústředního archivu v Praze. Další akcí, která nepochybně přispěla k většímu pochopení významu souborů autorit pro každodenní zpracovatelský proces v paměťových institucích, byl v měsíci červnu t.r. uskutečněný dvoudenní seminář na téma využití moderních komunikačních technologií a postupů v praxi paměťových institucí, který zorganizovala Rada galerií ve Veletržním paláci v Praze. Živá a plodná diskuse odborníků muzeí a galerií na straně jedné a odborných pracovníků z knihoven nakonec vedla k rozhodnutí vypracovat projekt možné spolupráce těchto paměťových institucí. A tak Centrum pro informační technologie v muzejnictví při Moravském zemském muzeu v Brně a NK ČR společně připravilo projekt zapojení českých paměťových institucí do kooperace na tvorbě a využívání souborů národních autorit a na využití národních autorit spravovaných NK ČR k unifikaci selekčních údajů v paměťových institucích. S tímto projektem se budou autoři ucházet o podporu Ministerstva kultury ČR, příp. budou hledat další možnosti podpory projektu. Hlavním cílem připravovaného projektu bude vytvoření systému souborů národních autorit paměťových institucí a tím přispět k výrazné racionalizaci zpracování sbírek těchto institucí a zároveň dosáhnout unifikace selekčních údajů v bázích paměťových institucí. Těchto cílů nebude možné dosáhnout z roka na rok. Autory projektu i samotné paměťové instituce čeká zdoluhavá cesta, než bude dosaženo vytčených cílů. Pokud se podaří najít podporu projektu v podobě zejména finančních prostředků, bude připravovaná spolupráce paměťových institucí znamenat „historický“ průlom ve spolupráci v rámci těchto institucí v České republice.

Závěr

Realizací projektu „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“ se české knihovnictví postavilo po bok vyspělému světu, kde se podobné projekty již řadu let uskutečňují. Při ověřování a porovnávání koncepcí jednotlivých zahraničních projektů s projektem českým vyšlo najevo, že není aspektů v této oblasti, ve kterých bychom zaostávali za světem a nebo nevolili správný směr s ohledem na možný vývoj v nedaleké budoucnosti. Náš model kooperativní sdílené katalogizace autoritních záznamů se ukázal

jako plně funkční a vyhovující potřebám knihoven. Lze se oprávněně domnívat, že bude inspirativní a užitečný i pro zbylé paměťové instituce.

TimeMap - georeferencované historické dokumenty a mapy Petr Přidal

Anotace: Zdarma dostupný projekt TimeMap umožňuje hledání dokumentů prostřednictvím webového prohlížeče na základě zvolené zeměpisné oblasti, časového období a klíčových slov. Nabízí i nástroje usnadňující indexaci a zpřístupnění nových dokumentů z vlastních sbírek. Bude popsána struktura tohoto projektu, dostupné pomocné nástroje, ukázka použití a nastíněny možnosti dalšího rozšíření či napojení na knihovní informační systémy.

Úvodní slovo

Se stále narůstajícím množstvím digitalizovaných dokumentů nejrůznějších typů (mapy, rukopisy, staré tisky, fotografie, obrazy, zvukové či video záznamy, trojrozměrné předměty) ve sbírkách mnoha institucí po celém světě vzniká potřeba tyto dokumenty zpřístupnit co nejjednodušší formou široké veřejnosti, čtenářům i badatelům.

Knihovny hromadně převádí celé sbírky do elektronické podoby. Často se digitalizují i dokumenty, které se velmi obtížně vyhledávají pomocí klíčových slov. Těžko hledat například mapu daného území z určité doby pomocí bibliografického záznamu v knihovním systému. Bez znalosti jména autora, přesného roku vydání či vhodných klíčových slov je to se stávajícím systémem indexace obtížné.

Zkombinovat systém plnotextového hledání s určením zeměpisné oblasti a časového rozmezí je právě pro takové dokumenty velmi vhodné. S technickou realizací může pomoci projekt TimeMap - jeden z pilířů mé diplomové práce na téma "Zpracování a zpřístupnění historických dokumentů", kterou dokončuji na Fakultě informatiky Masarykovy univerzity v Brně. Diplomová práce je součástí řešení výzkumného záměru MK00009494301 "Historické fondy Moravské zemské knihovny v Brně" a je vedena Petrem Žabičkou.

Projekt TimeMap

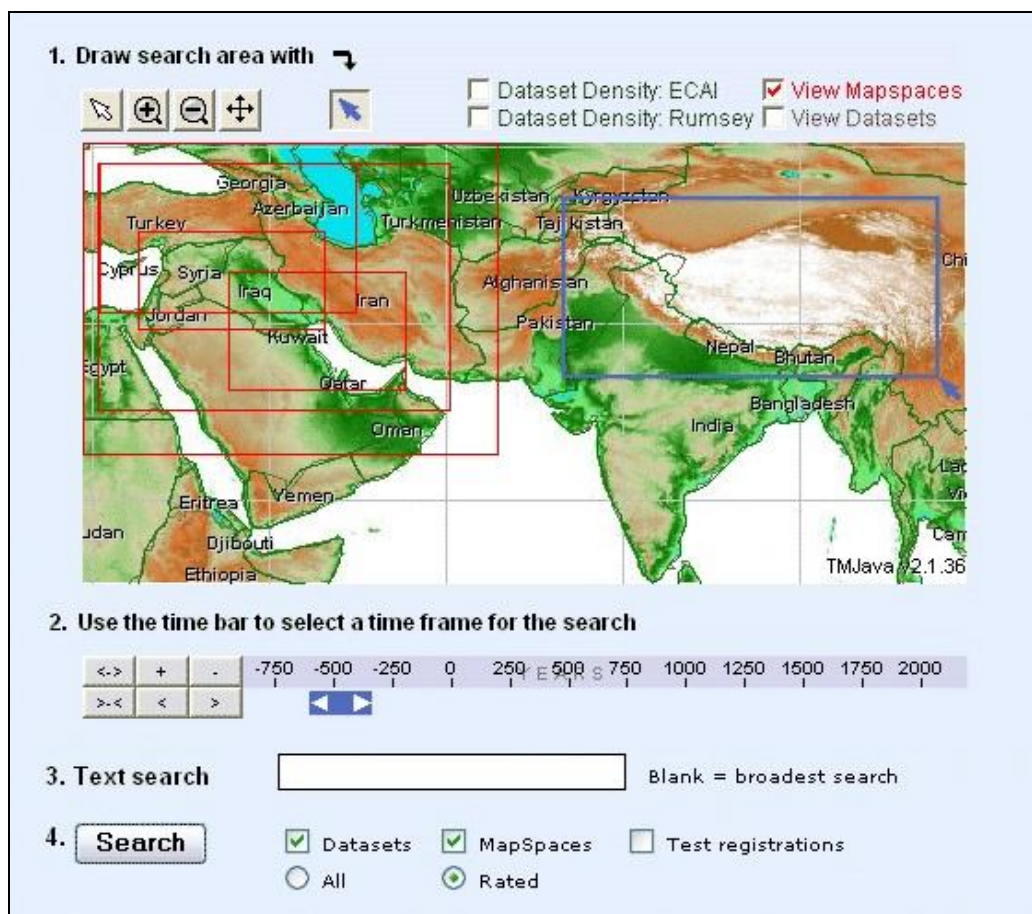
Jádrem projektu TimeMap je vlastní prohledávací systém s názvem TMJava, který pomocí internetového prohlížeče nabízí dokumenty na základě zvolené zeměpisné oblasti na mapě, časového období a klíčových slov. Součástí je ale i sada nástrojů (zejména TMWin), která usnadňuje použití tohoto vyhledávacího systému a především vytváření nezbytných metadat pro nově indexované dokumenty. Kompletní softwarové vybavení je možné získat z webových stránek projektu zdarma. Navíc byla ohlášena dostupnost zdrojových kódů pod svobodnou licencí GPL, TimeMap tedy bude možné si jakkoliv přizpůsobit pro konkrétní aplikaci i na programátorské úrovni.

Celý projekt byl původně vytvořen skupinou vývojářů z University of Sydney. Vedením projektu se zabývá Ian Johnson z této univerzity. Na projektu ale participují i další instituce a univerzity z celého světa a TimeMap je používán např. v National Library of Australia, nebo pro zpřístupnění americké David Rumsey Map Collection, San Francisco a dalších.

Technicky je prohledávání řešeno pomocí Java appletu v internetovém prohlížeči, proto je při navštívení webových stránek nejprve nutné vyčkat než se načte speciální rozšíření prohlížeče, které umožňuje vlastní hledání pomocí TimeMapu. Podmínkou funkčnosti je nainstalovaná Java Virtual Machine na počítači uživatele, která by měla být standardně přítomna na všech nových instalacích Microsoft Windows XP. Do budoucna se počítá i s možností zrušit tuto závislost, pak by se mapa načítala okamžitě a na internetový prohlížeč uživatele by nebyly kladeny žádné speciální požadavky. Použije se podobného rozhraní jako má nyní např. služba Maps od společnosti Google, tzn. technologie AJAX.

Prohledávání pomocí TimeMap je možné využít i bez dostupného připojení k Internetu - to je vhodné např. pro distribuci sbírek na disku CD-ROM - v tzv. *standalone módu*. Pak se načítají do TimeMapu všechna data při prvním spuštění prohledávače.

Pokud je hledání realizováno on-line, nabízí se naopak tzv. *servlet mód*, při kterém jsou přenášeny jen informace nezbytně nutné k zobrazení konkrétního zvoleného výseku zeměpisné oblasti, pro rozsáhlejší datové zdroje je tento mód nutný.

Obr. 1 Hledání v ECAI Clearinghouse na základě označení území a časového období.

Jak vypadá práce s TimeMap?

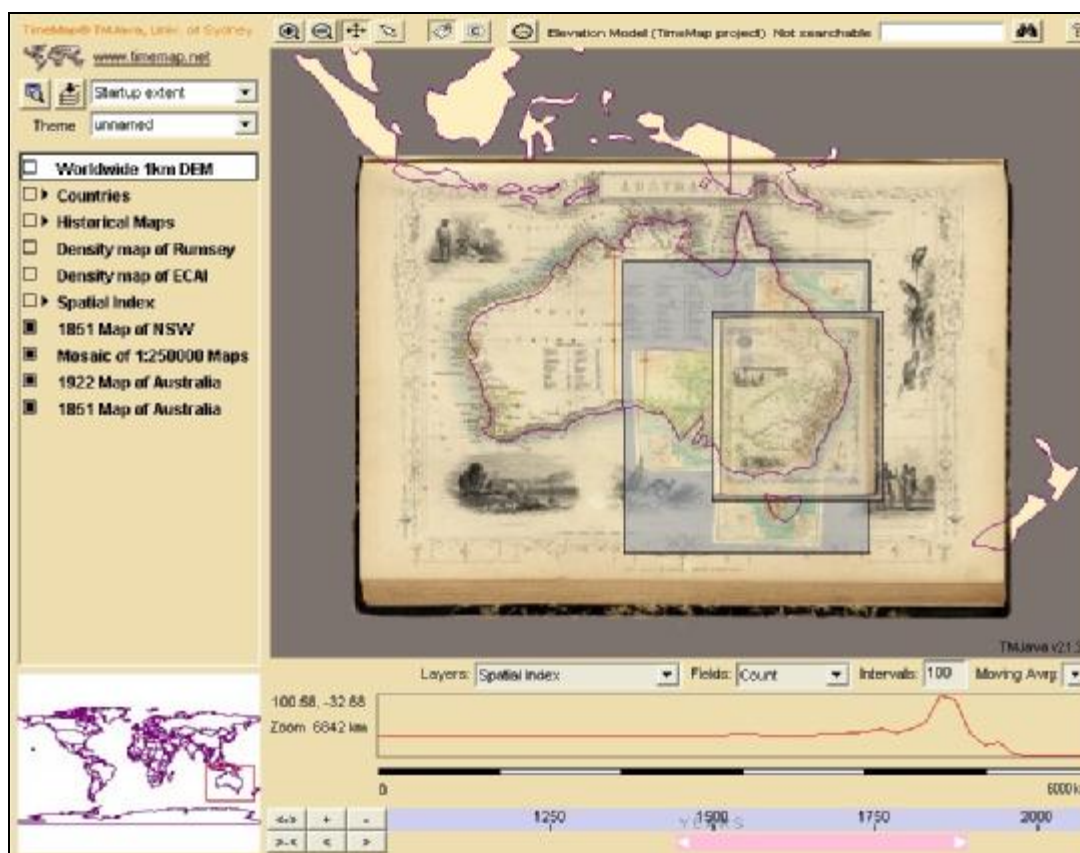
Hlavním prvkem prostředí TimeMap je mapa, na které se uživatel může pohybovat, zvětšovat a zmenšovat výseky lupou a označovat objekty zájmu. Při měnícím se přiblížení mapy mohou být dostupné různé informace, takže při celkovém pohledu se konkrétní město jeví jako tečka, při přiblížení se mohou objevit ulice či městské čtvrti, pokud je mapa pro to připravena.

Druhým důležitým prvkem je lišta pro nastavení časového rozmezí, kdy je možné měnit podrobnost od let, přes měsíce, dny, hodiny až po sekundy.

Posledním prvkem je pole, do kterého je možné zadat frázi pro plnotextové hledání. Prohledávat se budou jen dokumenty splňující předchozí kriteria výběru.

Standardně se data zobrazují jako body, případně jiné symboly na mapě a oblasti (např. pokrytí území konkrétní digitalizovanou mapou) se zobrazují jako obdélníky. Pro hranice oblasti se používá lomené čáry. Každému záznamu nějakého dokumentu na mapě může být přiřazen jak konkrétní časový okamžik (např. datum tisku knihy), tak i rozsah let.

Při vyhledávání se tedy na mapě zobrazí zvolená oblast, provede se výběr časového rozsahu dle zájmu a eventuálně se může použít hledání zadané fráze.

Obr. 2 Mapy s transparentností, Rumsey Map Collection

TimeMap umožňuje také přímé zobrazení vlastních map v prohlídacím prostředí, nastavitelná je i průhlednost jednotlivých vrstev, zobrazené mapy je tak možné komfortně srovnávat. Podporované jsou mimo jiné mapy ve formátu zdarma dostupného Zoomify, spolupráce s komerčním image serverem MrSID i jinými image servery je také možná.

Vzhled i uspořádání jednotlivých prvků v pracovní ploše programu není fixní, barevné ladění projektů založených na TimeMap i pozice pomocných ovládacích prvků se může lišit dle návrhu designerů prostředí, kde je TimeMap použit.

ECAI (Elektronic Cultural Atlas Initiative)

Elektronický kulturní atlas se snaží shromažďovat historická a kulturní data a umožnit jejich jednoduché prohlédávání a zpřístupnění na jednom místě s pomocí webového prohlížeče. Projekt TimeMap je jádrem celého atlasu. Mělo by tak být možné si zobrazovat na mapě informace o významných historických událostech (taženích vojevůdců, obchodních stezkách, válkách), o statistických informacích (jako růstu populace, šíření nemoci) společně s dokumenty dostupnými v knihovnách, muzeích a soukromých sbírkách po celém světě.

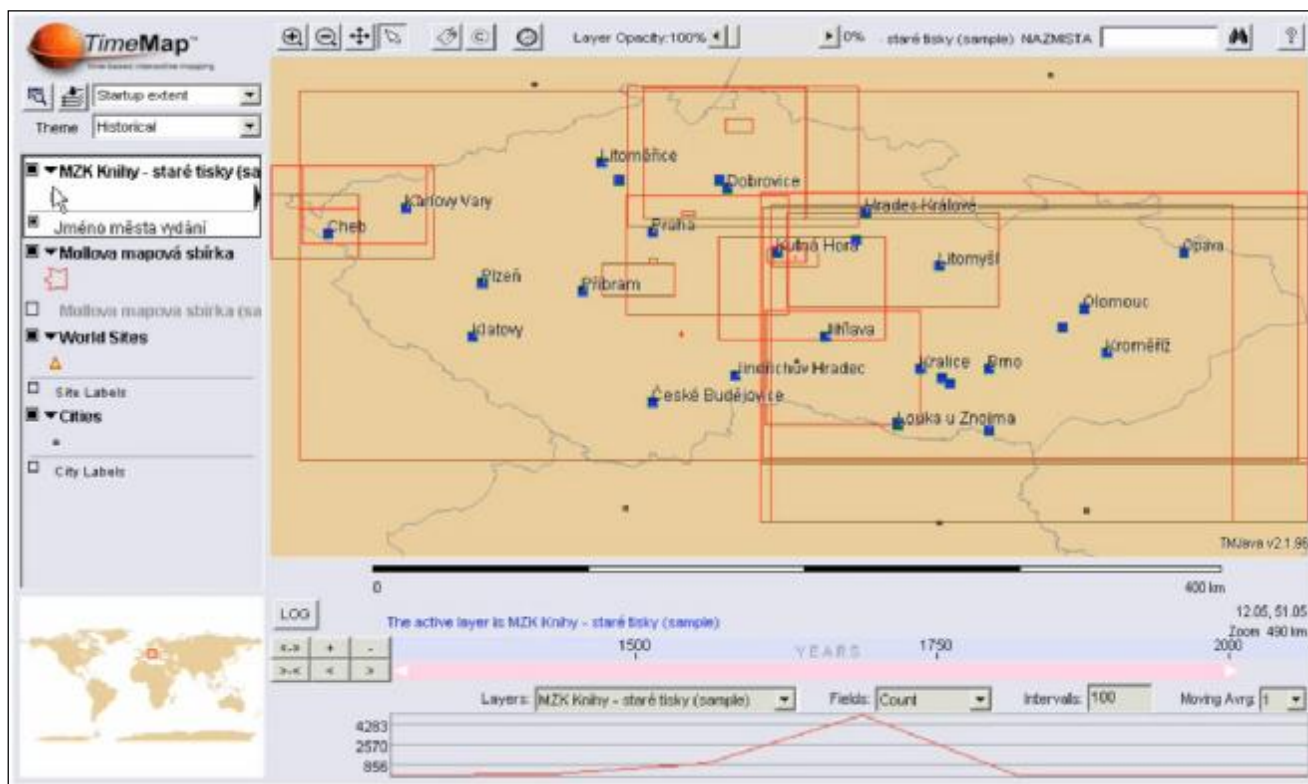
Jde tedy také o jakési centrum sběru metadat pro sbírky dokumentů indexovaných pomocí TimeMap.

Pokud totiž použijete pro svoje dokumenty TimeMap, je velmi jednoduché registrovat metadata týkající se sbírek právě do souborného katalogu (Metadata Clearinghouse) provozovaného ECAI. Můžete tak dát světu vědět o dokumentech, které spravujete.

TimeMap a fondy MZK

Pomocí TimeMap byla zpřístupněna část fondů Moravské zemské knihovny v Brně. Konkrétně se jedná o výběr z Mollovy mapové sbírky (digitalizované mapy jsou dostupné on-line) a výběr starých tisků publikovaných na území ČR (s vazbou do knihovního systému).

Vše si můžete sami vyzkoušet na adrese uvedené pod článkem. Zatím se jedná o testovací verzi, záznamy budou postupně přibývat i nastavení TimeMapu ještě čeká několik změn k lepšímu.

Obr. 3 Vzhled prostředí TimeMap s daty historických fondů MZK

Data a metadata

Pro zpřístupnění vlastních sbírek pomocí projektu TimeMap je nejvhodnější použít dodaný nástroj TMWin, který nabízí formou grafického rozhraní snadnější tvorbu metadat nutných pro TimeMap. Metadata projektu jsou ale čitelné textové XML soubory, není tedy nezbytně nutné grafické prostředí TMWin používat a otevírají se tak možnosti automatického generování těchto souborů. Většinou je ale TMWin nejsnadnější cesta.

TimeMap třídí metadata na tři základní logické celky:

MapSpace popisuje pracovní prostředí prohledávacího rozhraní, pozici a vzhled jednotlivých prvků (mapy, časové osy, atd.). Odkazuje se také na ostatní dostupná metadata a tím určuje, které informace bude možné prohledávat.

DataStore je zdrojem dat, která mají být zobrazena, nebo prohledávána. Daty jsou pro TimeMap převážně záznamy knihovního systému opatřené georeferencí (zeměpisnou šířkou a délkou) a časem, tedy vlastně metadata z knihovnického pohledu. Podporované jsou formáty DBF, CSV nebo ShapeFiles. Také je možné využít SQL serveru a data získávat např. ze serveru Oracle či jiných.

Přímá komunikace s knihovním systémem na straně TimeMap zatím není implementována. Je tedy nutné naprogramovat skript pro automatizovanou výměnu dat. Tímto způsobem je např. jednou denně proveden export dat z knihovního systému do podporovaného formátu.

Layer představuje vrstvu na prohledávací mapě. Je vytvořena na základě DataStore. V prostředí TimeMap je v přednastavené verzi nalevo od mapy viditelný seznam vrstev,

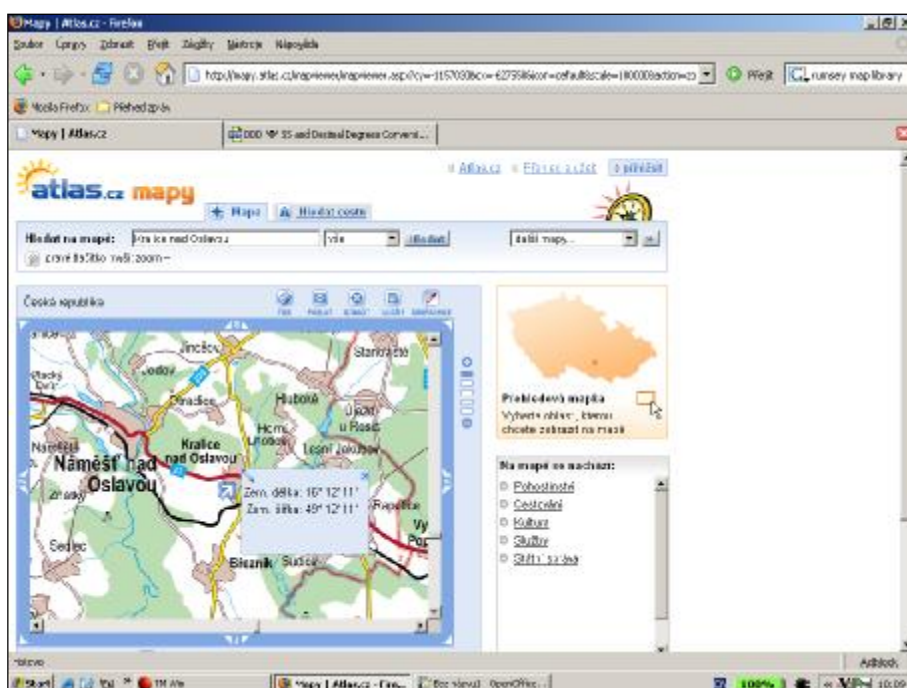
takže má uživatel možnost zvolit si aktuální vrstvu a ostatní vrstvy libovolně zapínat a vypínat.

Zprovoznění TimeMapu krok za krokem

- 1) Vytvoření dat pro TimeMap v tabulkovém editoru (OpenOffice Calc, Microsoft Excel nebo jiné). Do prvního řádku je nutné zadat názvy jednotlivých sloupců, nejlépe bez diakritiky. Nezbytné je uvést nějakou jednoznačnou identifikaci každého záznamu (ideálně ID z knihovního systému), nějaký popis, časové určení, a zeměpisnou délku a šířku.

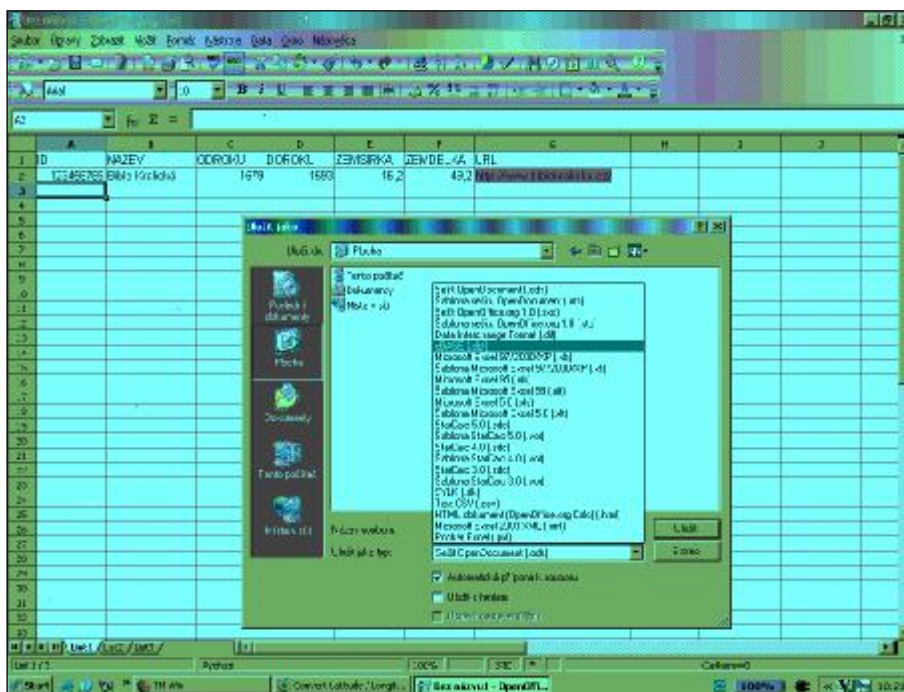
1	ID	NAMEV	ODROU	DOROKL	ZEMSKA	ZEMDEKA	LRL
2	123456789	Bmz Křokohá	1679	1580			LRL
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							
23							
24							
25							
26							
27							
28							
29							
30							
31							
32							
33							

- 2) Získání souřadnic zeměpisné šířky a délky pro území ČR je možné například na stránkách služby Atlas.cz Mapy (adresa <http://mapy.atlas.cz>), kde nad pravým horním rohem zobrazené mapy je tlačítko s funkcí souřadnice. Po kliknutí na mapu je k dispozici údaj o zeměpisné šířce i délce, který je pro TimeMap nutné zkonvertovat do stupňů s desetinným místem. Konverzi podle jednoduchého vzorce můžeme provést sami v tabulkovém editoru.

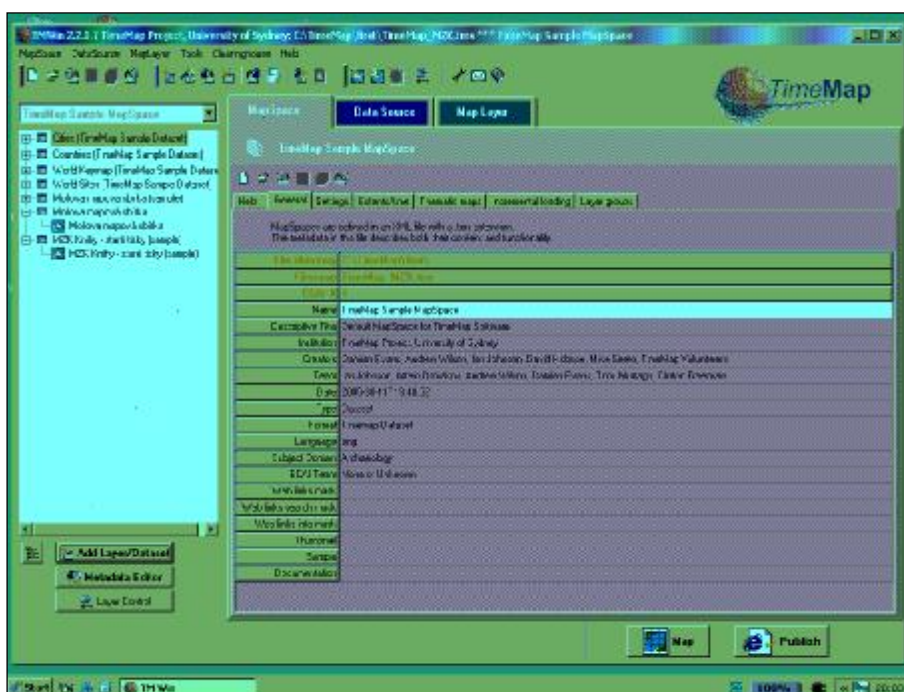

Nebo využijeme některý z on-line nástrojů, které se dají snadno najít pomocí Google (např. zadáním „convert wgs84 degrees online“).

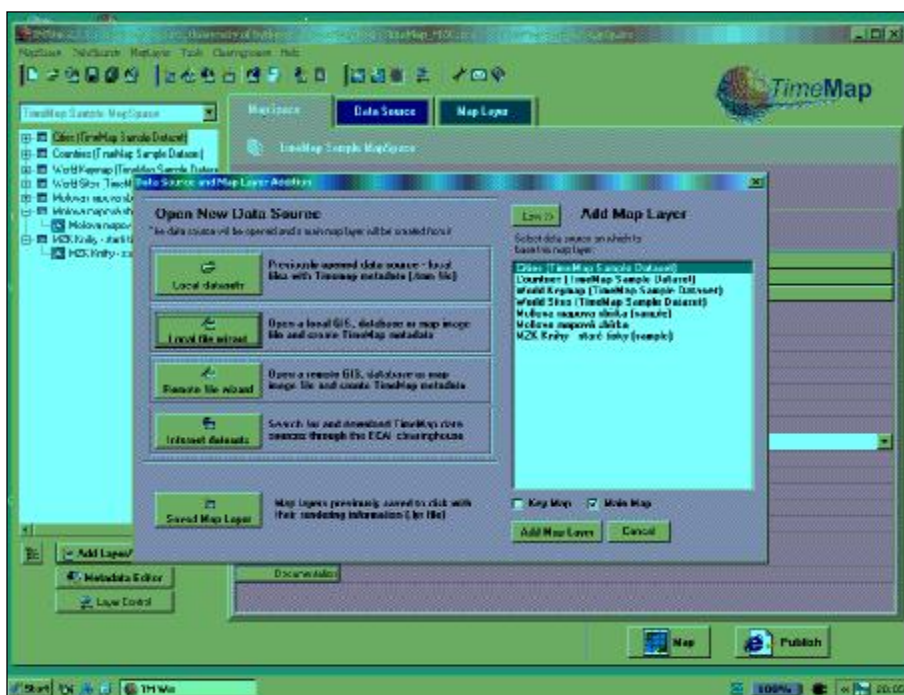
- 3) Soubor v tabulkovém editoru uložíme jako formát dBASE (DBF). Tím máme data pro TimeMap připravena k použití.

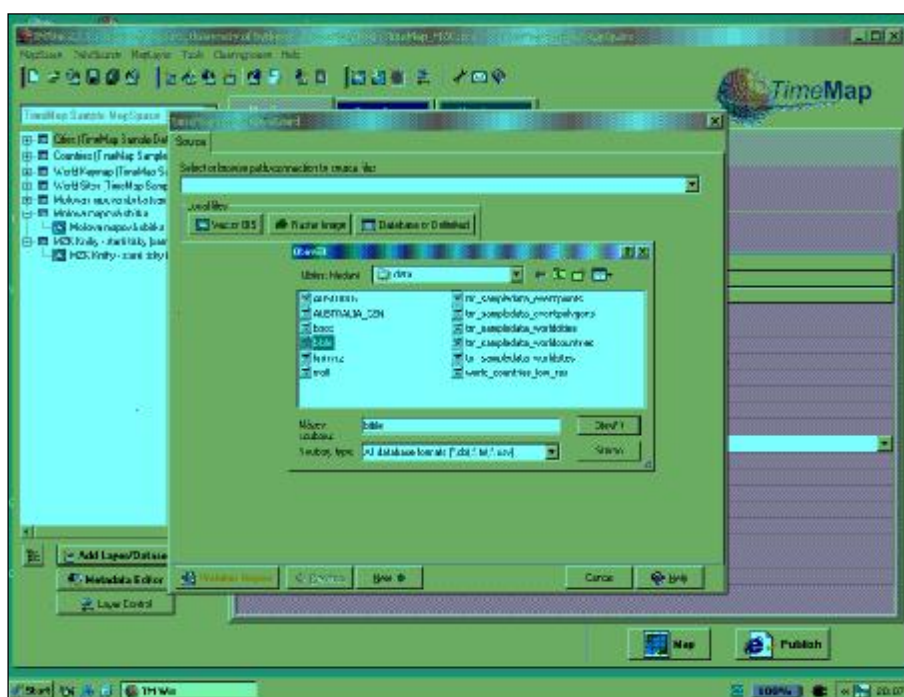
- 4) Nyní spustíme program TMWin (volně k dispozici na stránkách projektu TimeMap) abychom vytvořili Metadata naší sbírky. V TMWin se při startu automaticky otevře ukázková MapSpace. Stačí tedy stisknout tlačítko "Add Layer/Dataset" vlevo dole.

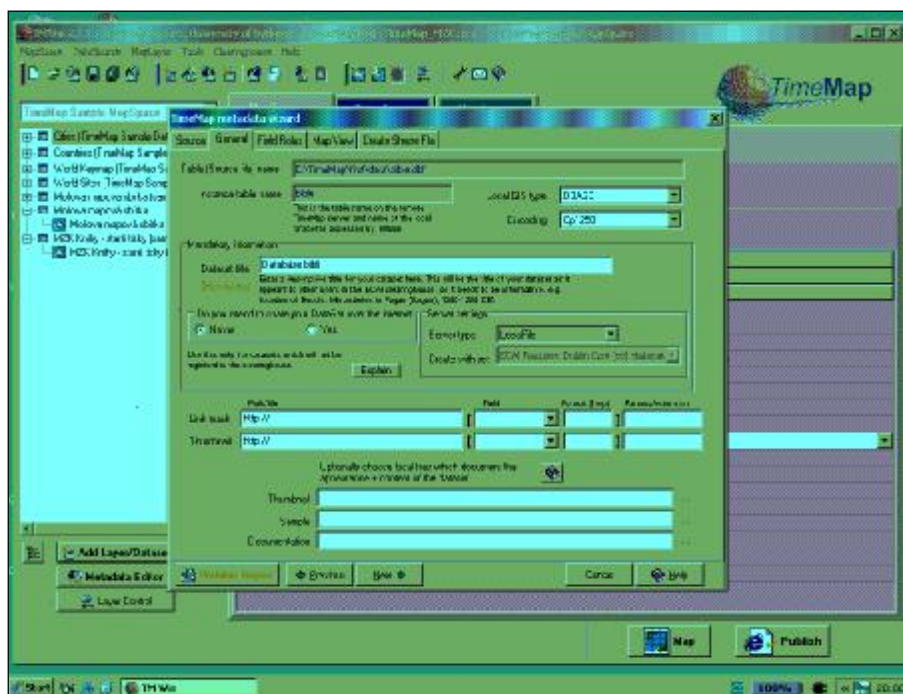
- 5) Dále budeme pokračovat přes “Local file Wizard”, tzn. průvodce, který nám tvorbu metadat pro naši sbírku usnadní.

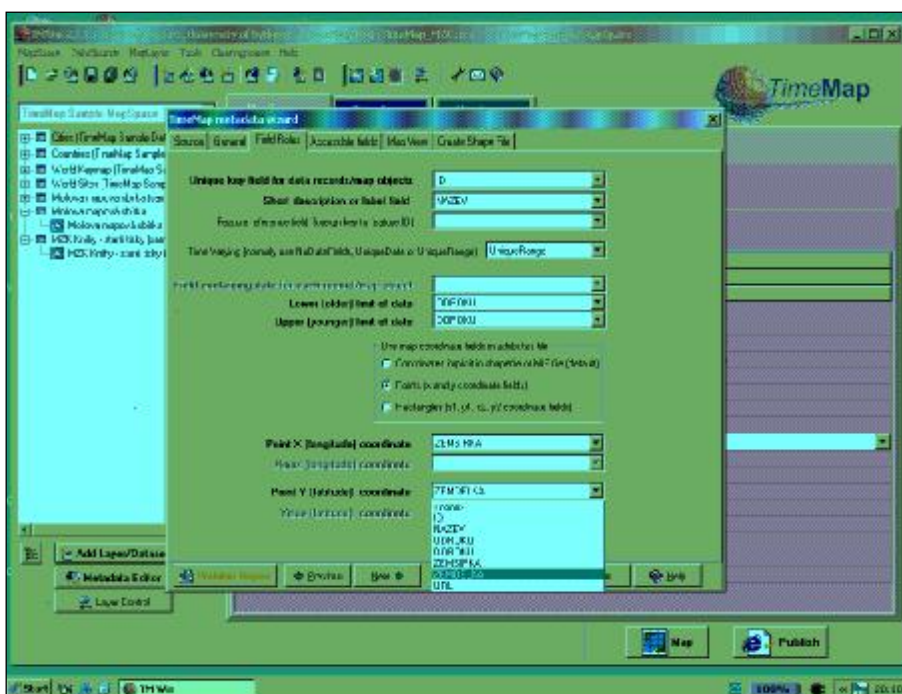
- 6) Otevřeme vytvořený soubor DBF z disku.

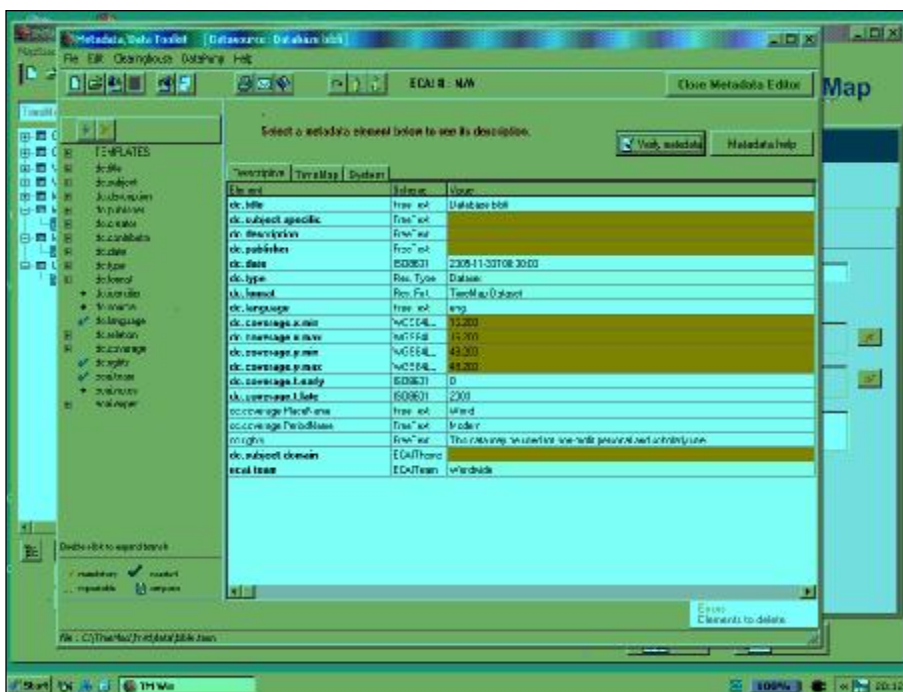
- 7) Zadáme pojmenování celé sbírky a případně i další informace. Ty ale můžeme doplnit i později. Po stisku tlačítka “Next” se dostáváme dál.

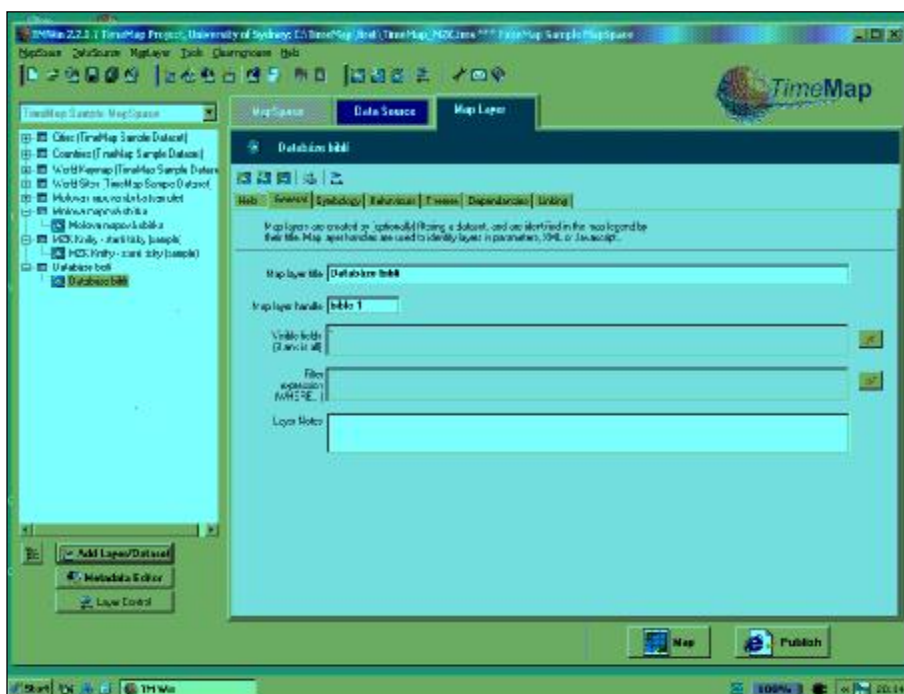
- 8) V tomto kroku určíme význam jednotlivých názvů sloupců, které jsme zadali v tabulkovém editoru při tvorbě dat. Poté dáváme stále tlačítka “Next”.

- 9) Otevře se Metadata Editor, ve kterém by již většina nutných záznamů měla být vyplněna, pomocí tlačítka “Verify Metadata” si ověříme správnost a úplnost zadaných hodnot. Pokud je nějaká hodnota vyplněna chybně, dojde k podsvícení daného pole červeně a zároveň je k dispozici text popisující, co se programu nelíbí. Uložit se podaří jen metadata, která jsou korektní. Mimochodem pro metadata je použit v TimeMapu standard Dublin Core.

- 10) Tím jsme se zadáváním dat hotovi. Pomocí tlačítka “Map”, vpravo dole, je k dispozici test hledání nad novými daty. Pomocí “Publish” je celý vyhledávací systém exportován včetně příslušných dat do formy vhodné pro vystavení na Internetu, eventuálně pro vypálení na CD-ROM.

11) Ukázka hledání v nově vytvořené sbírce.

Závěr

TimeMap nabízí zajímavé možnosti pro zpřístupnění historických fondů. Celý projekt je dostatečně otevřený a je dostupný zdarma a proto věřím, že se bude nadále rozvíjet a zlepšovat a že najde své uplatnění. Pořizujte tedy do bibliografického záznamu georeferenci! Je podporována jak v UNIMARC, tak MARC21. Zprovoznit prohledávání pomocí TimeMap pak není obtížné.

ODKAZY

Projekt TimeMap (<http://www.timemap.net>)
 Fondy MZK v TimeMapu (<http://timemap.mzk.cz>)
 Stránky prezentace (<http://www.klokan.cz/presentations/2005timemap/>)
 ECAI Clearinghouse (<http://www.ecai.org>)
 David Rumsey Map Collection (<http://www.davidrumsey.com>)
 Zoomify (<http://www.zoomify.com>)
 Atlas mapy.cz (<http://mapy.atlas.cz>)

CIDOC CRM (Conceptual Reference Model)

Zdeněk Lenhart

Se svolením autorů (Martin Doerr, Stephen Stead, CIDOC CRM SIG) je použita část jejich materiálu z konference CIDOC, Zagreb 2005.

Tento text velmi volně opisuje můj komentář k obrázkové prezentaci a nemůže ji zcela nahradit.

Úvod

Mým cílem je srozumitelným způsobem představit záležitost po výtce teoretickou, složitou a novou. Není ani možné, ani potřebné, aby s CRM přímo pracovali kurátoři a dokumentátoři v muzeích a galeriích. Ale je vhodné, aby alespoň přibližně tušili, co ta zkratka znamená.

- **CRM = model vztahů mezi pojmy**
- **CRM = zobecnění “chlívků” z katalogizačních karet**
- **CRM = “kostra” pro tvůrce SW pro dokumentaci sbírek**
- **CRM = “překladiště” pro automatizované převody dat**
- **CRM = sémantika = význam dat (smysl, obsah, souvislosti)**

CRM - co to je?

- **CRM = Conceptual Reference Model = model vztahů mezi pojmy (formální ontologie)**
- **CIDOC CRM = CRM určený speciálně pro muzejní dokumentaci.**
- **CIDOC CRM se nesnaží navrhovat, co mají kulturní instituce dokumentovat. Spíše vysvětluje logiku toho, co skutečně běžně dokumentují, a tím umožňuje (automatizovanou) výměnu a sdílení obsahu.**
- **Český překlad připravujeme, je dosud nehotový.**
- **Pro pamětníky: CIDOC CRM je dokonalejší obdoba CIDOC Data model 1993.**

Typy údajů

Jak tradiční papírové karty, tak počítačové databáze obsahují obvykle několik polí s nějakým datováním. Podobně lze najít několik polí s označením osob, několik polí s identifikačními čísly, atd.

- **Datování (datace vzniku, datum akvizice, datum zápisu, datování zobrazené události,..příklady: 25. 3. 1895, před rokem 1925, doba bronzová, gotika)**
- **Osoby (autor, zobrazená osoba, uživatel, sběratel, determinátor, správce, badatel/publicista)**
- **Identifikační označení (č.přírůstkové, č.inventární, č.výpůjční smlouvy, místo v depozitáři)**
- **Místa (vzniku, nálezu, uložení, výstavy)**
- **Události (vznik, akvizice, měření, konzervace, obecně události - narození, úmrtí, vydání knihy, revoluce, výstava)**
- **a další a další**

Třídy v CIDOC CRM 2004

Obecně se takové skupiny nazývají třídy nebo entity (classes). Model CIDOC CRM rozlišuje celkem 81 tříd. Při maximálním zjednodušení se můžeme omezit na tyto základní třídy:

- **Aktéři (osoby a skupiny)**
- **Fyzické výtvoř (předměty, stavby, zemské útvary)**
- **Pojmové objekty (idee, práva, ...)**
- **Místa**
- **Časové úseky**

- **Události**

Mezi konkrétními představiteli těchto tříd mohou být jisté vazby, vztahy.

Aktér může být účastníkem události. Událost může způsobit vznik, změnu či zánik fyzického výtvoru. Událost probíhá v nějakém časovém úseku, v nějakém místě. Fyzický výtvor se nachází na nějakém místě.

Přidejme ještě dvě základní třídy

- **Typy** (určují druh aktéra, druh fyzického výtvoru, typ události, ...)
- **Označení** (určují konkrétního aktéra, konkrétní fyzický výtvor, konkrétní událost, ...)

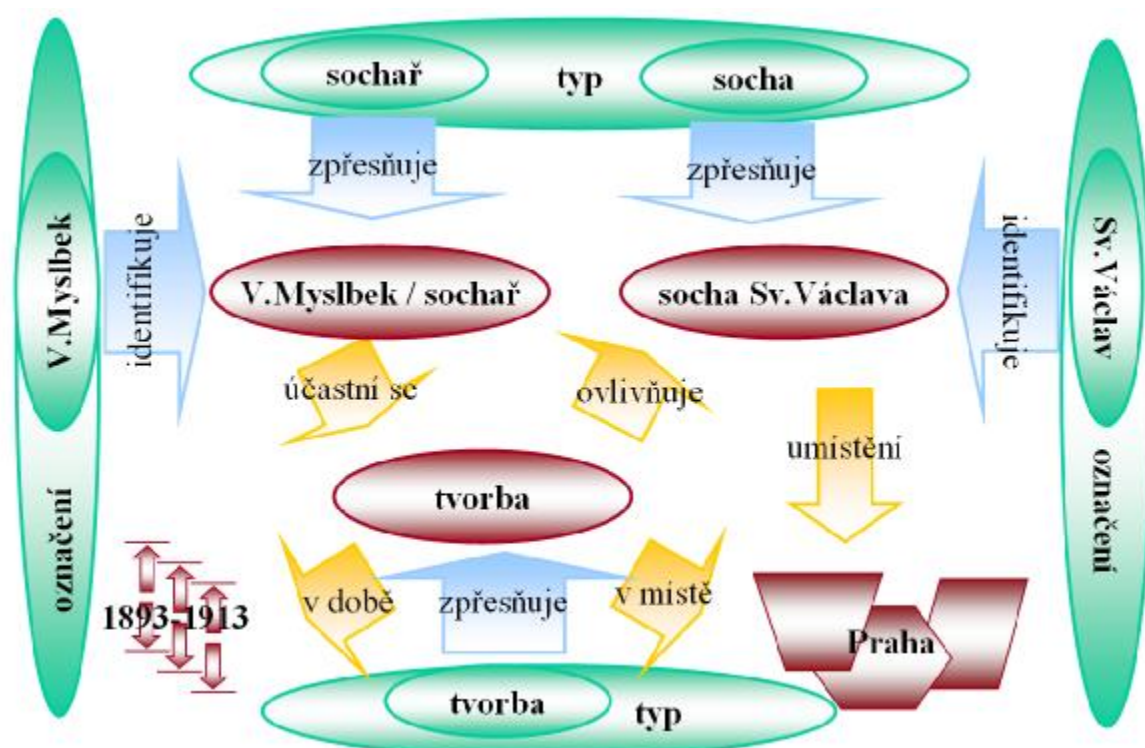
Konkrétní příklad

Není nad obrázek, zde se pokouším o jeho opis.

- Fyzický výtvor = socha sv. Václava (typ = socha, označení = sv. Václav)
- Aktér = sochař V. Myslbek (typ = sochař, označení = V. Myslbek)
- Událost = tvorba sochy (typ = tvorba)
- Časový úsek = 1893 - 1913
- Místo = Praha

Vztahy:

Myslbek byl účastníkem tvorby. Tvorba způsobila vznik sochy sv. Václava. Tvorba probíhala v době 1893 - 1913. Tvorba probíhala v Praze. Socha sv. Václava se nachází v Praze.

Druhý příklad, velmi podobný - oprava sochy Sv.Václava. Typ události je jiný (ne tvorba, ale oprava), typ aktéra je jiný (ne sochař, ale restaurátor), má jiné označení (ne Myslbek, ale

Šumbera), časový úsek je jiný (2004 - 2005). Všude však jde jen o jiné případy z těch stejných tříd.

Hierarchie tříd

Třídy v CRM nestojí vedle sebe na stejné úrovni, ale tvoří hierarchický strom, dokonce ne jednoduchý, ale s různými "srůsty" větví. Obrázek ukazuje jen část z tohoto stromu.

Na malém výseku čtyř tříd si ukážeme hlavní zásady hierarchie.

- Třídy jsou vytvořeny podle potřeb muzejní dokumentace, ne podle nějakého absolutního řádu světa.
- Podtřída vznikla, když bylo třeba některé členy třídy odlišit od ostatních.
- Podtřída "dědí" všechny vlastnosti své "nadříd" a má některé své specifické vlastnosti navíc.

Příklad ukazuje tyto třídy:

- Aktér.
- Skupina (VyVolení, Devětsil, nomádi, Národní muzeum).
- Právnícká osoba (jen skupiny s potřebnou registrací, Národní muzeum).
- Osoba (Kolumbus).

Na dalším obrázku je příklad vícenásobné podřízenosti: Inskripce (nápis na předmětu) je speciálním druhem (neboli podtřídou) Značky, jež je dále speciálním druhem Vizuální položky, ale současně je Inskripce speciálním druhem Lingvistického objektu.

Popis třídy v CRM

CIDOC CRM označuje třídy písmenem E, číslem a jménem, například E5 Událost.

Definice a popis každé z 81 tříd v CRM je poměrně dlouhá kapitolka. Proberme si definici podrobněji:

V úvodu je formou výčtu bezprostředních nadříd a podříd dáno zařazení v hierarchii tříd.

Následuje slovní popis významu a smyslu třídy, co zahrnuje a co ne.

Pod popisem je série příkladů, obvykle nejsrozumitelnější část definice.

Zbytek definice pak obsahuje (obvykle velmi obsáhlý) výčet tzv. vlastností (properties). Vhodnějším překladem než "vlastnost" by bylo "vztah" či "souvislost", neboť jde o propojení na jiné třídy. Zde například na řádku s označením P11 vidíme, že naše třída Událost "měla účastníka" ze třídy Aktér. Podobně P7 říká, že Událost "probíhala" v nějakém Místě.

Vlastnosti/vztahy (properties)

- **Vlastnosti/vztahy plní roli podobnou slovesu v gramatice s podmětem a předmětem.**
- **Napoleon se zúčastnil bitva u Slavkova Aktér se zúčastnil Událost**
- **opačným směrem: Bitva u Slavkova měla účastníka Napoleon Událost měla účastníka Aktér**
- **obousměrný zápis: Událost měla účastníka (se zúčastnil) Aktér**
- **Tzv. vlastnost (property) je tedy (obvykle obousměrný) vztah mezi dvěma třídami. Jedna třída se označuje jako definiční obor, druhá jako obor hodnot této vlastnosti. Matematicky disponovanější čtenář si může místo vlastnost dosadit slovo funkce.**
- **Vlastnosti mají kvantifikátory (mnoho : mnoho, jedna : mnoho, ...), některé vlastnosti/vztahy jsou nutné, jiné jsou jen možné. To však již jde nad rámec tohoto zjednodušeného výkladu.**
- **Celkem je v CIDOC CRM popsáno 132 vlastností.**

Popis vlastností v CRM

CIDOC CRM označuje vlastnosti písmenem P, číslem a slovesným vyjádřením, například "P11 měla účastníka (zúčastnil se)". Slovesné vyjádření se uvádí ve dvou variantách, varianta v závorce je určena pro opačný směr čtení.

Definice vlastnosti začíná uvedením definičního oboru a oboru hodnot.

Následuje výčet bezprostředních nadvlastností a podvlastností, neboť i vlastnosti lze seskládat do hierarchie, zejména z důvodu dědičnosti jejich charakteristik.

Nikdy nechybí kvantifikace.

Základní částí definice je slovní popis a vysvětlení vlastnosti, k čemu je určena apod.

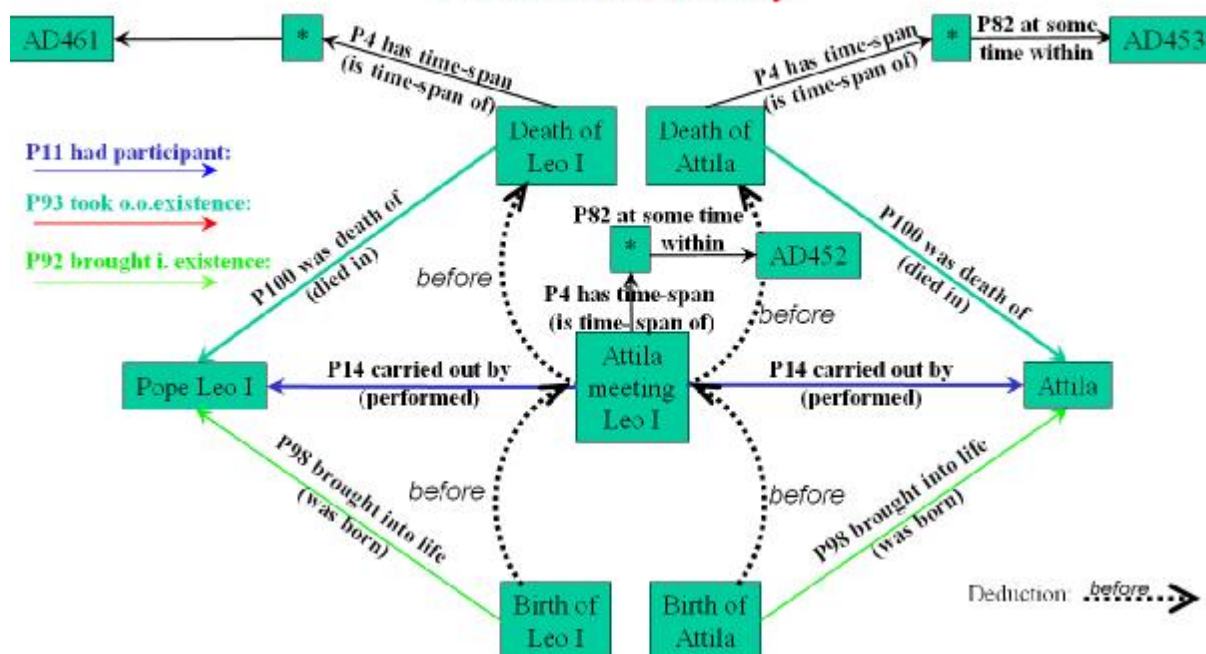
Nejsrozumitelnější z celé definice bývají závěrečné příklady.

Zbytek definice pak obsahuje (obvykle velmi obsáhlý) výčet tzv. vlastností (properties). Vhodnějším překladem než "vlastnost" by bylo "vztah" či "souvislost", neboť jde o propojení na jiné třídy. Zde například na řádku s označením P11 vidíme, že naše třída Událost "měla účastníka" ze třídy Aktér. Podobně P7 říká, že Událost "probíhala" v nějakém Místě.

Grafické znázornění CRM

Při grafickém znázornění se třídy značí jako nevybarvené obdélníky a vlastnosti jako spojnice mezi nimi. Označení třídy je v obdélníku, označení vlastnosti je v oválné, výrazně podbarvené "bublině", vsazené do spojnice. U spojnic jsou připsány kvantifikátory. Podřízenost tříd v hierarchii je znázorněna rovněž spojnicemi tříd, ale místo výrazného oválu vlastnosti je ve spojnici malý půlkruh (bod případného větvení při více podřízených) a šipka směrem k nadřízené třídě. Vzhledem ke složitosti vazeb však lze jakžtakž přehledně graficky znázornit vždy jen malý výsek z celého modelu CRM. Diagram popisující setkání Attily s papežem ilustruje, jak snadno může výsledek popřít očekávání.

Vlastnosti/vztahy

Útěcha

- Pro běžnou práci nemusíte o CRM vědět zhola nic.
- Inženýři programátoři musí zajistit, aby každý kus informace patřil do nějakého “šuplíku” v CRM modelu, tj. pro každé políčko na kartě musí určit do které třídy CRM patří. Mluvíme o “namapování” na CRM.
- Bude-li tak postaven či dodatečně namapován každý dokumentační systém (Demus, Bach, ...), tak si přes šuplíky CRM mohou vyměňovat či spojovat data.
- CRM je velmi otevřený, každá třída může mít připojený poznámkový text, tj. klasický volný slovní popis.
- CRM je postaven tak, že se počítá s jeho rozšířeními pro speciální obory a situace.
- V konkrétní realizaci naopak ani zdaleka nemusí být implementovány všechny třídy definované v CRM.

Proč CRM ?

Podívejme se na příklad knihoven a porovnejme si situaci:

- **Knihovny**
 - řada různých systémů (TINLIB, Aleph, LANius, KpWin, ...)
 - jediný obecně používaný formát - MARC
- **Muzea**
 - řada různých systémů (Demus, Bach, ...)
 - řada různých standardů (CIDOC, CDWA, VRA Core, Dublin Core, ...)
 - žádný obecně používaný formát

Dosud jediným zobecněním pro oblast muzeí je CRM. Přitom ale CRM není ekvivalentem či analogií ke standardu MARC, CRM je daleko abstraktnější.

- CRM je formálně popsán “matematický” model oblasti zájmu muzejní dokumentace, lze jej strojově realizovat.
- Pokud se povede namapovat muzejní systémy na CRM, umožní to převody

- dat beze ztráty jejich smyslu, významu, beze ztráty vztahů mezi nimi.
- CIDOC CRM je podle autorů v závěrečné fázi schvalování a stává se mezinárodní normou ISO.

Kam patří CRM ?

V procesu standardizace muzejní dokumentace můžeme rozlišit tři oblasti nebo etapy:

- **1. Data structure (typy, velikosti a názvy polí v tabulkách a formulářích)**
 - **CIDOC Information Categories 1995**
 - **CDWA = Categories for the Description of Works of Art**
 - **VRA Core Categories**
 - **Dublin Core**
 - **MARC = Machine-readable Cataloguing, a další**
- **2. Data values (výrazy, fráze, názvy)**
 - **tezaury: AAT, ULAN, TGN, ...**
- **3. Data content (co kam, v jaké formě)**
 - **AACR = Anglo-American Cataloguing Rules**
 - **CCO = Cataloguing Cultural Objects**

Pokud však formalizujeme sémantiku, vnitřní smysl a význam dat včetně všech souvislostí, tak se pohybujeme v jiné rovině:

- **Data meaning (obsahový význam, vztahy) je nad tím vším**
 - **CIDOC CRM = Conceptual Reference Model**

CCO = Cataloguing Cultural Objects

Na závěr si dovolím ještě malou odbočku ke standardu CCO, jenž byl vydán letos, viz <http://www.vraweb.org/ccoweb/>. Vydává jej VRA = Visual Resources Association a jeho poslání lze vyjádřit jako otázkou "co kam psát?", všímá si tedy obsahu (data content). Je ovšem výslovně určen jen pro oblast umění, zejména vizuálního, určitě není vhodný pro sbírky přírodních a technických věd. Je otázkou, zda je možné pro tyto obory vytvořit nějaký kompatibilní komplement k CCO, a kdo jej vytvoří. Prosazovat v oblasti muzeí standard platný jen pro část muzeí nemusí být správná cesta vpřed. Nicméně CCO je velmi podrobný, rozsáhlý a pravděpodobně i praktický.

ODKAZY

www.citem.cz	(CITeM (Metodické centrum pro rozvoj informačních technologií v muzejnictví))
cidoc.ics.forth.gr	(CIDOC CRM (Conceptual Reference Model))

RFID – efektivní správa a inventarizace fondů

Jindřich Vobora

Radiofrekvenční identifikace (RFID)

Technologie radiofrekvenční identifikace (RFID) je založena na principu vyhledávání radiovými vlnami, která slouží k bezkontaktní identifikaci objektů. Její historie sahá do druhé poloviny minulého století, kdy se především používala pro monitoring zvířat. Vzhledem k jejím nesporným přednostem se následovně rozvinula a přizpůsobila pro používání prakticky ve všech oblastech průmyslu a trhu. V současnosti je tato technologie nedílnou součástí našeho každodenního života. Ať již se jedná o čipové platební karty, přístupové systémy v kancelářských budovách či na sportovištích, nebo pro platbu dálničních poplatků pro mezinárodní automobilovou dopravu. V oblasti průmyslové výroby pak napomáhá k efektivnějšímu sběru dat o pohybu zboží a sledování výrobních procesů. V horizontu několika let pak můžeme očekávat nástup této technologie v obchodní síti, kdy radiofrekvenční čipy nahradí dnes používaný čárový kód.

Prvky RFID

Systémy radiofrekvenční identifikace se ve své podstatě skládají ze dvou základních prvků:

1. snímacího zařízení, kterým je anténa pro vysílání a příjem dat z identifikačního prvku v různých variantách;
2. identifikační prvek, kterým je čip s anténou obecně nazýván jako radiofrekvenční čip.

Identifikační prvky můžeme rozdělovat podle následujících 3 kritérií:

1. Použité frekvence
 - vysoká: 850 – 950 MHz a 2,5 – 5 GHz;
 - střední: 10 – 15 MHz (knihovny 13,56 MHz);
 - nízká: 100 – 500 kHz.
2. Způsobu napájení
 - aktivní: obsahují zdroj napájení, čímž je umožněna velká čtecí vzdálenost, na druhé straně ale omezená životnost dle kapacity zdroje;
 - pasivní: získávají energii z pole vytvářeného snímacím zařízením.
3. Způsobu zápisu dat
 - R/O (read only): předprogramovaný unikátní kód;
 - WORM (write once read more): jednou lze uložit data, která nelze měnit;
 - R/W (read write): plně přepisovatelný.

RFID v knihovnách

Základem systému radiofrekvenční identifikace v knihovnách, tak jako i v jiných oblastech, je radiofrekvenční čip, který je umístěn v dokumentu. Vybavení knihovny dalšími prvky RFID pak závisí na požadavcích dané knihovny. Tyto jednotlivé prvky (pracovní stanice pro personál, ruční asistent, bezpečnostní brány...) se dají pořizovat průběžně, tak jak rostou nároky, nebo finanční možnosti knihovny.

Radiofrekvenční čip

Radiofrekvenční čip pro systémy RFID používané v knihovnách pracují na frekvenci 13,56MHz, která nabízí vyšší přenosovou rychlost informací, vyšší bezpečnost a není citlivá na vlhkost. Díky antikoliznímu vybavení umožňuje „hromadné“ čtení, takže je možné při

vypůjčování a vracení dokumentů zpracovávat více položek současně. Pro vzájemnou kompatibilitu musí čipy splňovat normy ISO 15693 a 18000. Čipy jsou vyráběny pro všechny typy médií, ať již se jedná o knihy, časopisy nebo CD a DVD. Při výběru radiofrekvenčních čipů by měl být kladen důraz na kvalitu zpracování ve smyslu odolnosti proti mechanickému poškození, délce záruky (doživotní záruka na životnost nosného média) a kvalitu lepidla, které by mělo být těžko odstranitelné.

Adaptační stanice è

Toto zařízení slouží pro převod dat z čárového kódu na RFID čip. Obsahuje snímač čárového kódu, snímací zařízení RFID a automatický podavač štítků. S adaptační stanicí lze zpracovat průměrně 800 dokumentů za hodinu. Adaptační stanice je umístěna na pojízdném vozíku pro snadnou manipulaci mezi regály.

☞ Pracovní stanice pro personál

Pracovní stanice pro personál je jádrem výpůjčního pultu. Jejím prostřednictvím uskutečňuje personál výpůjčky a vracení položek. Může pracovat současně s čtečkou čárového kódu, to pro případ kdy knihovna nemá vybaven celý fond RFID čipy. Lze ji též využívat pro převod dat z čárového kódu na RFID čip, obdobně jako adaptační stanici.

Digitální knihovní asistent è

Digitální knihovní asistent je mobilní zařízení, sloužící pro práci s dokumenty. Provádí běžné úkony týkající se čtení z polic, vracení do polic, třídění, vyhledávání, odstraňování chybně zařazených položek a hledání výjimek. Lze ho použít ke snímání bezpečnostního statutu položek v případě alarmu. Současně provádí snímání z polic, vyhledávání a snímání inventáře. Lze do něj uložit informace o více jak milionu položek. Otočná anténa usnadňuje čtení z vysokých a nízkých polic. Největší přínos však poskytuje při revizi knižního fondu, kdy dokáže zpracovat asi 5000 položek za hodinu.

☞ SelfCheck

SelfCheck je systém pro provádění samoobslužných výpůjček čtenáři. Výrazně zjednodušuje postup samoobslužného vypůjčování. Zpracovává položky s čárovým kódem a RFID čipy. K jeho ovládání slouží dotyková obrazovka, která prostřednictvím animovaných pokynů provádí čtenáře jednotlivými kroky výpůjční procedury.

☞ SmartCheck – RFID

SmartCheck je systém pro vrácení položek mimo otevírací dobu knihovny. Umisťuje se do prostor, které jsou čtenáři přístupné 24 hodin denně, tedy většinou do venkovní zdi budovy obdobně jako peněžní bankomat. Při proceduře vrácení položek opět navede animovanými pokyny na obrazovce čtenáře jednotlivými kroky procesu. Přihlásí čtenáře, identifikuje položku, otevře prostor, zapíše návrat do KIS, aktivuje bezpečnostní status čipu a vytiskne stvrzenku.

Za samotným SmartCheckem může být umístěn SmartSorter, což je automatické zařízení na třídění knih podle předem zadaných parametrů pro jejich následovně snadnější řazení do polic.

Bezpečnostní branky ☞

Bezpečnostní branky se umisťují u východu z knihovny a slouží jako ochrana proti neoprávněnému odnesení dokumentů z knihovny. Při takovém pokusu o neoprávněné vynesení dokumentů z knihovny spustí akustický a vizuální alarm. Branky lze napojit na vchodový turniket, kamerový systém či jiné zařízení dokumentující či ztěžující odchod z knihovny.

Výhody RFID v knihovnách

Zavedení technologie radiofrekvenční identifikace do knihovny přináší výhody jak pro čtenáře, tak pro samotný personál. Čtenáři ocení zrychlení procesů vypůjčování a vrácení položek ať prostřednictvím SelfChecku tak přímo u výpůjčního pultu, nebo možnost vrácení mimo otevírací dobu knihovny. Zaměstnanci knihovny pak, díky digitálnímu asistentovi, budou schopni několikanásobně rychleji provádět inventarizace fondu a udržovat jeho správné třídění. Ten jim také pomůže najít špatně založené knihy, což je například u fondu čítajícím 100.000 položek velmi obtížné. U výpůjčního pultu pak ocení urychlení procesu díky možnosti zpracování více položek současně, což v neposlední řadě podstatně přispěje k ochraně jejich zdraví před chronickými nemocemi pohybového aparátu.

Závěr

RFID je bezesporu velmi atraktivní technologií, která umožní poskytovat knihovnám nové služby pro své čtenáře. Takto zmodernizované provozy knihoven budou pro čtenáře velmi atraktivní a jistě zůstanou i nadále vyhledávanými centry pro získání informací.

Technologie RETROKON jako komplexní nástroj pro digitalizaci a zpřístupnění katalogů, kartoték a soupisů prostřednictvím internetu

Miroslav Bareš

Úvod

Základ technologie RETROKON vznikl před deseti lety v souvislosti se zahájením retrospektivní konverze (převodu lístkových katalogů a bibliografických soupisů z původní papírové do digitální podoby) v Národní knihovně České republiky. Jedná se o originální českou technologii, která je výsledkem spolupráce Národní knihovny České republiky (knihovnická část) a firmy Comdat (vývojová a programátorská část a zajištění provozu). Od počátku se jednalo o komplexní technologii, jejíž modulárnost umožňovala postup po etapách. Za uplynulých deset let bylo s využitím této technologie zpřístupněno zhruba deset miliónů bibliografických a katalogizačních záznamů různých českých knihoven, což znamenalo zásadní zlom ve smyslu otevření a širokého zpřístupnění jejich fondů nejen místním uživatelům, ale prostřednictvím internetu i uživatelům vzdáleným.

Desetiletá praktická zkušenost a její nasazení v různých českých knihovnách umožnily technologii dokonale prověřit, odladit a optimalizovat. V průběhu deseti let se dosti zásadně změnil pohled na možnosti a meze využití jednotlivých etap technologie RETROKON. Na jedné straně došlo k dramatickému nárůstu přenosových rychlostí v síti internet, které umožnily široké využití obrazových katalogů. Na druhé straně se nenaplnila očekávání a plány o financování úplné retrospektivní konverze katalogů českých knihoven (ve smyslu jejich úplného převodu do strukturované podoby umožňující vícehlediskové prohledávání v online katalogu), čímž došlo k podstatnému posunu časových horizontů. Byl-li při vývoji technologie před deseti lety akcentován především modul strukturování (tagování), v průběhu uplynulých deseti let se ukázal jako stejně důležitý modul zpřístupnění naskenovaných obrazových katalogů. Tento modul byl podstatně zdokonalen a obohacen o možnost objednávání dokumentů. Z modulu KATIF, který sloužil ke zpřístupnění neskennovaných katalogů Národní knihovny ČR vznikl postupně modul NRIS, v jehož rámci jsou zpřístupněny katalogy řady českých knihoven (souborný katalog českých knihoven v obrazové podobě) i informace o postupu retrospektivní konverze v českých knihovnách. Omezená dostupnost finančních prostředků si vynutila zejména ve velkých knihovnách postup po etapách a vyřazení záznamů méně využívaných dokumentů z první fáze úplné retrospektivní konverze. Z požadavku na snadnou a spolehlivou evidenci postupu retrospektivní konverze a management velkých týmů pracovníků v dlouhodobém časovém horizontu v rámci jedné instituce nebo skupiny institucí se zrodil modul Informační systém pro retrospektivní konverzi (RIS), který byl na základě požadavku na přehled o retrospektivní konverzi a její management v celonárodním měřítku částečně transformován v Národní informační systém pro retrospektivní konverzi (NRIS).

Cílem této prezentace je představit technologii RETROKON v celé její komplexnosti pracovníkům knihoven, kteří většinou znají pouze některé z modulů, dále pak pracovníkům archivů, muzeí, galerií a dalších paměťových institucí

Projekty realizované technologií RETROKON:

- Retrospektivní konverze národní bibliografie (cca 500tis. záznamů)
- GK NK (cca 500tis. záznamů)
- GK Slovanské knihovny (cca. 300tis. záznamů)
- Katalog parlamentní knihovny (70tis. záznamů)
- Katalog knihovny ČSOB
- a další

Jádro technologie RETROKON

Jádro technologie RETROKON se skládá ze čtyř po sobě následujících modulů (fází), které jsou stejně dobře využitelné jako celek i jednotlivě. Použitelnost jádra technologie RETROKON je univerzální – bez ohledu na charakter a velikost instituce. V následujícím textu budou popsány jednotlivé moduly (fáze) v celkovém kontextu i separátně.

1. Skenování a zpřístupnění
2. Přepis
3. Strukturování (tagování)
4. Revize

Jednotlivé fáze včetně příslušných programů jsou vyobrazeny na následující obrázku. V první etapě je pro skenování využíván program Comdat Artif. V následujících etapách jsou využívány postupně programy Comdat TifText a ProTag. Tyto tři programy tvoří jádro technologie RETROKON. Jádro společně s programy RIS a NRIS (podrobnější popis následuje v dalších kapitolách) tvoří celý komplex RETROKON.

obr. 1

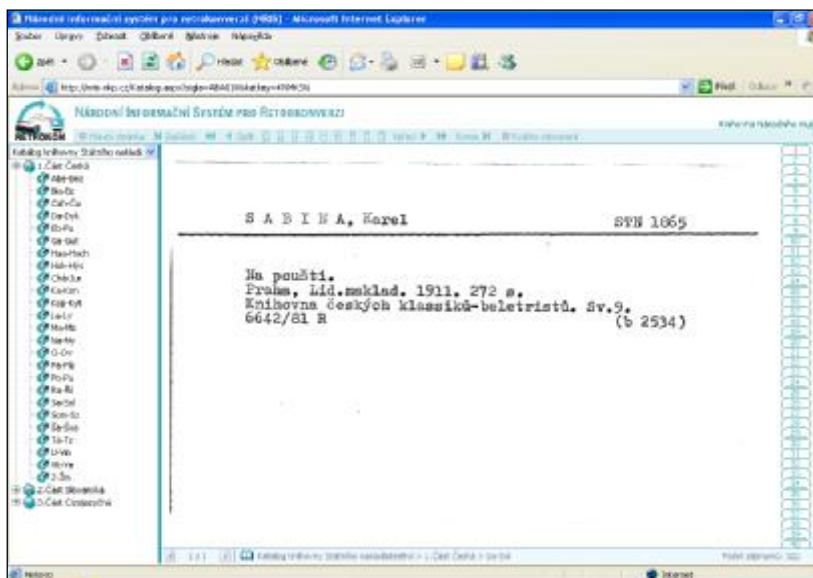
*Skenování a
zpřístupnění*

Skenování

První fází jádra technologie RETROKON je pořízení obrazové kopie katalogu skenováním a jeho následné zpřístupnění pro internet. Skenování katalogů na vysokokapacitních skenerech umožní pořídit obrazovou kopii katalogu v relativně krátkém časovém období týdnů až měsíců (například skenování generálních katalogů Národní knihovny ČR probíhalo v několika směnách tempem 20 000 lístků denně). Doba skenování závisí na rozsahu katalogů a jejich charakteru (u vysoce využívaných katalogů je žádoucí minimalizovat dobu a rozsah jejich odstavení) a množství dostupných finančních prostředků. Skenování se provádí v místě instalace katalogu nebo je katalog postupně převážen z knihovny do místa skenování a následně vrácen zpět v původním stavu (obvyklý způsob zpracování).

Zpřístupnění

Neskenované lístky vytvoří základ pro zpřístupnění na internetu. Na adrese <http://katif.nkp.cz> (obr. 2), kde se nachází naskenované katalogy Národní knihovny ČR.

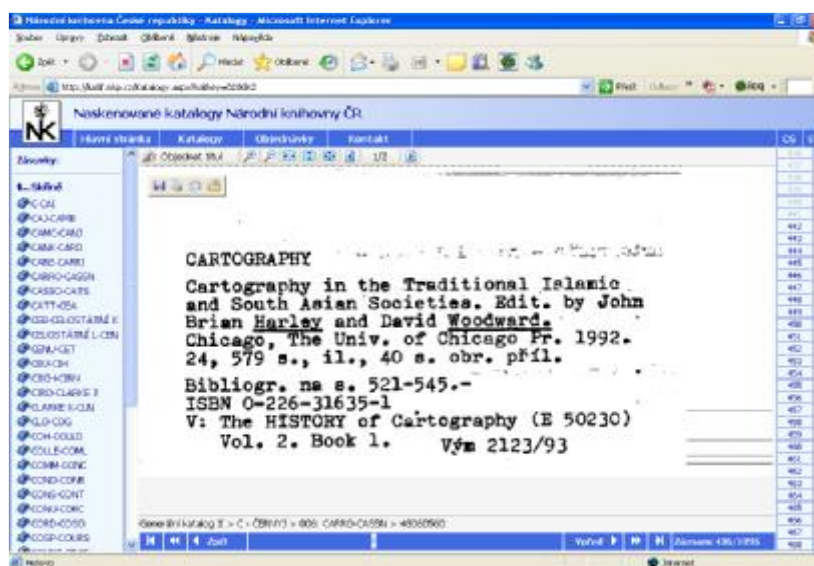

obr. 2

Pro
přehledný

snadný a

přístup k záznamům prostřednictvím internetu byl vytvořen systém NRIS <http://nris.nkp.cz> (obr. 3), který umožňuje prohlížení libovolného katalogu zařazeného v systému.

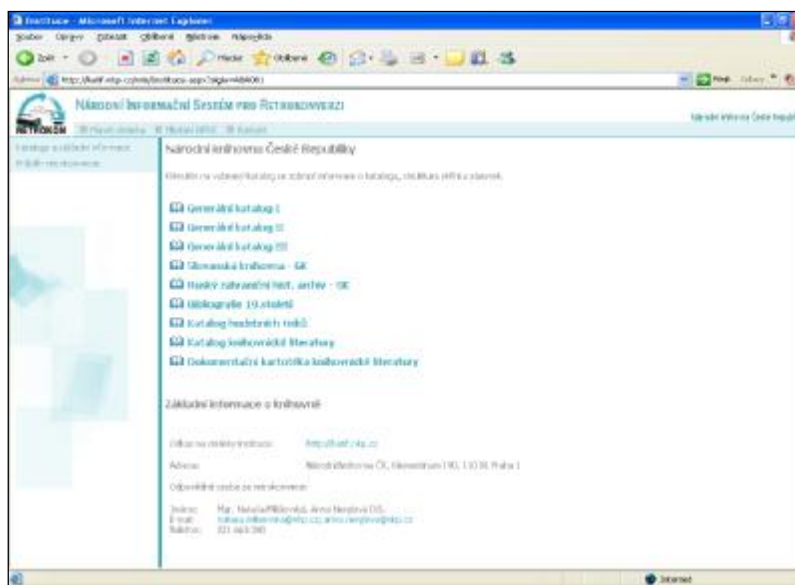
obr. 3

Úvodní
nabízí

stránka
seznam

zúčastněných knihoven a zároveň souhrn základních informací o systému NRIS a jeho významu. Počet knihoven zařazených do systému není limitován a je průběžně rozšiřován. Součástí systému se může stát libovolná česká knihovna, která o účast projeví zájem. Na konci roku 2004, kdy je připravována tato publikace, je v systému zařazeno 8 knihoven se svými 44 katalogy a 9.364.366 záznamy.

Po výběru kterékoli z nabízených knihoven získává uživatel přehled katalogů zveřejněných danou knihovnou (obr. 4)

obr. 4

Základem zpřístupnění katalogů je obrazová prezentace jejich záznamů. Po výběru katalogu se uživateli zobrazí stromová struktura řazení záznamů v katalogu a základní informace o vybraném katalogu.

Pro výběr konkrétního záznamu z katalogu je uživateli k dispozici jak stromová struktura katalogu s abecedním řazením, tak dvě sady ovládacích prvků v horní a pravé části obrazovky. Sada ovládacích prvků v horní části obrazovky umožňuje sekvenční prohledávání záznamů a sada prvků vpravo přímý přechod na konkrétní záznam. Obě formy dohledání záznamu – sekvenční a přímý přechod na záznam – lze vzájemně kombinovat a libovolně mezi nimi přecházet.

Sekvenční procházení katalogu umožňuje procházet katalog po jednotlivých záznamech (listování) nebo rychlý posun po desítkách záznamů s možností volby přibližného umístění záznamu. Na pravé straně obrazovky jsou znázorněna pořadová čísla záznamů z vybrané oblasti. Kliknutím na konkrétní číslo se uživateli zobrazí odpovídající záznam. Uživatel může také měnit kvalitu zobrazení záznamů ve dvou úrovních. Nižší kvalita zobrazení umožňuje rychlejší procházení katalogu a vyšší kvalita výrazně zlepšuje čitelnost záznamů.

Systém umožňuje objednávat díla z naskenovaných záznamů. Na pozadí vybraného záznamu vyplní čtenář objednávací formulář (obr. 5), který je odeslán ke zpracování do knihovny. Objednávky jsou vyřizovány systémem RIS. O stavu zpracování objednávky je čtenář průběžně informován dvěma způsoby, prostřednictvím e-mailu nebo www rozhraní.

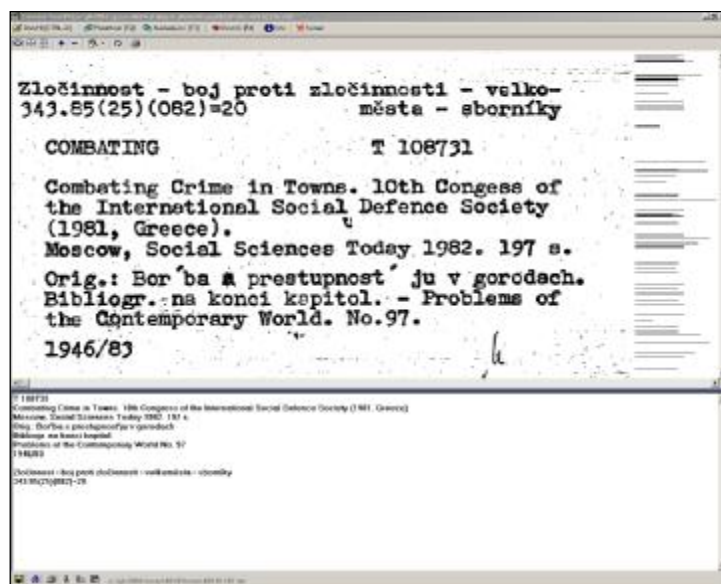
obr. 5

Neskenování katalogů a jejich zpřístupnění v obrazové podobě je rychlé a v porovnání s úplnou retrospektivní konverzí katalogů i levné. Může sloužit jako definitivní varianta i jako

varianta přechodná v případech, kde je plánována (a s ohledem na vysokou míru využití i dostatečné finanční zabezpečení i reálná) úplná retrospektivní konverze katalogů. Výsledkem úplné retrospektivní konverze je text strukturovaný v souladu s mezinárodními standardy, jejichž aplikace umožňuje využití v různých systémech a zemích) a vícestřediskové prohledávání podle různých selekčních kritérií. Neskenovaný katalog velmi usnadňuje a racionalizuje úplnou retrospektivní konverzi, ať již je prováděna přímo v rámci integrovaného knihovnického systému nebo s využitím dalších modulů technologie RETROKON, které jsou popsány dále.

Přepis

Cílem této etapy je převedení obrazové podoby záznamů do nestrukturovaného textového tvaru. Přepis může být prováděn dvěma způsoby. Automatickým OCR (Optical Character Recognition) přepisem je možné zpracovat kvalitní strojem psané záznamy. Pro ruční přepis méně kvalitních předloh byl vyvinut program Comdat TextIf. (obr. 6)

obr. 6

Strukturování (tagování)

V této etapě dochází ke strukturování textu do podoby odpovídající národním nebo mezinárodním standardům. Pro tento účel byl vyvinut program ProTag, který dává uživateli možnost snadné a efektivní tvorby strukturovaných záznamů. Jednotlivá slova nebo řetězce znaků přenáší uživatel do odpovídajícího pole struktury záznamu, přičemž může využít řadu podpůrných nástrojů (slovníky frekventovaných výrazů, automatické strukturování v případech, kde je možné stanovit jednoznačný algoritmus, náhrada velkých a malých písmen a/nebo celých slov atp.). Obr. 7 je ukázkou strukturování záznamu do polí a podpolí bibliografického formátu UNIMARC. Uvedenou „masku“ je však snadné modifikovat pro libovolný výstupní formát.

Revize

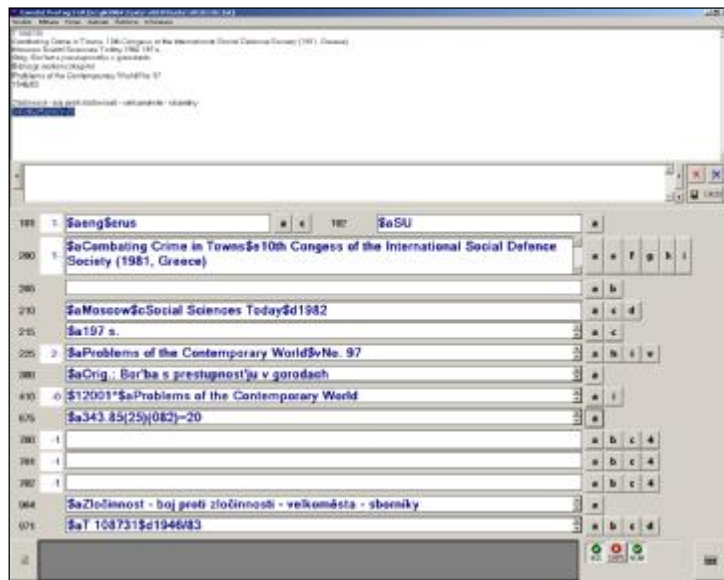
Závěrečnou fází retrospektivní konverze je provedení revize zpracovaného záznamu. Revize záznamu je nevyhnutná pro dosažení potřebné kvality záznamů. Revizi strukturované podoby záznamu obvykle provádí zkušený knihovník na základě původní obrazové podoby záznamu. K provádění revizí slouží program Comdat Rev2003.

RIS – systém pro řízení retrospektivní konverze

Systém RIS jako celek je cenným nástrojem pro správu a řízení retrospektivní konverze

Systém RIS má třívrstvou architekturu na principu klient-server a je instalován v síťovém prostředí knihovny. Základní vrstvu systému tvoří databázová vrstva. Střední vrstvou je část

business logiky, která poskytuje služby všem uživatelům, kteří mají instalovanou klientskou část systému nebo mohou přistupovat také vzdáleně přes internet.

obr. 7

Systém RIS umožňuje realizaci a řízení následujících způsobů zpracování lístkových katalogů

- Vyhledávání a přebírání záznamů z externíchází - protokol Z39.50
- Retrokonverze
- Rekatologizace

Správa objednávek

V tomto modulu jsou poskytovány služby související se zpracováním a vyřizováním objednávek. Objednávky, které byly vytvořeny čtenáři prostřednictvím www rozhraní na internetu, nebo pracovníky jiných knihoven v rámci meziknihovni výpůjční služby, jsou zpracovávány systémem RIS.

Systém registruje objednávky a vede evidenci jejich zpracování. Po přijetí a registraci objednávky systém automaticky vytiskne objednáci lístek, který slouží pro interní potřebu knihovny při procesu vyhledání a následném předání čtenáři. Další informace o průběhu zpracování objednávky dostává čtenář průběžně elektronickou poštou nebo si je může na základě čísla objednávky vyhledat přes www rozhraní.

Objednávkový systém vede samostatně evidenci objednávek a statistiku pro každou studovnu zvlášť. Knihovna pak má přehled o počtu objednávek v jednotlivých studovnách a úspěšnosti jejich zpracování.

Označování záznamů

Označování záznamů je základním nástrojem pro seskupování a třídění záznamů podle předem daných kritérií. Pro označování záznamů slouží příznaky. Příznaky jsou volně definovatelné na základě daných kritérií. Uživatel si předem pro každý katalog nadefinuje skupinu příznaků, která charakterizuje vlastnosti záznamů v určitém katalogu. Z této skupiny vybírá jednotlivé příznaky a přiřazuje je ke konkrétním záznamům. Příznaky je možné přesouvat mezi katalogy, aby nebylo nutné totožné příznaky definovat pro každý katalog zvlášť.

Příklady kritérií pro definování příznaků:

- jazyk
- časové hledisko
- rukopisné záznamy
- specifický jazyk
- specifické písmo
- způsob retrokonverze
- vyřazení z retrokonverze

- ...a další libovolné příznaky dle požadavku uživatele

Podle příznaků jsou záznamy následně seskupovány a přiřazovány odborným pracovníkům ke zpracování v rámci retrospektivní konverze. Případně je s nimi jinak nakládáno v souvislosti s jejich specifickým charakterem.

Řízení retrospektivní konverze

Hlavní službou poskytovanou systémem RIS je řízení retrospektivní konverze. Jak bylo uvedeno v úvodu, technologie Retrokon probíhá ve třech 4 fázích. Tyto fáze na sebe bezprostředně navazují. Na výstupu každé z fází je určitá forma záznamu, která je meziproduktem, se kterým dále pracuje na vstupu fáze následující. Výstupem celého procesu je pak záznam v požadované struktuře a odpovídající kvality. V uvedené tabulce jsou znázorněny jednotlivé etapy, procesy, ke kterým v nich dochází a výstupní tvar záznamu v dané etapě.

	proces	podoba záznamu
I. etapa	skenování	obrazová
II. etapa	přepis	nestrukturovaný text
III. etapa	strukturování	strukturovaný text
IV. etapa	revize	zrevidovaný strukturovaný text

I. etapa, tvoří samostatný celek a jejím cílem je vytvoření obrazové podoby katalogu a její zpřístupnění pro internet. Vzhledem k tomu, že se jedná o etapu se specifickým způsobem řízení a zároveň jsou zde často zpracovávány katalogy, u nichž se nepočítá s úplnou retrospektivní konverzí, není zahrnuta do RIS. Proto je RIS navržen pro řízení etap následujících po skenování záznamů.

Závěr

V současné době existuje v České republice kvalitní, prakticky dokonale ověřený a spolehlivý nástroj pro retrospektivní konverzi katalogů, který byl využit v řadě českých knihoven a s určitými modifikacemi i v knihovnách zahraničních. Do Národní knihovny České republiky přijíždí každoročně řada zahraničních návštěv, které se zajímají právě o technologii RETROKON. Nejedná se jen o pracovníky knihoven, ale stále častěji i o pracovníky archivů, muzeí, galerií a dalších institucí. Technologie RETROKON může být snadno modifikována i pro jejich potřeby a mohou ji využít buď jako celek, nebo její jednotlivé moduly. Cílem této publikace bylo představit technologii RETROKON v celé její komplexnosti pracovníkům knihoven, kteří většinou znají pouze některé z modulů, dále pak pracovníkům archivů, muzeí, galerií a dalších paměťových institucí, které hledají vhodný způsob pro převod svých rozsáhlých katalogů, kartoték a nejrůznějších soupisů do digitální podoby a jejich zpřístupnění prostřednictvím internetu. Věříme, že technologie RETROKON pro ně může být řešením nebo alespoň inspirací.

DALŠÍ INFORMACE A KONTAKTY

Další užitečné informace a dokumenty naleznete na těchto adresách:

<http://retrokon.nkp.cz>

http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/VISK/VISK5.htm

Knihovnické dotazy k technologii RETROKON zasílejte na adresu bohdana.stoklasov@nkp.cz, technické dotazy na adresu mbares@comdat.cz.

Projekt Digitální knihovna AV ČR a vývoj systému Kramerius Martin Lhoták

Koncem roku 2004 vznikl návrh projektu Digitální knihovna AV ČR, který byl přijat v rámci programu Informační společnost Grantové agentury AVČR. Cílem projektu je zkoumání, vývoj a aplikace metod, postupů a nástrojů pro vytvoření Digitální knihovny AV ČR a s ní související infrastruktury. Účelem této digitální knihovny je zpřístupnit vědecké publikace vydávané Akademií věd a další relevantní odbornou literaturu. Projekt je řešen v období let 2005 - 2009. Podmínky pro řešení tohoto projektu jsou dány především díky digitalizačnímu pracovišti, kterým disponuje Knihovna AV ČR.

Digitalizační centrum KNAV bylo zprovozněno na počátku roku 2004 a do konce roku 2005 se zde digitalizovalo více než 500 000 stran. Pracoviště disponuje moderní a výkonnou technikou a programovým vybavením. Současná kapacita je v provozu na jednu osmihodinovou směnu cca 50 000 stran měsíčně a jeho služby mohou využít i ostatní instituce. Pracoviště disponuje jedním barevným knižní skenerem Digibook RGB 10000 formát A1 a dvěma černobílými skenery Zeutschel OS 7000 formát A2. Pro grafické úpravy je využíván software Book Restorer. Metada jsou pořizovány v systému Sírius vyškovské firmy Elsynt Engineering a pro zpřístupnění digitalizovaného materiálu je provozován systém Kramerius.

Řešení projektu lze rozdělit do několika oblastí:

1. *Selekce a akvizice titulů*

- jedná se tituly vydvané AV ČR a jejími předchůdkyněmi retrospektivně až do roku 1893
- v 1.fázi nejvyužívanější tituly časopisů
- v 2. fázi historicky a informačně významné tituly
- v 3. fázi zbývající tituly – kompletace veškeré produkce AV ČR a předchůdkyň
- souběžné řešení začlenění v současnosti vydávaných titulů
- do budoucna možný výběr vědeckých titulů vydaných mimo AV ČR
- problematika kompletace – základem fondy KNAV a knihoven ústavů AV ČR
- ošetření IPR - Intellectual Property Rights , právní analýza

2. *Digitalizace*

- stanovení technických parametrů- rozlišení 400-600 DPI, graf. formáty
- optimalizace digitalizačního workflow
- příprava, popis, digitalizace, grafické úpravy, kontrola kvality, (metadata, OCR, archivace, publikování)
- optimalizace produkčního systému
- kvalita OCR, automatizovaný popis, automatizované kontroly, přebírání dat z jiných systémů (Z39.50)

3. *Digitální dokument*

- specifikace struktury digitálního objektu (DO)
- specifikace metadat
- deskriptivní, strukturální, administrativní (včetně technických) a IPR
- DTD Kramerius, METS, MODS, MPEG 21 DIDL, PREMIS

- konverze mezi formáty
- perzistentní identifikace DO (DOI, PURL,...)
- specifikace archivních a prezentačních formátů
- vzájemné propojení DO
- propojení s vnějšími databázemi
- transformace born-digital dokumentů

4. Digitální knihovna

- výchozí je open source systém Kramerius
- správa digitálních objektů (DO)
- řízení přístupu k DO
- vyhledávání (metadata, plné texty)
- prezentace uživatelům (graf. formáty)
- interoperabilita (OAI-PMH, OpenURL, Z 39.50)
- persistentní identifikátory

Aktuální výstupy projektu jsou přístupné na <http://kramerius.lib.cas.cz/>.

Další informace o projektu a digitalizačním pracovišti KNAV - <http://digit.lib.cas.cz/>.

Systém Kramerius - funkce v rámci projektu, vývoj

Systém Kramerius je v podstatě výkladní skříň projektu. Na základě získaných poznatků probíhá jeho vývoj podle potřeb projektu. Systém obsahuje před koncem roku 2005 celkem 22 titulů a 335 000 stran.

Kramerius je od počátku (2003) vyvíjen jako open source software pod licencí GNU GPL. V rámci projektu budou zkoumány vhodné metody přístupu k digitálním objektům a možnosti sofistikovaného vyhledávání - zajišťuje se napojení na vyhledávací systém Convera RetrievalWare, umožňující podobnostní vyhledávání a pracující s českou sémantikou. Důraz bude kladen na výběr a implementaci nejvhodnějších standardů pro metadata, pro komunikaci s jinými systémy (např. OpenURL, OAI-PMH) a pro persistentní identifikaci. V rámci projektu budou aplikovány výsledky výzkumu právě na tento software z toho důvodu, že výsledky projektu budou prostřednictvím tohoto systému s velmi nízkými náklady přímo využitelné v dalších institucích při vytváření digitálních knihoven. Systém pro zpřístupnění nemůže zajistit funkci systému pro zpracování, který zajišťuje v KNAV komerční software, pro ruční editaci metadat je ovšem možné využít XML editor XMetal, do kterého je již v současné době implementováno momentálně dodržované DTD pro periodika a monografie. Open source řešení bude vhodné využít při vytváření Digitální knihovny AV ČR zejména pro případy, kdy autorská či vydavatelská práva neumožní zpřístupnit data na serveru KNAV, ale bude nutno je vystavit na serveru pracoviště AV ČR, které taková práva vlastní. Totéž platí i pro využití mimo AV ČR.

Kramerius, současný stav

- podpora DTD pro periodika a monografie dle definice NK ČR
- import XML a obrazových souborů
- podpora grafických formátů DjVu, JPG, PNG, PDF
- OAI-PMH server
- nekvalifikovaný Dublin Core - DTD periodika
- kvalifikovaný Dublin Core – DTD monografie

- export na CD/DVD pro offline použití
- metadata + fulltext search (Convera RetrievalWare)
- kvalitnější listování na úrovni stránek, výtisků a ročníků

Kramerius, plán 2006

- generování vícestránkových PDF
- fulltextové vyhledávání pro open source
- analýza implementace standardů pro metadata (METS, PREMIS,...)
- začlenění do portálu JIB
- podpora PURL
- analýza (+ implementace?) náhledů na výsledky

Kramerius – další možnosti vývoje

- fulltextové sémantické vyhledávání (Convera)
- implementace standardů METS, MODS, MARC21, PREMIS
- rozšíření metadat o další úroveň
- (archivační metadata, collection level metadata, ...)
- rozšíření metadat pro vyhledávání, články
- další typy dokumentů – staré tisky, archiválie,...?
- propojení s knihovními systémy
- OpenURL, DOI

V rámci projektu byl systém Kramerius v roce 2005 rozšířen např. o plnotextové vyhledávání systémem Convera RetrievalWare, kvalitnější listování v dokumentech a OAI-PMH server s kvalifikovaným Dublin Core pro DTD monografie. Zajištěna je podpora formátů JPG, PNG a PDF.

Kramerius je funkčním systémem, který se snaží řešitelé projektu dále rozvíjet, aby byl kvalitním řešením pro provozování Digitální knihovny AV ČR. Úkolů a nevyřešených otázek je stále dost. Iniciativa a podpora vývoje tohoto volně dostupného softwaru a jeho využití pro vlastní digitální knihovnu dalšími institucemi je samozřejmě velmi vítána.

Teze Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektro-nických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010

Bohdana Stoklasová

Úvod

Zadání a cíle

Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010 vznikla na podkladě zadání formulovaného jako dílčí cíl Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010

http://knihovnam.nkp.cz/docs/Koncepce04_10.doc takto:

Zpracovat koncepci trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR jako důležité složky kulturního dědictví a umožnit jejich využívání současným i budoucím generacím. Vytvořit legislativní, organizační a technické předpoklady pro shromažďování, trvalé uchování a zpřístupnění publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů jako důležité složky kulturního dědictví.

Koncepce vychází z platné české legislativy pro danou oblast, kterou představují především :

Knihovní zákon

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm

Zákon o neperiodických publikacích

http://www.nkp.cz/pages/weba_zakonpv_neper.htm

Tiskový zákon

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon46.htm

a Autorský zákon

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/x00-121.htm.

Širší kontext vytváří Státní informační a komunikační politika

http://knihovnam.nkp.cz/docs/SIKP_def.pdf

Koncepce navazuje na evropské trendy, iniciativy a projekty, zejména pak na nejnovější iniciativu *i2010: Digitální knihovny*

http://europa.eu.int/information_society/activities/digital_libraries/doc/cs_comm_digital_libraries.pdf

Časový horizont Koncepce do roku 2010 vychází z časového horizontu *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010* a iniciativy *i2010: Digitální knihovny*. Jedná se o maximální časový horizont, na který lze při prudkém rozvoji oblasti digitálních dokumentů a technologií dnes dohlédnout a racionálně naplánovat další rozvoj i finanční prostředky potřebné ke splnění stanovených dílčích etap i cílového stavu v roce 2010.

Záměrem Koncepce bylo vytvořit stručný a jasný obraz současného stavu i cílového stavu v roce 2010 v oblasti shromažďování, trvalého uchování a zpřístupnění tradičních i digitálních dokumentů a vymezit podmínky nezbytné pro dosažení cílového stavu.

Struktura

Koncepce je strukturována do tří základních okruhů. Po počátečním obecném uvedení do problematiky následují tabulky mapující heslovitě současný stav i žádoucí rozvoj v dílčích oblastech a cílový stav v roce 2010. Součástí tabulek jsou i finanční prostředky, bez jejichž

přidělení nelze cílového stavu dosáhnout ani se mu přiblížit. Závěr Koncepce přináší souhrn žádoucího vývoje do roku 2010 i specifikaci podmínek pro jeho naplnění.

Rozdělení dokumentů podchycených v rámci Koncepce do čtyř skupin: tradiční dokumenty, digitalizované historické dokumenty, digitalizované novodobé dokumenty a publikované digitální dokumenty odráží reálná specifika jednotlivých skupin i strukturu zadání Koncepce. Ačkoli konečným cílem pro rok 2010 je integrace všech čtyř skupin v jednoduchém a jednotném uživatelském prostředí s podstatně širším záběrem a sortimentem služeb, než které nabízejí dnešní knihovny, portály, vyhledávače a jiné systémy, specifika jednotlivých skupin reálně existují a budou existovat i v budoucnosti, stejně tak jako specifické požadavky jejich specializovaných uživatelů.

Tradiční dokumenty

Koncepce se v souladu se zadáním soustředí především na shromažďování, trvalé uchování a zpřístupnění kulturního dědictví. Oblast tradičních (papírových i nepapírových) dokumentů je dnes legislativně, organizačně i terminologicky relativně stabilní. Jsou zde poměrně jasně stanovené gesce za shromažďování, trvalé uchování, ochranu i zpřístupnění těchto dokumentů. Podle platné legislativy tvoří jádro celého systému Národní knihovna ČR (dále Národní knihovna) a Moravská zemská knihovna, které mají právo úplného povinného výtisku neperiodických i periodických dokumentů. Obě instituce zřizuje Ministerstvo kultury. Právo úplného povinného výtisku má ještě Vědecká knihovna v Olomouci zřizovaná krajem. Systém dotvářejí další krajské knihovny s právem regionálního povinného výtisku a specializované knihovny s příslušným oborovým nebo jinak specializovaným vymezením. V oblasti knihovnické nejsou nutné pro tradiční dokumenty žádné zásadní legislativní ani organizační změny – je jen třeba, aby příslušné pověřené instituce (tj. jak vydavatelé, tak knihovny) legislativu důsledně dodržovaly. K tomu ovšem nestačí jejich snaha a dobrá vůle – na straně knihoven je nutné vytvořit adekvátní prostorové i materiální podmínky. Názorným příkladem této potřeby je v současné době Národní knihovna stojící v centru celého systému, která disponuje prostorem pro ukládání nových přírůstků pouze do roku 2010. Pokud nebude včas realizována novostavba pro novodobé fondy a služby Národní knihovny, dojde ke kolapsu celého systému. Dalším velkým rizikem pro tradiční dokumenty je (kromě minimálních finančních zdrojů na jejich retrospektivní doplňování) pomalá digitalizace ohrožených dokumentů vytištěných na kyselém papíře a/nebo silně opotřebovaných používáním. Oblast tradičních a digitálních dokumentů od sebe dnes nelze oddělit a jejich vzájemné návaznosti budou v souvislosti s rozvojem technologií stále těsnější. V současné době je již většina tištěných dokumentů de facto odvozena z původní digitální předlohy, což pochopitelně vyvolává otázku, zda a jak dlouho je udržitelný systém odevzdávání pouze finální tištěné podoby pro archivaci a její následné digitalizace.

Situace je relativně dobrá v oblasti shromažďování, trvalého uchování a zpřístupňování těchto tradičních dokumentů, které platná česká legislativa svěřila knihovnám. Ačkoli dokumenty stojící mimo citovaný legislativní rámec nejsou předmětem této Koncepce, nelze odhlédnout od rizik nenávratného zmizení části především audiovizuálních dokumentů, které jsou dnes „územím nikoho“. I pro tyto dokumenty by měla vzniknout kromě účinné legislativy koncepce trvalého uchování a zpřístupnění.

Publikované digitální a digitalizované dokumenty

Optimistická konstatování týkající se tradičních dokumentů rozhodně neplatí pro oblast publikovaných digitálních ani digitalizovaných dokumentů. V této poměrně nové oblasti panuje nejasné vymezení gescí a neustálená terminologie. Důsledkem dlouhodobého podcenění a podfinancování celé této oblasti je stav, kdy rychle a nenávratně mizí podstatná část kulturního dědictví.

Národní digitální knihovna jako jádro České digitální knihovny

Spolupráce knihoven v oblasti shromažďování, uchování a zpřístupnění digitálních dokumentů v mezinárodním kontextu zpravidla legislativně i institucionálně navazuje na

mechanismus shromažďování, trvalého uchování a zpřístupnění dokumentů tradičních. Knihovny, které v minulosti spolupracovaly a nadále spolupracují na tvorbě národního archivu tradičních dokumentů, vytvářejí zcela logicky páteř pro nově vznikající národní digitální archiv nebo národní digitální knihovnu. Protože termín Národní digitální archiv je širší (archiv bude vznikat postupně na základě spolupráce různých paměťových institucí), bude v této Koncepci pracovně používán termín Národní digitální knihovna. Vybudování a spolehlivé fungování Národní digitální knihovny tvoří těžiště předkládané Koncepce, za jejíž naplnění nese odpovědnost Ministerstvo kultury. Za odbornou koordinaci a praktickou realizaci odpovídá Národní knihovna.

Národní digitální knihovna nevzniká ve vakuu, ale v širším kontextu České digitální knihovny. Postavení Národní digitální knihovny jako jádra České digitální knihovny i její vztah k ostatním subsystémům názorně vysvětlují grafické vyjádření a komentář k němu. Národní digitální knihovna (uprostřed) je tvořena vybraným souborem publikovaných digitálních i digitalizovaných dokumentů kvalifikovaných jako základ národního kulturního dědictví určeného k trvalému uchování a zpřístupnění současným i budoucím uživatelům. Základ Národní digitální knihovny již byl položen. Digitální dokumenty tvořící jádro národního kulturního dědictví jsou shromažďovány, uchovávány a zpřístupňovány v rámci tří národních projektů: Manuscriptorium (digitalizované historické dokumenty), Kramerius (digitalizované novodobé dokumenty) a WebArchiv (publikované digitální dokumenty). Jádro národního kulturního dědictví by mělo být logicky spravováno i financováno Ministerstvem kultury. Širší Česká digitální knihovna je však tvořena velkým množstvím dalších digitálních dokumentů oborového, regionálního, institucionálního i jiného charakteru. Pouze některé z těchto zdrojů se kvalifikují jako nejcennější součást národního kulturního dědictví. Za shromažďování, trvalé uchování (na centrálním datovém úložišti nebo lokálních datových úložištích) i zpřístupnění zdrojů mimo „jádro“ národního kulturního dědictví nesou odpovědnost (včetně finanční) resortně příslušná ministerstva, regiony, instituce atd. Tento model do značné míry kopíruje osvědčený model shromažďování, trvalého uchování a zpřístupňování tradičních dokumentů. Existence dvou velkých knihoven zřizovaných Ministerstvem kultury v centru systému je výhodou nejen s ohledem na možnou dělbu prací (která již v dílčích oblastech intenzivně probíhá) – jejich umístění skýtá do budoucna zároveň možnost dislokace datových úložišť do dvou poměrně vzdálených lokalit. Doplnění systému na principu regionálním a oborovém je u nás již dlouhodobě funkční a prověřené. I v těchto subsystémech existuje a bude existovat řada významných projektů. Vícezdrojové financování České digitální knihovny je nezbytnou podmínkou její životaschopnosti.

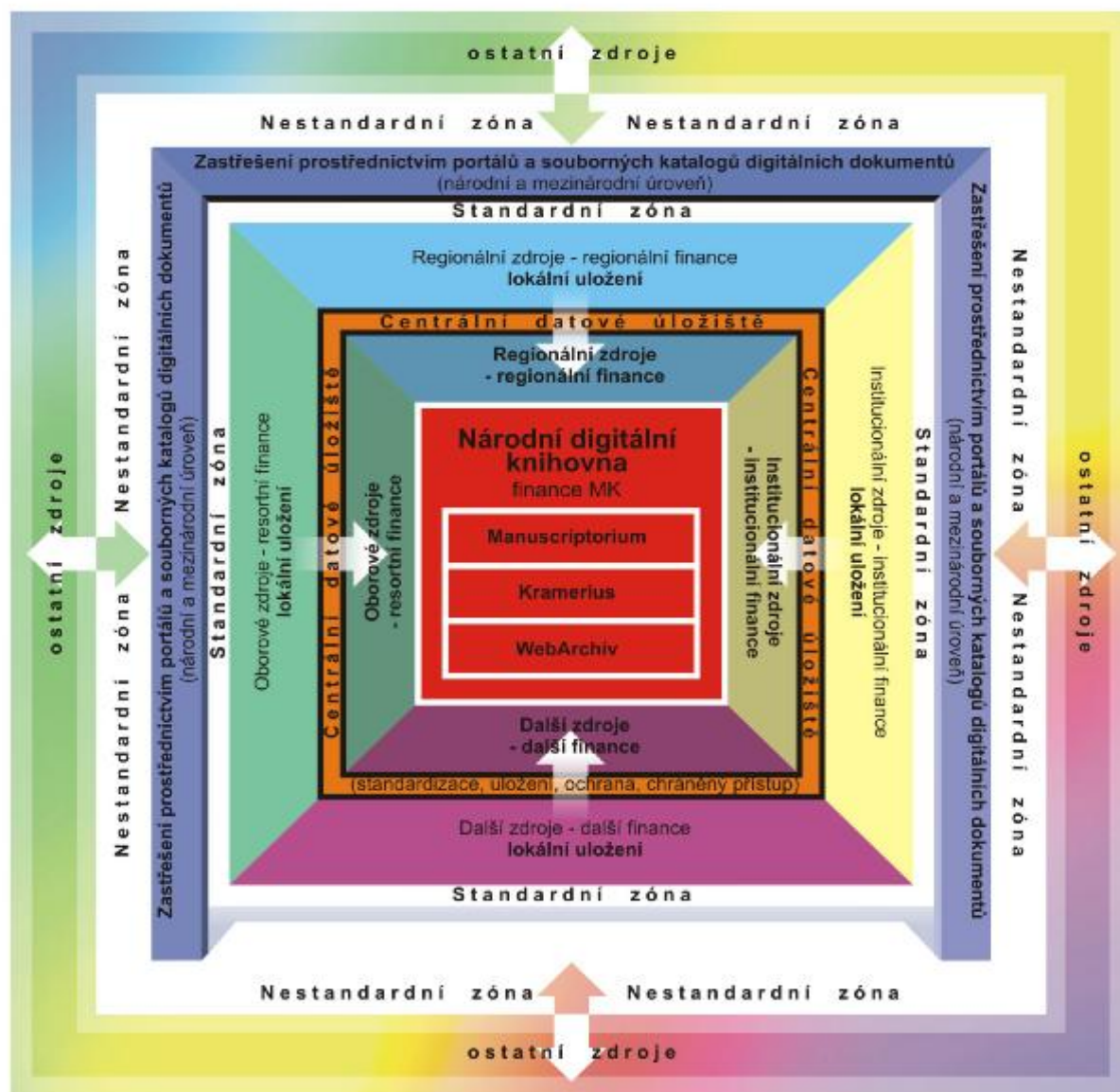
Standardní a nestandardní zóna

Digitální zdroje a příslušná metadata, které vznikají v souladu mezinárodními standardy a/nebo jejich národními modifikacemi a interpretacemi, spadají do standardní zóny a je možné je zastřešit prostřednictvím národních a mezinárodních portálů a souborných katalogů. Mimo standardní zónu vzniká a existuje množství dalších digitálních dokumentů, které nelze ignorovat. Jedná se o digitální dokumenty, jejichž producenti nejsou z nejrůznějších důvodů schopni nebo ochotni respektovat standardy, ale i o dokumenty, které jsou svojí povahou natolik nové, že pro ně ještě standardy neexistují. I tyto dokumenty z nestandardní zóny může být žádoucí zastřešit prostřednictvím portálů a souborných katalogů. Absence standardů ovšem přináší značné limity v oblasti trvalého uchování i zpřístupnění, s nimiž je nutné počítat.

Závěr

Každý den nenávratně zmizí část dokumentů, které jsou součástí našeho národního kulturního dědictví. Jedná se o tradiční dokumenty vytištěné na kyselém papíře, které se postupně rozpadají, a/nebo dokumenty opotřebované užíváním. Stále více se jedná i o dokumenty publikované na internetu, které se v čase mění nebo mizí.

Česká digitální knihovna

Vyspělé země ostatních kontinentů (Austrálie, Amerika, Asie) si toto riziko uvědomily dříve než Evropa a jejich vlády vyčlenily nemalé prostředky na záchranu a zpřístupnění tradičních i digitálních dokumentů. V poslední době vzniká řada iniciativ a doporučení v této oblasti i v Evropě. Iniciativa Komise evropských společenství ze 30. září 2005 známá od názvem *i2010: Digitální knihovny*

http://europa.eu.int/information_society/activities/digital_libraries/doc/cs_comm_digital_libraries.pdf

hovoří velmi jasnou a naléhavou řečí a apeluje na vlády členských zemí, aby podpořily urychlení digitalizace, zvýšily dostupnost informací a zajistily dlouhodobé uchování digitálního obsahu. Komise evropských společenství poskytne finanční prostředky na vytvoření Evropské digitální knihovny ve smyslu podpory integrujících nástrojů pro propojení jednotlivých národních digitálních knihoven. Neposkytne členským zemím prostředky na vlastní digitalizaci, vybudování a provoz národních digitálních knihoven, nicméně od nich očekává jejich zajištění v rámci národních rozpočtů.

Předkládaná Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010 velmi dobře koresponduje s výše uvedeným kontextem.

Současný stav i koncepce rozvoje v jednotlivých dílčích oblastech byly rozvedeny v předcházejících tabulkách. Závěr Koncepce stručně shrnuje současný stav i cílový stav v roce 2010:

Tradiční dokumenty

Současný stav: Mezi "tradiční" dokumenty dodávané na základě platné legislativy do knihoven s právem povinného výtisku patří papírové dokumenty (knihy, časopisy, noviny, plakáty, mapy, pohlednice, užitková grafika) i dokumenty nepapírové (gramofonové desky, audiokazety, videokazety). Legislativní rámec i organizace shromažďování, trvalého uchování a zpřístupnění těchto dokumentů jsou stabilizované a v zásadě vyhovující. Papírové dokumenty vytištěné na kyselém papíře jsou ohroženy a vyžadují reformátování, nepapírové dokumenty vyžadují migraci. Dalšími vážnými problémy jsou nedůslednost v dodržování platné legislativy na straně nakladatelů i knihoven a nedostatečně dimenzované a vybavené prostory pro ukládání dokumentů a nedostatečné finanční prostředky pro retrospektivní doplňování.

Cílový stav v roce 2010: Skladba dokumentů i rozdělení gescí za jejich shromažďování, trvalého uchování a zpřístupnění by měly být v zásadě zachovány, je však nutné vytvořit účinnější donucovací mechanismy i podmínky pro dodržování platné legislativy. Je nutné zásadním způsobem urychlit proces ochranného reformátování a migrace ohrožených dokumentů a posílit rozpočty knihoven s právem povinného výtisku pro oblast retrospektivního doplňování chybějících dokumentů. Dále je nutné vytvořit v depozitních knihovnách adekvátní podmínky pro uložení i zpřístupnění konzervačních dokumentů.

Digitalizované novodobé dokumenty

Současný stav: Díky podpoře různých grantových programů a projektů probíhá velmi pomalé ochranné mikrofilmování a digitalizace ohrožených dokumentů. Jde o dokumenty vytištěné na kyselém papíře a/nebo poškozené nadměrným používáním. Další ohroženou skupinou dokumentů jsou nepapírové dokumenty vyžadující migraci. Chronický nedostatek finančních prostředků neumožňuje zrychlit proces ochranného reformátování, což vede k nenávratné ztrátě podstatné části národního kulturního dědictví. Poměrně složitou technologii složenou z mnoha komponent je třeba racionalizovat a zjednodušit. Stávající systém pro zpřístupnění digitalizovaných dokumentů nemá dostatečný potenciál pro transformaci v komplexní systém pro část Národní digitální knihovny zahrnující novodobé digitální dokumenty (digitalizované i publikované jako digitální). Magnetopásková technologie pro archivaci dokumentů je na hranici životnosti a úložná kapacita je vyčerpána.

Cílový stav v roce 2010: Kombinací pravidelného a dostatečného financování ze státního rozpočtu a zapojení finančních prostředků ze soukromého sektoru podstatně (tj. řádově) zvýšit rychlost ochranné digitalizace dokumentů publikovaných v minulosti. U nově publikovaných tištěných dokumentů vytvořit podmínky pro jejich odevzdávání pro konzervační účely též v digitální podobě. K dosažení tohoto cíle stejně jako pro zlepšení zpřístupnění digitalizovaných dokumentů prostřednictvím internetu bude nezbytné rozsáhlé jednání s vydavateli a změna legislativního rámce. Pro ukládání digitálních dokumentů a příslušných metadat, pro jejich adekvátní zpřístupnění i ochranu je nutné zakoupit nebo vytvořit dostatečné mohutný a komplexní systém. Velmi rychle (již v roce 2006) je nutné zakoupit a zprovoznit centrální datové úložiště pro celou Národní digitální knihovnu. S ohledem na zpřístupnění digitalizovaných dokumentů je nutná změna platné legislativy.

Digitalizované historické dokumenty

Současný stav: Zahrnuje historické a vzácné dokumenty (rukopisy, prvotisky, staré tisky a vzácné moderní rukopisy resp. unikátní tisky vydané po r. 1800). Je plně zvládnuta technologie výroby a základního zpřístupnění na internetu. Manuscriptorium je mezinárodně ceněno a respektováno; digitalizace historických dokumentů byla hlavním důvodem udělení ceny UNESCO Jikji Národní knihovně ČR v r. 2005.

Cílový stav v roce 2010: Cílem dalšího rozvoje Manuscriptoria je integrace dalších digitálních zdrojů v národním i mezinárodním (především evropském) měřítku. Pokračující rozvoj stávajícího programového vybavení a začlenění dalších typů dat a dokumentů podpoří vznik komplexního virtuálního badatelského prostředí pro oblast historických dokumentů

Publikované digitální dokumenty

Současný stav: V prostředí internetu průběžně narůstá obrovské množství publikovaných dokumentů, které se postupně mění nebo zcela mizí. Pokud nebudou průběžně archivovány, tato významná součást národního kulturního dědictví bude nenávratně ztracena, protože 90% těchto dokumentů existuje pouze na internetu. V ČR existuje v této oblasti od roku 2000 pilotní projekt WebArchiv podporovaný menšími ročními granty. Jeho výsledky jsou v mezinárodním kontextu vysoce ceněny. V současné době má k dispozici řešení na úrovni výzkumu a testování; využívá volně dostupných SW nástrojů (opensource), HW je zastaralý a na hranici použitelnosti.

Cílový stav v roce 2010

Cílem je stabilní provozní zabezpečení a rozvoj v oblasti shromažďování, trvalého uchování a zpřístupnění digitálních dokumentů publikovaných na internetu a omezení nenávratných ztrát této části národního kulturního dědictví. Kromě adekvátního finančního, personálního a technického zabezpečení je nezbytnou podmínkou dosažení tohoto cíle změna legislativy a rozvoj kooperace centrálních, regionálních a specializovaných knihoven včetně propojení s vydavateli publikujícími na internetu.

Koncepce vznikla v rámci plnění dílčích cílů Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010. V této souvislosti je nutné poznamenat, že ačkoli vláda České republiky Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010 schválila svým usnesením ze dne 7. července 2004 č. 679, nenašla ve státním rozpočtu prostředky na její řádné profinancování. Navzdory nedostatečnému financování je přesto Koncepce rozvoje knihoven v dílčích bodech plněna – řada úkolů má koordinační nebo metodickou povahu a některé úkoly plní jednotlivé knihovny v rámci svých řádných rozpočtů. U Koncepce trvalého uchování knihovnických sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010 je situace odlišná – pokud nebude Koncepce řádně profinancována (celková požadovaná částka více než 200 milionů Kč, což činí cca 40 milionů Kč ročně, je na spodní hranici částky, kterou podobným projektům věnují srovnatelně velké země Evropského společenství) zůstane na úrovni teoretické studie a Česká republika nebude mít do nově vytvářené a velmi akcentované Evropské digitální knihovny co nabídnout.

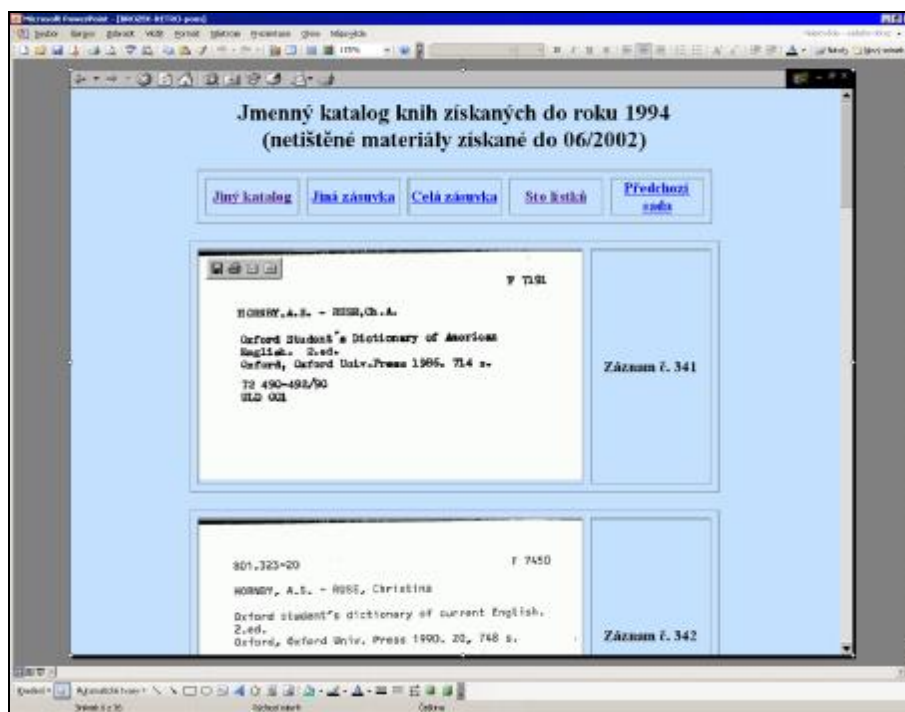
Retrokonverze katalogu knihovny Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem Ivo Brožek

Naše knihovna vznikla v roce 1954 na Vyšší pedagogické škole v Ústí nad Labem, z ní v roce 1959 vznikl Pedagogický institut, v roce 1964 Pedagogická fakulta, roku 1991 se fakulta stala základem nově vzniklé Univerzity Jana Evangelisty Purkyně. V letošním roce se z Pedagogické fakulty vyčlenilo několik kateder a vznikla Přírodovědecká fakulta a Ústav humanitních studií, pro tyto dvě nové součásti univerzity naše knihovna také poskytuje knihovnicko-informační služby. Za těch padesát let se postupně rozšiřoval knihovní fond, nyní čítá 250 000 svazků, z nich 100 000 je již zpracováno v automatizovaném knihovním systému.

Milníky rozvoje automatizace v naší knihovně:

- 1994 zaveden knihovní systém TINLIB (T-series), nejdříve modul Katalog
- 1997 retrokatalogizace skript a učebnic jako předpoklad pro zprovoznění Výpůjčního modulu
- 2000 přebírání záznamů u běžné katalogizace
- 2002 naskenování lístkových katalogů, vystavení na webu
- 2005 retrokonverze

Jmenný katalog knihovny za roky 1954-1994 má rozsah 72 zásuvek, 76 505 katal. lístků. Takto vypadá jeho zpřístupnění v obrazové podobě na webu. To samozřejmě umožňuje jenom listovat, nikoliv plnohodnotné vícehlediskové vyhledávání.

obr. 1

Ukázalo se, že retrokatalogizaci staršího fondu nejsme schopni provést vlastními silami, neboť katalogizátorky stačí jen na zpracování běžného přírůstku. Proto jsme se rozhodli provést retrokonverzi technologií RETROKON od firmy COMDAT s. r. o., kterou jsem poznal v minulých letech, když jsem se podílel na projektech Národní knihovny a Parlamentní knihovny.

Retrokonverze katalogů představuje obecně naskenování lístkových katalogů, přepis záznamů do textových souborů, strukturování záznamů podle formátu UNIMARC, konverze do formátu daného automatizovaného knihovního systému. V našem případě jsme se rozhodli využít dvou výhodných rysů: jednak toho, že první fáze, tedy naskenování lístkových katalogů, již byla provedena v roce 2002, jednak toho, že vzhledem k profilu fondů knihovny jsme předpokládali, že větší část záznamů bude možnost převzít z katalogů jiných velkých knihoven.

Naskenované záznamy jmenného katalogu byly přeneseny do systému RIS firmy COMDAT. RIS umožňuje práci s naskenovanými záznamy, jejich třídění podle předem zadaných kritérií, zpřístupnění záznamů všem pracovníkům, kteří se na konverzi podílejí. Základní funkcí systému je porovnávání naskenovaných záznamů uložených v RIS s externími informačními systémy a přebírání již existujících záznamů ve strukturované podobě. Pro záznamy neexistující ve strukturované podobě pak řízení retrospektivní konverze. (Podrobněji je technická stránka obsažena v příspěvku ing. Bareše.)

Projekt je řešen jako rozvojový projekt MŠMT 295/2005: „Rozvoj elektronického katalogu knihoven UJEP retrokonverzí lístkového katalogu“ – v roce 2005 byla zpracována první polovina katalogu, pro rok 2006 jsme požádali o podporu na zpracování druhé poloviny katalogu.

Postup zpracování záznamů je relativně jednoduchý: postupně se prohlížejí záznamy (naskenované lístky) z určené zásuvky a následují tyto kroky:

- posoudit, zda se záznam zpracuje (pokud ne, označit a vyřadit – jde o odkazové záznamy, záznamy odepsaných knih, gramofonových desek)
- vyhledat v katalogích knihoven a stáhnout záznamy
- vybrat záznam, zkontrolovat, zda odpovídá hledanému dílu a zda neobsahuje chyby
- doplnit lokální údaje (signatura, přírůstkové číslo, poznámka)
- uložit

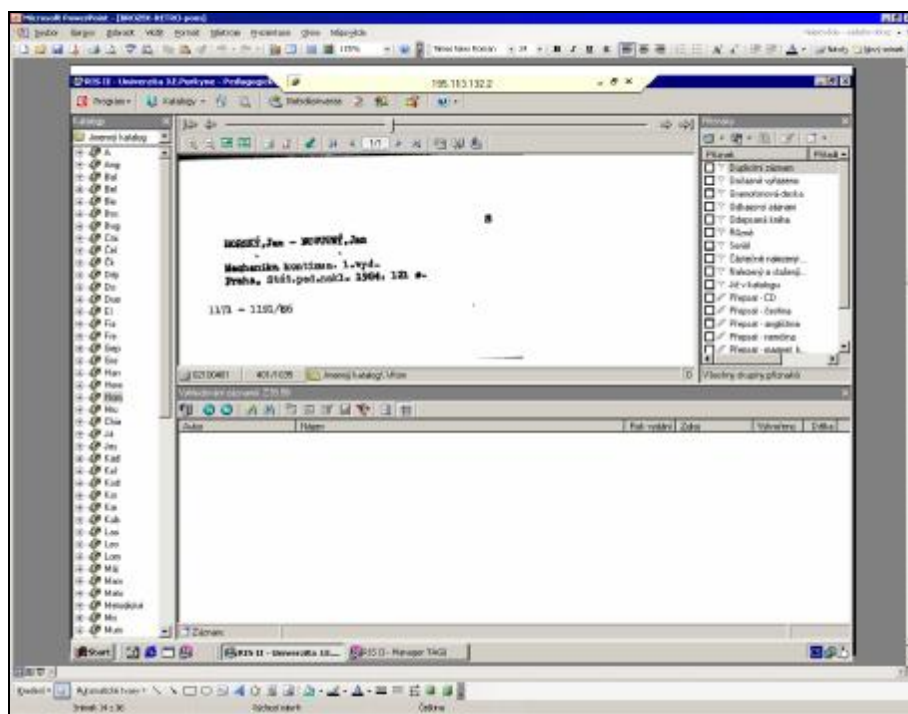
Pokud se záznam nenajde v žádné z knihoven, určí se k přepisu (tyto záznamy se z praktických důvodů rozdělují do několika skupin podle jazyka: čeština (včetně slovenštiny), angličtina, němčina, ruština, ostatní jazyky, zvláště jsou kompaktní disky a magnetofonové kazety). V druhé fázi potom přepisovači tyto nenalezené záznamy přepíší do textového souboru, zkušený knihovník je pak strukturuje do polí a podpolí UNIMARC.

Následuje dávkový import s konverzí záznamů do databáze T-series (v tom okamžiku již jsou záznamy vyhledatelné). Pro výpůjční modul pak bude nutné vyhledání knih na regále, opatření čárovými kódy, vložení čár. kódů a lokací do databáze.

Příprava zahrnovala analýzu naskenovaných lístků a zpracování podrobného manuálu. Původní záznamy totiž vznikaly v rozmezí čtyřiceti let, podle různých katalogizačních pravidel, s odchylkami v přepisu azbuky, ve tvorbě záhlaví, měnil se systém signatur atd. Důležitý byl výběr katalogů, z nichž budou záznamy přebírány, a stanovení jejich pořadí: na prvním místě vlastní knihovna (neboť někdy se záznam již objeví v našem automatizovaném knihovním systému – důvodem je, že dané dílo vydané před rokem 1994 jsme v uplynulých deseti letech získali z darů, nákupu v antikvariátu nebo o tituly ze dvou menších studoven, kde jsme již dříve provedli rekatalogizaci), na druhém místě Národní knihovna (včetně záznamů české knižní tvorby 20. století), následuje souborný katalog CASLIN, souborný katalog Univerzity Karlovy a dalších 6 knihoven: Virtuální umělecká knihovna, Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Krajská vědecká knihovna v Liberci, knihovna Památníku národního písemnictví, Státní technická knihovna v Praze. (Jedná se tedy o velké knihovny, jejichž záznamy ve formátu UNIMARC lze stahovat protokolem Z39.50.) Naší snahou je co nejvíce záznamů stáhnout,

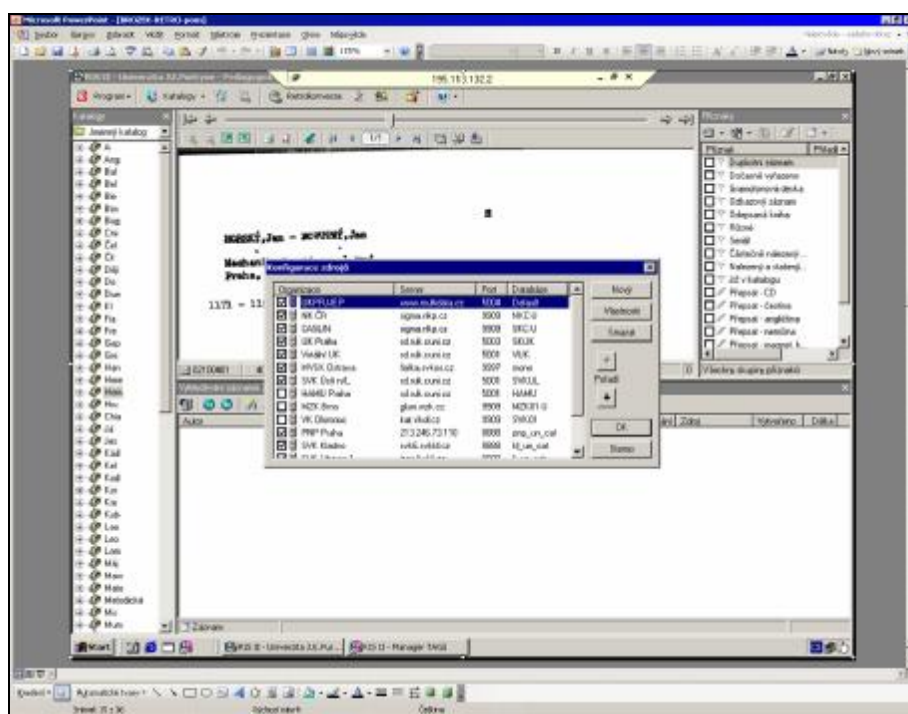
neboť zejména záznamy národní bibliografie jsou kvalitnější a obsahují více údajů než naše staré záznamy. Důležité je i řízení práce všech zpracovatelů, průběžné kontroly atd.

Takto vypadá pracovní plocha po spuštění programu. V levém sloupci se vybere zásuvka, ve střední části se postupně zobrazují naskenované záznamy.

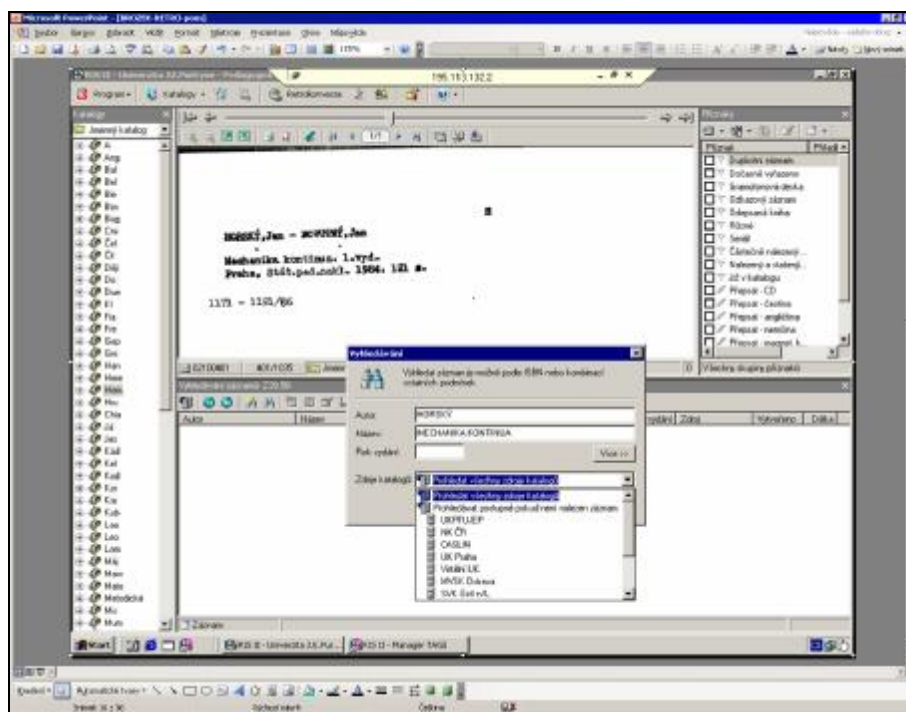
obr. 2

Na začátku práce se zvolí katalogy pro prohledávání a jejich pořadí.

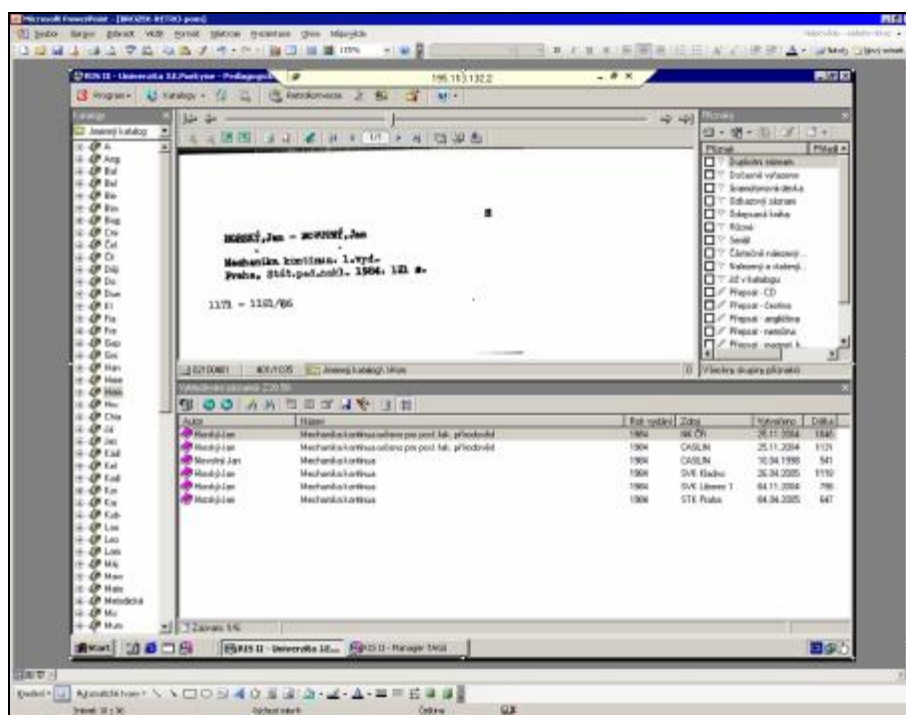
obr. 3

Nyní zpracovatel do vyhledávacího formuláře uvede jméno autora a název díla (rok v tomto případě nevyplývá, neboť nepředpokládám, že by toto skriptum vyšlo ve více vydáních). Lze zvolit, zda se bude vyhledávat v katalogu jedné knihovny, ve všech katalogích nebo postupně, dokud se nenajde záznam.

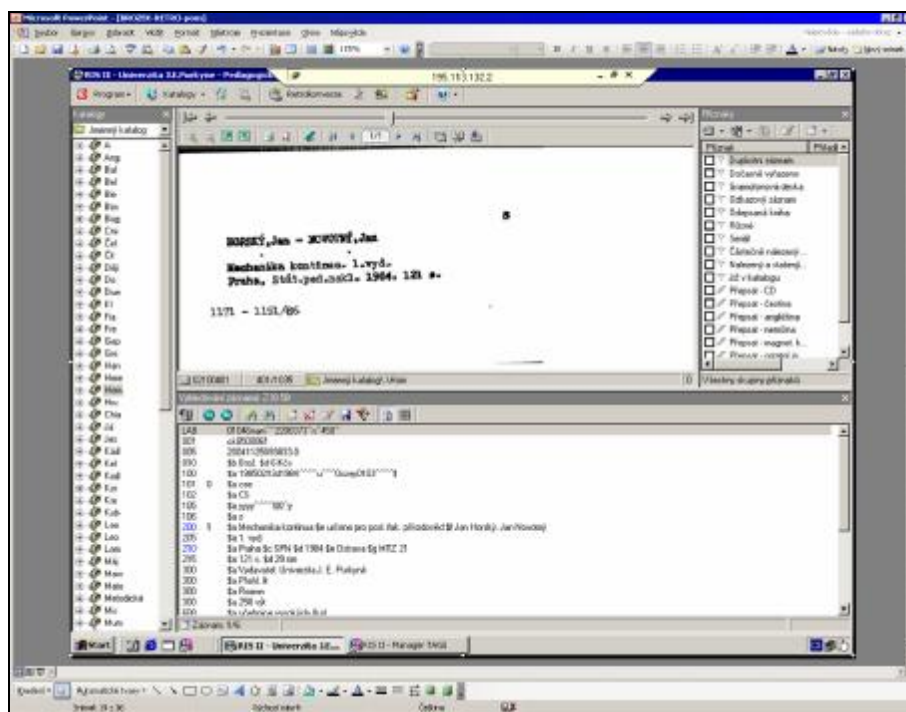
obr. 4

V případě potřeby lze uvést další vyhledávací kritéria – místo vydání, nakladatel, ISBN. Během několika sekund pak proběhne vyhledání ve vzdálených katalogích a přehledné zobrazení výsledků.

obr. 5

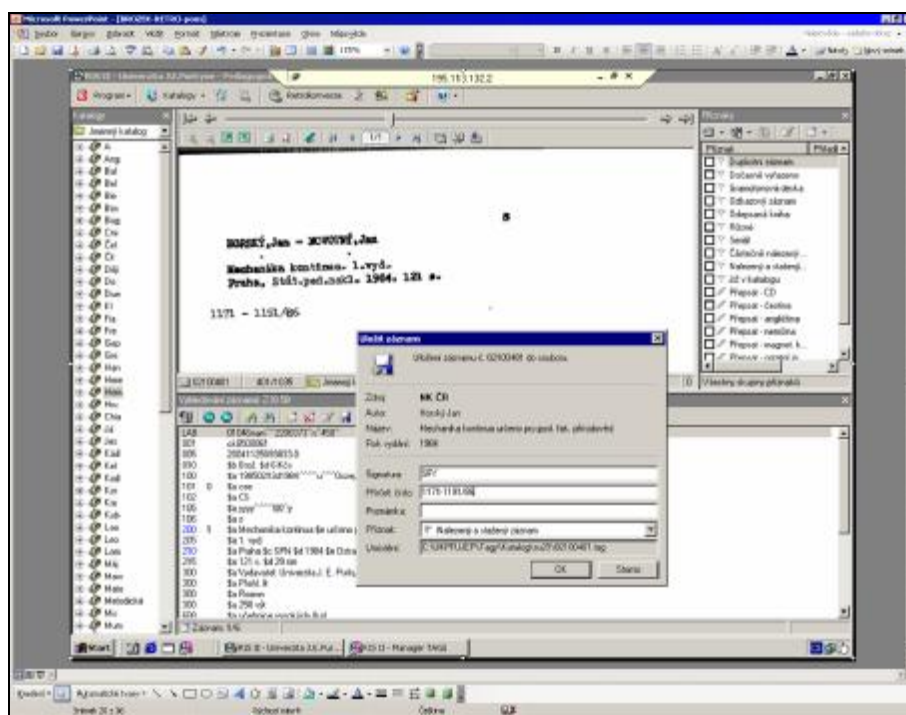
U českých knih zpravidla vybereme záznam Národní knihovny z české národní bibliografie, neboť je nejpodrobnější a předpokládáme, že je nejkvalitnější.

obr. 6

Zkontrolujeme zda údaje v záznamu UNIMARC odpovídají údajům na naskenovaném lístku a záznam neobsahuje zjevné chyby a překlepy (přitom kontrolujeme pole 200, 205, 210, 215, 700). Záznam lze podle potřeby zeditovat a chyby opravovat.

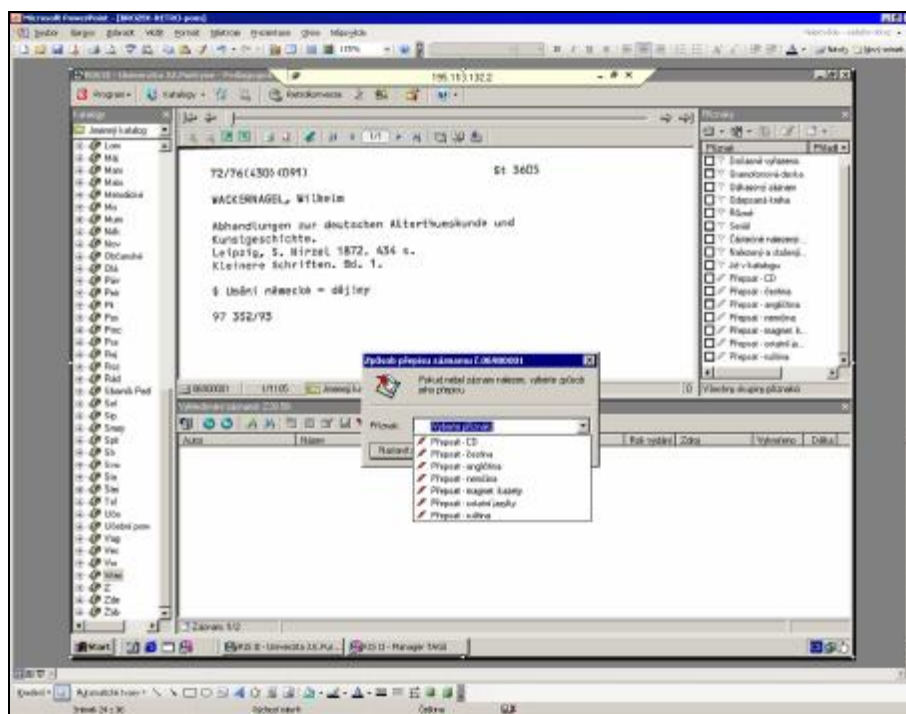
Nyní si vyvoláme nabídku Uložit záznam a z naskenovaného lístku opišeme signaturu, přírůstková čísla, případně poznámku (program neumožní záznam uložit, pokud není vyplněna signatura a přírůstkové číslo).

obr. 7

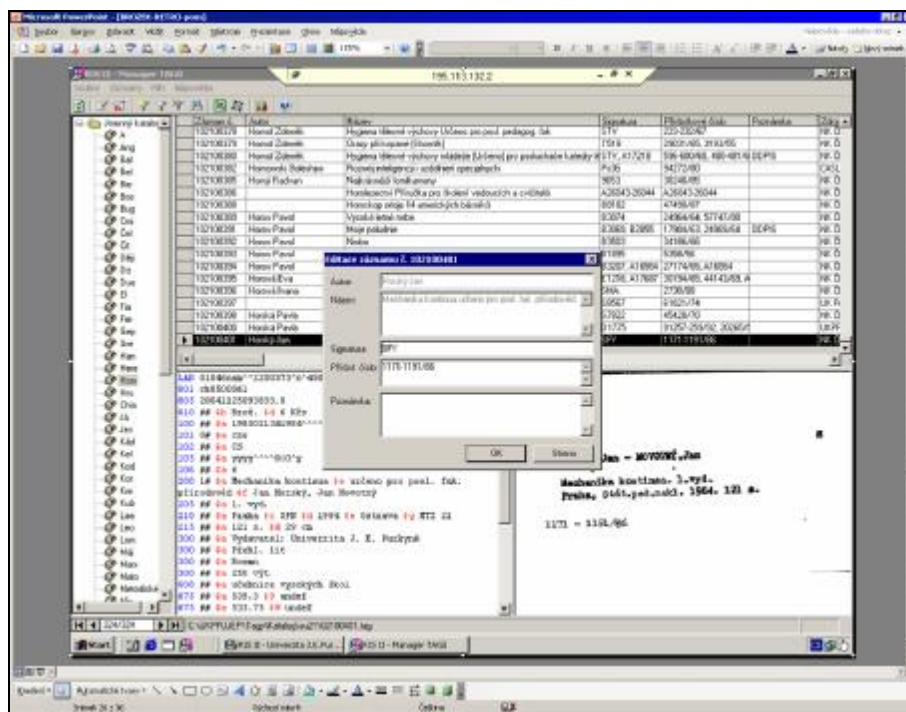
Po uložení se v pravém sloupci objeví příznak „Nalezený a stažený záznam“ se jménem pracovníka a datem uložení.

Pokud se nám záznam nepodaří v žádné knihovně najít, označí se příznakem pro následný přepis.

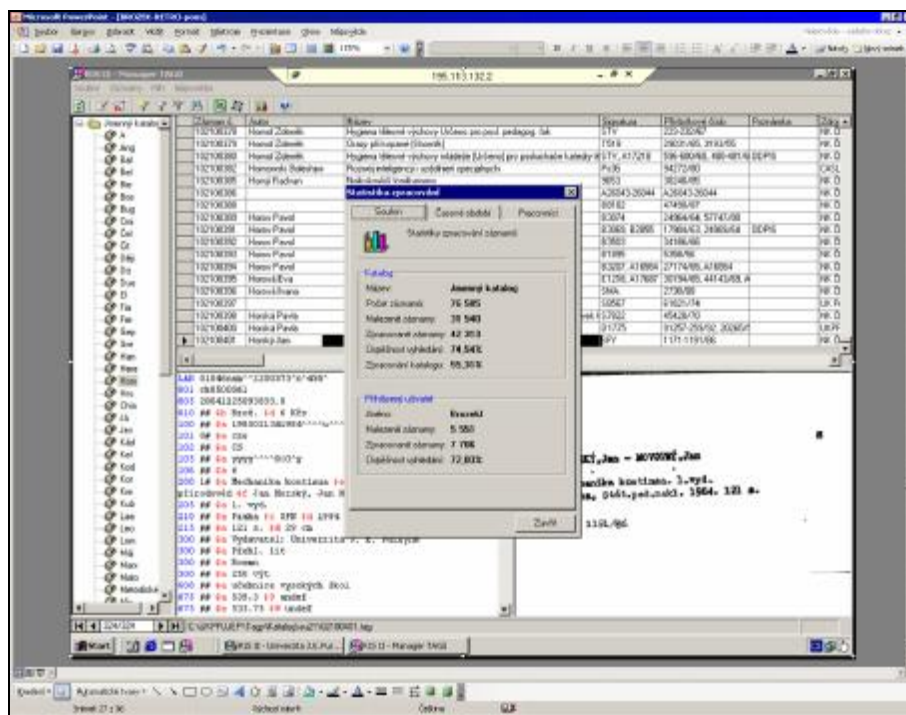
obr. 8

K dispozici je Manažer RIS, kde si lze prohlédnout stažené záznamy a opravovat vložené lokální údaje.

obr. 9

Součástí manažeru jsou i statistiky počtu zpracovaných záznamů, a to jak souhrn, tak i údaje za určité časové období a za jednotlivé pracovníky.

obr. 10

U každé zásuvky si lze prohlédnout statistiku příznaků (tj. počtu stažených záznamů apod.), způsobů přepisu i záznamy bez příznaku – tedy ty, které zpracovatel omylem vynechal. Je k dispozici i filtr pro výběr stažených záznamů podle různých hledisek. Ve vlastním programu RIS je možno rovněž záznamy filtrovat podle příznaků. To používáme zejména pro výběr všech záznamů určených jednotlivými zpracovateli k přepisu a jejich prověření a částečné dohledání zkušeným knihovníkem.

Úspěšnost vyhledání záznamů činí 85 %, což považuji za dobrý výsledek. Analýza nevyhledaných záznamů ukázala, že u českých knih jde o regionální tituly, vysokoškolská skripta, turistické mapy, magnetofonové kazety, kompaktní disky, publikace z 19. století. Pouze 15 % naskenovaných záznamů bude nutno přepsat a strukturovat do polí UNIMARC. Použitá metoda se nám osvědčila a je možno ji doporučit knihovnám s obdobným profilem fondů.

AUTOŘI

Mgr. Zuzana Bauerová

Odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií
Ministerstvo kultury České republiky
zuzana.bauerova@mkcr.cz

PhDr. Eva Marvanová

Národní knihovna ČR
Eva.Marvanova@nkp.cz

Mgr. Romana Křížová

Cross Czech a.s
romana.krizova@crossczech.cz

Ing. Martin Hiršal

Ministerstvo informatiky ČR
martin.hirsal@micr.cz

PhDr. Miroslav Ressler

Knihovnický institut NKČR
Miroslav.Ressler@nkp.cz

Mgr. Marcela Straková

Odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií
Ministerstvo kultury ČR
marcela.strakova@mkcr.cz

Mgr. Adéla Faladová

Samostatné oddělení autorského práva
Ministerstvo kultury ČR
Adela.faladova@mkcr.cz

Ing. Miroslav Kunt

Národní archiv
kunt@chello.cz

PhDr. Tomáš Kalina

Národní archiv
na5@mvcr.cz

Ing. Stanislav Psohlavec

AiP Beroun
stanislav.psohlavec@aipberoun.cz

Mgr. Ján Jurkovič

Slovenské národné museum
cemuz@snm.sk

Mgr. Martina Orosová

Pamiatkový úrad SR, Bratislava
orosova.martina@pamiatky.sk

ak. soch. Andrej Šumbera a ing. Zdeněk Proks

Digart
digart@digart.cz

doc. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.

Slovenská národná knižnica v Martine
Žilinská univerzita v Žiline
katuscak@snk.sk

Ing. Martin Vojnar

Vědecká knihovna v Olomouci
vojnar@vkol.cz

Mgr. Tomáš Dvořák

Archiv hlavního města Prahy
Tomas.Dvorak@cityofprague.cz

Ing. Nadežda Andrejčíková

Cosmotron Bohemia Hodonín
nadia@cosmotron.cz

PhDr. Zdeněk Bartl

Národní knihovna ČR
Zdenek.Bartl@nkp.cz

Bc. Petr Přidal

Masarykova univerzita v Brně, fakulta informatiky
Moravská zemská knihovna
klokan@klokan.cz

Ing. Zdeněk Lenhart

CITeM, Moravské zemské muzeum, Brno
zlenhart@mzm.cz

Jindřich Vobora

LSE Integration
jvobora@lse.cz

Ing. Miroslav Bares

COMDAT s.r.o.
mbares@comdat.cz

Ing. Martin Lhoták

Knihovna AV ČR
lhotak@lib.cas.cz <lhotak@lib.cas.cz>

PhDr. Bohdana Stoklasová

Národní knihovna ČR
Bohdana.Stoklasova@nkp.cz

PhDr. Ivo Brožek

Knihovna Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
brozeki@pf.ujep.cz

EDITOŘI SBORNÍKU

PhDr. Vit Richter

Národní knihovna ČR
Vit.Richter@nkp.cz

PhDr. Jitka Zamrzlová

Národní technické museum
jitka.zamrzlova@ntm.cz